

באר

מים החיים

לקט ביאורים

מבאר מים החיים של רבותינו

גליון ח'

פרשת וישלח

מתוך הספרים: שמן תורק, פלאות מתורתך, אוצרות מתורתך

וחלקם נמסר בבית המדרש "תורת דוד" רמות א' ירושלים

ונוסף בו מעט פניני דרך ה' שלמדנו מתורת

גאון ישראל רבינו שלמה יהודה (הינוקא) שליט"א

**מיועד לחלוקה לבתי כנסיות ובתי מדרשות
וכיון שהכמות מצומצמת ניתן לקחת אחד לכל בית מדרש**

נא לא להוציאו מביהמ"ד עד יום שישי בשבוע שאחריו

תוכן העניינים:

- א. דגל מחנה יהודה
ב. כרם שלמה
ג. מסילות עץ החיים
ד. מתוקים מדבש
ה. באר מים החיים
ו. שאלות לשלחן שבת

©

כל הזכויות שפורות

נשמח מאד לכל סיוע בהדפסה ובהפצה
ויבורכו מאת השי"ת כל המסייעים
[יש אפשרות להקדשה ברכה והנצחה]
ונוכל בעזהשי"ת להשקות עוד מ-באר מים החיים

02-5715038
054-8434755

תשס"ח – תש"פ, ורבים מהם שמענו בע"פ מהקלטות (גם שיעורים בקלטות משנת תשס"ג, לפני 17 שנים), ואנחנו שומעים וקוראים – ובוכים מהתרגשות דקדושה, לקבל כזו דעת טהורה זכה ותמה, מים חיים המביאים הרפואות, ומדשנים העצמות, ומצמיחים הטהרות, לרפא כל גוף ונפש, כלשון רבינו הרמב"ם (מקוואות יא, יב) שהמביא נפשו במי הדעת הטהור, הרי הוא נטהר, ונאמר "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגו'", ומכל גלולכם אטהר אתכם".

וכמה יש להודות לאבינו שבשמים, שחנן אותנו במתנה כזו, שאין יקר בעולם כמו הדעת הטהורה, כי דעת קנית מה חסרת (קה"ר ז, א), ומי שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו (ברכות לג). זו דעת התורה הטהורה, שממנה קדושת המקדש ע"י הלוחות שבתוך ארון הברית, שעליהם שרתה השכינה, ומשם לכל העולם. וכן בכל דור דעת תורה של חכמי הדורות שכוללין כל התורה, ומהם קיום העולם כולו וקדושתו וטהרתו וברכתו.

וכתבים אלו, המה "דעת אלקים" אשר בכתם טהור לא תסולה (איוב כח), תורת חיים שיכולה להאיר חייו של כל יהודי ויהודי באשר הוא, ולהעלותו על דרך המלך בכל נושא וענין, הן בתורת ה', והן בעבודתו יתברך, וגם בענייני שלום עצמו, ושלום ביתו, וחינוך ילדיו, וקדושת ישראל. ודרך אמת בלימוד התורה הקדושה, וכיצד תהיה תורתו משתמרת בקרבו, ויתחבר לנשמת תורתו הקדושה, ולמצוא את חובתו בעולמו, עד דרך עץ החיים.

והאמת שלא עת לחשות, וישראל קדושים יקרים וחביבים, צמאים מאד לשמוע דבר ה', שהוא יקר מאד (שמואל א, ג, א). וכיצד נוכל לראות את האור הגדול הזה, ולשמוח בו לנפשינו וב"ב, ולמנוע טוב מכלל אחינו בית ישראל. ועל כך תפלותינו לאבינו שבשמים – שנזכה שיסודרו הדברים כראוי, ויוכלו להביא אותם בפני אחינו בית ישראל, למען ייעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, אנס"ו.

אמר המלקט: אודה ה' בכל לבב, אשר זכנו ברוב רחמיו וחסדיו, ללקט ולקבץ פניני אמרים ששמענו מכל רבותינו הגדולים מימי נעורינו וכו', וקבצנו בכמה מהדורות, **"פלאות מתורתך"**, ו"**אוצרות מתורתך**", ו"**שמן תורק**". ומכל אלו ליקטנו כעת בדרך קצרה במתכונת גליון שבועי. וכיון שספרים הנ"ל הם ליקוטי ביאורים וחיידושים מרבותינו, קראנו שמו **"באר מים החיים"**, כי מבאר מים החיים של רבותינו, ישקו העדרים.

והנה לפני כשנתיים ימים זכינו להתקרב אצל המאור הגדול, קודש הקדשים, חכם הרוים בכל חדרי פרד"ס תורתנו הקדושה, צדיק יסוד עולם, החכם השלם, כליל תפארת, בכל מעלה, ובכל קדושה וטהרה, ובכל קנייני התה"ק, גאון ישראל רבינו שלמה יהודה שליט"א.

אשר אין שיעור וערך – לענוותו, וליראתו, ולאהבתו, וליוקר מידותיו, ולעוצם אהבת ישראל לכל יחיד ויחיד. ובמשך 15 שנים מסר נפשו להעמיד תלמידים הגונים, והחיה נפשות ישראל, והאיר בהם תקוה ושמחה עידוד וכח עצום בגוף ובנפש, והרבה ת"ח שזכו להתקרב אל הקודש, קבלו כח ושמחה ואון וחיל להמשיך להגביר חיילים לתורה, כמשאת נפשו, להאיר נשמות ישראל, ולהחזיר את הכבוד לזקני הדור, גדולי התורה, ולאחד בין מחנות ישראל הקדושים.

ודברי קדשו שזכינו לשמוע בשיעורים מידי שבוע בשבוע, המה מאירי עינים, דרך ה' סולת נקיה תמצית מכל תורת רבותינו לדורותיהם, דרך עץ החיים אמת לאמיתה, הלכה למעשה, בתכלית חובת האדם בעולמו של כל אחד ואחד. והרבה מרגליות ששמענו מפ"ק ומה שהחכמונו בהם, הכנסנו בכ"י של ספר זה, ביאורים נפלאים ופניני דרך ה'. ובמהדורא זו קיצרנו יותר, כדי שירויץ בהם הקורא.

וגם זכינו שהגיעו לידינו כמה מכתבי הקודש של מו"ר גאון ישראל שליט"א, עם אלפי שיעורים מוקלדים, שנמסרו במשך השנים

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מְלָאכִים...". הרמז בזה, שמחמת שנמצאין אנו בגלות, צריכין להתבונן היטב ולידע איך לעבוד לה' יתברך, ושנוכה לברוא מלאכים קדושים על ידי התורה והמצוות, ועל ידי זה לזכות לגאולה. ועלינו לדעת שה' יתברך מאיר לנו דוקא בתוך הגלות הזו איך יכולין לזכות לאור אמיתי, ולזה זוכין על ידי זעקה אליו יתברך, כענין "ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם" (תהלים קז, יט), שזכו לישועה על ידי הזעקה, ו"ממצוקותיהם", רומז על הגלות, נמצא שעל ידי זעקה יוצאין מאפילה לאורה, ועל ידי זה נעשה יחוד "הויה אדנות", וזוכין לשער הנון של הקדושה.

וזהו "וישלח יעקב מלאכים", "יעקב" - "עקב" רמז לדור עקבתא דמשיחא, "מלאכים" - הוא גימטריא הויה אדנות, ו'נ', היינו בחינת צ'אן - שהוא יחוד הויה אדנות (גי צא), וה'נ', זה שער החמישים של הקדושה, דהיינו הגאולה, שלזה זוכין על ידי "וישלח יעקב מלאכים לפניו", לפניו גימטריא עם הכולל והאותיות "זעקה", שעל ידי הזעקה לה' יתברך נעשה יחוד הויה אדנות, וזוכין לשער החמישים של הקדושה. ולכן "וישלח יעקב מלאכים" - סופי תיבות גימטריא "הגאולה", שמכח הזעקה אל ה' יתברך זוכין לגאולה שלמה, כמו שכתוב "ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם", לרמזו שהיחוד הנורא הזה של הויה אדנות ונ' של צאן, שהוא בגימטריא "מלאכים", - יהיה דוקא על ידי שנזעק אל ה' יתברך, והוא יתברך יושיענו ויגאלנו ברחמי המרובים. וכתוב "ויזעקו" ולא ויזעק, לשון רבים שזה בחינת צוותא, שדוקא על ידי אחדות, זוכין לענין "ממצוקותיהם יושיעם".

תוספת ביאור

יעקב אבינו נמלט מלבן בשלום, אך נכנס לצרה חדשה לפני שזוכה להגיע אל ארץ מגורי אביו להיות ביחד עם אביו יצחק, לעבוד מלאכת הקודש שני צדיקי יסוד עולם יחד, שזה בחינת גאולה. וזה רמז לימי עקבתא דמשיחא, שבסוף הגלות שהיה נראה שכבר נגמרה הגלות, יכנסו אז לחבלי לידה, כמו שכתוב (ויקרא כו) "וְהִתְיַדְּוּ אֶת עֶזְרָם וְגו', וְהִבְאִתִּי אֲתֶם בְּאֶרֶץ

אֲבִיָּהֶם אוֹ אֲזֵי יִפְנֹעַ לְבָבָם הָעֶרְל וְגו', וְזָכַרְתִּי אֶת פְּרִי־יָדַי יַעֲקֹב וְגו', וְהָאֲרֶץ תִּתְעֹב מֵהֶם וְגו'". וסיבת אורך הגלות היא מחמת שלא זוכים לתורה ותפילה לשמן, שלא מוצאין את הדרך הישר לידע כיצד לכוין בתורה ובמצוות ובתפילה למען גילוי מלכות ה', שאז התורה והמצוות והתפילה יבראו מלאכים קדושים שיוכלו להביא לתיקון העולם, והעצה לזכות לזה, היא על ידי זעקה להשי"ת, לא תפילה רגילה אלא זעקה ממעמקי הלב, שהזעקה הזו עושה עליוי למלכות ויכולה להביא את המלכות עד הכתר, ויתגלה שער החמישים של הקדושה. וכך עשה אז יעקב אבינו עליו השלום, שהיה במצוקה גדולה, וזעק להשי"ת בבכיה, עד שנגלתה השכינה לפניו, והבטיחו השי"ת שהוא מושיעו מיד עשיו, שנא' יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב (ילקוט וישלח רמז קל), שמכח הזעקה הזו, גרם יחוד הויה אדנות, עד שאפילו עשיו הרשע נכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל ליבו, שזה ענין התיקון. אמנם אנחנו הדלים, בשביל שהזעקה שלנו תגרום נחת רוח כזה, צריך שהלב יהיה קשור בכל נשמות ישראל מכח אהבת ישראל שבלבבות, ואז ממילא מתאחדים כל הכלים של ישראל בכל מקומות תפוצותיהם, ונעשה כח גדול פי שישים ריבוא, שיש בו כח לעורר את הרחמים העליונים ולצאת מאפילה לאורה. ומזמור יענך ה' וְגו', יש בו ע' תיבות כנגד ע' חבלי לידה של עקבתא דמשיחא (ע' זוה"ק ח"ב דף קיט:), וישראל יאחזו באומנות אבותם, ויזעקו לה', ומכח זה יוושעו, כאמור ישגבך "אלהי יעקב".

תפילה: רבונו של עולם, אבי אב הרחמן, זכני להרבות בעשיית חסד, ולאהוב כל יהודי בעמך ישראל, וזכני לאהבת ישראל אמיתית, וזכני להרבות בתורה ומצוות ולברוא מלאכים קדושים, וזכני לייחד הויה אדנות בכל עת ורגע, וזכה את כל הדור להיות בבחינת זכאי, ולזכות לשער החמישים של הקדושה, באופן שתמשיך טהרה בכל העולם כולו, ותכלה ותבטל את קליפת המן עמלק מן העולם. אנא א-ל-רחמן, תשמע את קול זעקתנו אליך יתברך, ותייחד את כל הלבבות כולם אליך יתברך, ועשה שאיש את רעהו יעזורו, ותיטע בלב כולם את מדת הרחמנות, שלא יצטרו איש את רעהו בין בדיבור בין במחשבה ובין במעשה, באופן שהמלאכים שנברא, ילמדו עלינו זכות. וזכנו לגאולה השלמה בקרוב. אנס"ו.

עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו

האבות והאמהות בנו את כל יסודי הקודש בתפילה והודאה ורננה תמידית להשי"ת

עובד ע"פ כמה נקודות מס' כרם שלמה תשע"ב

שמהם יעמוד זרע הקדוש שיוכל להביא את גילוי מלכות ה' בשלימות. ואחרי כן עוד שש שנים בצאן, להוציא משם ס' ריבוא נשמות ישראל, וניצוצות הנדחות. ובשביל עשיית התיקונים, יעקב אבינו אחוז באמירת התהילים, ושם חיבר את שיר המעלות, שנתגלה לנו אחרי כן על ידי דוד המלך. ויעקב אבינו היה רגיל מימי נעוריו בכל מיני נגינות (פרקי דר"א פרק לה), והיה אומר תילי תילים של שבחות ותהלות להשם יתברך (רבינו יהודה החסיד בס' גימטריאות תולדות אות א). ועליו נאמר (ישעיה מג) "עם זו יצרתי לי, תהלתי יספרו" (שם). ועל ידי אמירת התהילים הוציא וליקט את תתקע"ד דורות, וגם הניצוצות הנדחות מימי המבול, ובא הרמז "לילה ומחית"י א"ת כ"ל היקום"ם, ס"ת תהלי"ם (אגרא דכלה פרשת נח).

גם האמהות הקדושות אחוז בתפילה

גם האמהות הקדושות אחוז בכח התפילה בשביל להוליד את נשמות הקודש, שלאה מסרה נפש בתפילה במשך כל השנים שחשבה שהיא מיועדת לעשיו הרשע, ורחל היתה עקרה, ולא נפקדו האמהות רק בריבוי התפילה. ואת שמות השבטים הקדושים קראו על שם ההודאה לה', שלא היה להם מטרה אחרת בנישואין רק בשביל להביא זרע שיעשה רצון ה' ויגלה את מלכותו. ולאה מודה לה' שהתקבלו תפלותיה וזכתה כעת להעמיד בן שאינו דומה לעשיו, וקוראת שמו ראובן. ואחרי כן מודה לה' שהעמידה עוד בן ותהיה רצויה

יעקב אבינו משתמש במלאכי עליון

"וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו", יעקב אבינו משתמש במלאכים העליונים, אפילו שאין טוב להשתמש במלאכי מרום (אגרא דכלה ר"פ וישלח), כי יעקב אבינו בדרגה של מרכבה לשכינה, והגיע למעלה העליונה שהזכות של המלאכים היא להיות עושי שליחותו של האדם השלם, שלשם זה נבראו מתחילה.

אין תיקון והשגה בלי תרי"ג המצוות בדקדוק

ושולח אותם לאמר לעשיו "עם לבן גרתי ואחר עד עתה", כעת שיעקב אבינו ע"ה חוזר אחרי הגלות ארוכה הזו שהיה בבית לבן הארמי עשרים שנה, והוציא משם את נשמות האמהות ונשמות ישראל, אומר לעשיו ששמר שם כל תרי"ג מצוות, ועבד את לבן באמונה, "הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה", לקיים בדקדוק כל דיני שמירה של התורה הקדושה, ולכן עבד את לבן בכל כחו (רמב"ם סוף הל' שכירות), ובגלל זה יכל להנצל ממונו ולהוציא בלעז מפיו, כי אין שום תיקון והשגה בלי שיקדים לאחוז תחילה בלימוד התורה ובשמירת המצוות בדקדוק מבלי שום ויתור ח"ו.

יעקב אמר תילי תילים של שבחות ותהלות

במשך י"ד שנה עבד יעקב אבינו בבית לבן בשביל להוציא את נשמת רחל ולאה,

ועיקר התפילה שלנו צריכה להיות, לבקש מה' שיתגלה אלינו. לא לבקש ממנו שיעשה לנו, ויביא לנו, ויתן לנו וכו' וכו' בגשמיות וברוחניות, אלא שאנחנו רוצים אותו בעצמו כמלך עלינו, שיגלה את מלכותו בעולם.

בלי עבודת התפילה לא יוכל להכשיר מעשיו לנחת רוח

כשאדם אוהז כראוי בתפילה, הוא מקרב את עצמו לבוראו, ויכול להבין כראוי את חובתו בעולמו שהיא אך ורק להמליך את בוראו. ואין לאדם שום קשר לנחת רוח לה', אם אין לו לפני כן תפילה לה'. [ואם מתפלל רק לצאת ידי חובה, יוצא שהקשר שיש לו לבוראו, זה תיתן לי ותעשה לי ותמלא לי את כל התאוות ברוחניות ובגשמיות].

כשאדם אוהז בתורה ומצוות בלי להיות בעל תפילה, הוא יכול להישאר חסר מהדעת והלב שצריכה להיות בתוך התורה והמצוות בשביל שיהיה בהם תוכן אמיתי, ויוכלו לפעול מה שצריך, ולהיות נצחיים. אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, וכן שאר רועי ישראל, משה אהרן יוסף ודוד, וצדיקי הדורות הלאה, לא הניחו מעולם את התפילה. ובגלות, התפילה זה הדבר שנשאר הכי מבוזה, שכולם רצים ומתאמצים להיות בעלי תורה ובעלי חסד, ואין מי שרוצה להיות בעל תפילה.

מכח התורה והמצוות צריך לבא לידיעת האמונה, ולהשגות בידיעת גדולת ה', ושיהיה האדם תמיד בהודאה והלל להשי"ת. ומתוך הלימוד בבית המדרש, יתעלו להילול ושבח להשי"ת, כמו שכתוב "תהילתו בקהל חסידים", ולא שכולם יתעסקו בתורה ובמצוות של ה', ואותו ית' ישכחו ח"ו.

יותר ליעקב אבינו, כאשר כוננתם משותפת רק להעמיד עוד זרע שיעשה את רצונו ית', וקראה שמו שמעון. וכך בלידת שאר השבטים.

יהודה הוא שלמות ההודאה והתשובה

והמיוחד בהודאה הוא יהודה, שיצא מלאה אמינו ע"ה, שכתוב "ועיני לאה רכות", שהיתה מתפללת תמיד, ואוחזת בהודאה לה', והמשיכה את נשמת יהודה, שהוא שלימות ההודיה שזכה לעשות תשובה ויודוי ולהלל לה' ולהודות לו, שזה בעצם הגאולה, לכן הוא בא מלאה, שענינה היו רכות מרוב תפילות.

רק התפילה יכולה להביא שלימות בעולם, ומי שהוא בעל תפילה, יכול לגלות את האור של הנצחיות של לעתיד לבא. וכל גאולה יכולה לבא רק אחרי תפילה, כמו שהיה במצרים וכן לעתיד לבא.

אנחנו שלוחים של ה' להודיע את מלכותו

זה הדבר שאנחנו צריכים בו חיזוק, לברר את חובתינו בעולמינו, ולדעת את האמת לאמיתה, שאנחנו נבראנו להיות שליחים של המלך הקדוש, שהוריד אותנו מהשמים לארץ, בשביל שאנחנו נעשה מסירות להודיע בכל העולם שהוא לבדו מלך מלך וימלוך לעולם ועד, וזו צריכה להיות כל שאיפתנו ורצוננו, כל מחשבותינו וכל תשוקותינו, בלי שום דבר אחר.

אדם יחידר לעצמו: אני חייל של ה', וירדתי בעולם רק בשביל להשיב לו את המלכות, ואין לי שום צורך אחר בעולם, וכל מעשי השינה והאכילה וכו' הכל אני עושה בשביל התכלית הזו.

רחמינו וחסדיו. ויקום ויודה וישבח ויפאר
למי שעושה עימו טובות לאין מספר בכל
עת ורגע.

ומכח הרינה והשבח להשי"ת, האדם נדבק
בבוראו באמת, ואין לו שום רצון אחר
מבלעדי לגלות את מלכותו יתברך.

**אדם שחי בשביל גילוי מלכות ה' יכול
לקבל ולהשיג הכל**

ובדרך זו יכול לקבל כל הטובות שבעולם,
כי כל מי שיש בעולם נברא אך ורק בשביל
המטרה של הבורא בכל הבריאה, שזה
לגלות את מלכותו, וכל אחד מקבל כלים
רבים בשביל למלא את חלקו בזה, וכאשר
אינו ממלא את השליחות, זה עובר הלאה
למישהו אחר. כולנו בחינת "שואל",
שהמלוכה רק שואלה ביד האדם לא
בשביל עצמו כלל, אלא אך ורק לגלות בה
את מלכות ה', ואם אינו עושה כן, הכח שלו
עובר הלאה "לרעה הטוב ממך".

כשאדם הולך בדרך הפשוטה האמת
לאמיתתה, שהוא צריך בריאות ומעות וכו'
בשביל למלא את חובתו לגלות את מלכות
ה', אז הוא יקבל מיד הכל. כי כל דבר שיש
בעולם נועד אך ורק בשביל להיות לעזר
וסיוע למלאכת הקודש של האדם, אם זה
בשביל לחזק ולהבריא, או בשביל ליישב
דעתו להכיר בגדולת ה'.

אבל כשלא זו הסיבה של האדם בתפילתו,
אז מתחילה שאלה בבית דין של מעלה,
למה ובשביל מה? ויקח זמן רב עד שיקבל
מה שמבקש. אבל כשיבקש מה' עשירות
ובריאות ואותות ומופתים בשביל הדרך
הזו, שהוא הולך בדעת של גילוי מלכותו,
הוא יראה שהוא יקבל הכל.

יעקב נכנס בעומק הגלות, ואוחז בשירים
ובתשבחות להשי"ת, לילך תמיד בדעת
מתוקנת, דעת שרואה על כל צעד ושעל
את חסדי השי"ת, ומבינה שהכל זה רק אין
סוף טוב, ואם יש חסרון כל-שהוא, זה בא
לרמוז לנו שצריכים אנחנו להתקרב עוד
ולהתאמץ בבחירה שלנו לגלות יותר את
מלכותו יתברך.

רבותינו מלמדים אותנו שעשוי יכל להיות
פי שנים מיעקב, גם הוא חונך וגדל בילדותו
בבית המדרש, וההבדל הוא שיעקב הלך
בתמימות, ועשוי הלך בהתחכמות. יעקב
אחז באמונת התורה, ועשוי חיפש ידיעות
וחכמות חיצוניות. יעקב היה מאריך את
רוחו בכל יום, ואומר בכל יום כל דברי נגינות,
ועשוי אחז בגבהות הלב וגסות הרוח (פרקי
דר"א פרק לה).

עלינו לקיים "אשא עיני על ההרים" – אל
ההורים, האבות הקדושים והאמהות
הקדושות, שתמיד העמידו את עצמם
במחשבה לפני ה', בביטול לפניו ית' ביראה
ואהבה, והיו מודים ומשבחים לו תמיד.

חוסר התפילה והרננה לה' מחמת הגאווה

מה שאדם לא שמח בעולמו שמחה
תמידית של שירה ושבחה, ונגינה של
קדושה, זה רק מצד היצר שמטה אותו
להישאר בגאווה, במקום לשמוח בהכנעה
להשי"ת, ולראות בכל דבר את רוב טובו
של השי"ת, ולבקש תמיד רק להיות חונך
ונותן, ולא להיות לוקח ונוטל, להתבונן
שהכל זה בריאה של השי"ת יש מאין,
ובגודל רחמינו עימנו, שהגם שכולם
מחפשים את מלכות עצמם, ולא חפצים
במלכותו באמת, ומרבים לחטוא ח"ו, הוא
מחיה ומקיים ומאכיל וזן ומפרנס, ולא תמו

מסילות עין החיים

פניני אורה מוועד למבקשי ה' - מאחד מרבני בית המדרש "תורת דוד" רמות א' ירושלים
על פי רוח הדברים בשיעוריו של מו"ר גאון ישראל שליט"א - במשך השנים.

אמרו הכותב: זיכנו השי"ת לשמוע שיעורים מידי שבוע לפני כשנתיים ימים, ועוד שמענו שיעורים רבים מתוך הקלטות שנמסרו בשנים קודמות. וכל השומע אותם, מרגיש שנהפך לבריה חדשה, כי המה דברי תורה המאירין כתורה מסיני, שפולחים מסילות בלבבות, ומיישרים הדעות, ומטהרים גוף ונפש, ממש לשחות בצמא מים חיים. עם דמעות הניגרות מאליהן, בהתרגשות שאי אפשר לכלוא אותה! ושם מבוארים יסודות נוראיים בדרך ה' אמת לאמיתה, שגם פותחים שערים להבנת דברי רז"ל בפרט במדרשים שהכל ברמזי רמזים. ולכן ניסינו בס"ד לסדר דברים על סדר הפרשיות. ויה"ר מלפני אבינו שבשמים שנזכה לכונן את הדברים לאמיתתן, מבלי סטיה וטעות חלילה, ושיביאו את התועלת הרצויה כרצונו ית', אנס"ו.

ויבא יעקב שלם

כח המסירות נפש למען מלכות ה' שמתקבץ אל מקום אחד

ע"פ שיעור מיום שני ב' דר"ח כסליו פרשת ויצא התשע"א

**האבות הקדושים זכו לתקן את הדעת
והכינו את בית המקדש**

**כשזוכה לשלימות האמונה הכל מגיע אליו
בלי טורח**

אלא שכעת היה מוטל על יעקב תפקיד של גילוי מלכות ה' בעולם עד בית המקדש, ויעקב אבינו עושה מסירות נפש בשביל כך. יעקב אבינו ממשיך את עבודת הקודש של אברהם ויצחק, שעשו עם הבארות של האמונה, הבארות של הקדושה, שחפרו בשביל הכנת הדרך לבית המקדש, על ידי התורה והדבקות בה' ושלימות הדעת בידיעת ה' וגדולת ה' וכו', שמזה נמשך הבאר, אחרי המסירות נפש שהגיעו לשלימות הדעת, ומליבונא דמוחא שלהם, המח שאין בו פגם, מח שיושב במקום המיוחד למעלה, והגיע כבר ליישוב הדעת, כמו אדם שכבר יושב על כסא של ארבע רגלים, וממנו הוא שולט בכל ד' רוחות העולם, ולכן פעלו האבות הקדושים כרצונם, בכל צירופי הוי"ה ואדנו"ת. וממילא השיגו את הבאר המיוחדת שנבראה בבין השמשות, ואת המטה וכו'.

כשיש אמונה שלימה בה', צריך לשבת, והכל מגיע לאדם, כל צרכיו, וכל דבר שבעולם. כמו שהיו רואים במן, שהאוכל היה מגיע לצדיקים עד פתח הבית מוכן וראוי לאכילה בלי שום סיבובים וטירחות, וכך יצחק אבינו זכה לשידוך שלו שהגיע מן השמים אליו. ולכן כתיב "אלה מסעי בני ישראל", שהטלטול נרמז ב"אלה", לומר שמכפר על "אלה" אלוהיך ישראל, חטא העגל, שכל הטלטולים זה מפגם האמונה.

ואם כן יש לשאול, מדוע "ויצא יעקב מבאר שבע", וגם יצחק אבינו שולח את יעקב לפדן ארם לשאת אשה, והרי יכל לשלוח שליח ולסבב סיבות שיגיע השידוך עד אליו, ואז כאשר יעקב יוצא לחרון, הבאר צריכה לצאת איתו, והר המוריה והר סיני וכו', ופנה הודה וזיוה של ארץ הקודש. ולמה כל השינויים האלו, הרי אפשר שיבא השידוך עד אליו.

להגיע לתכלית צריך מסירות נפש של בא"ר, בידך אפקיד רוחי

התכלית, בחינת שבת, מעין עולם הבא, וקם ועוזב הכל. וקודם לכן מכין את עצמו י"ד שנה בהתמדת התורה ללא הפסקה, כדי שיוכל לעשות את התיקונים הללו ולשוב בשלום אל בית אביו.¹

במקום המיוחד נכללים המסירות נפש של צדיקי העולם

הר המוריה, זהו מקום אחד שבו נכלל המסירות נפש של צדיקי הדורות, כל מה שפעלו בשביל גילוי מלכות ה', דור אחר דור. וכל אחד מוסר נפשו להמשיך את שלפניו, כמו שיצחק קיבל זאת בשעת העקידה, שה' ברוך הוא לא ציוה עליו להיעקד ולא הודיע לו כלום, ושמע שהשטן מתכווח עם אביו לאמר שהוא טועה בנבואה עצמה, שה' אמר רק להעלות על המזבח ולא לשחוט, ויצחק מבטל דעתו לגמרי ומוסר נפשו לילך אחר דעת תורה של אביו, ומיד נעשה מרכבה לשכינה.² וכן יוסף, כשבא לעסוק במלאכת הקודש הזו, קיבל את המשכיות הכח הזה על ידי מסירות נפש, שאמר לאביו "הנני", מוכן ומזומן למסור נפשי, והכניס עצמו לסכנה. ואז זכה שהשכינה ירדה עימו למצרים והיתה עימו תמיד.

**יצחק ויוסף זכו להמשיך את מלאכת
הקודש ע"י מסירות נפש באמונת חכמים**
זה היה נסיון גדול ליצחק אם להמשיך

ועד אז, המקום היה נמצא בבאר שבע, ששם היתה מתכללת נקודת המסירות הנפש של כל העולם, שזה שורש ירושלים ובית המקדש, והרמז לזה בא"ר, ראשי תיבות: **בידך אפקיד רוחי** (בא"ר- זה שם קדוש, ומכוונים בו לבילה לפני השינה, שזה מסוגל להשגה. והעיקר לכיוון היטב בתיבות של קריאת שמע שעל המיטה, ובאמירת אנא בכח, שבשם זה הנשמה עולה למעלה בעת השינה), ששם נפשו בכפו, ומוסר אותה להשם יתברך, ואין לו שום רצון ושום מחשבה אחרת זולת להמליך את ה' ברוך הוא. ומהבאר (שזה מסירות נפש), הגיעו לשבע, יום השביעי שהוא שבת, ונתברכו מאת השי"ת בכל מכל כל, כמו בעולם הבא.

יעקב יוצא ממקום התכלית אל חרנה לשמר את המלכות

יעקב אבינו צדיק יסוד עולם נמצא בנקודה שהיא התכלית, במקור המלכות שזה בחינת שבת, ומשם הוא יוצא בשביל לשמר את המלכות ולהמשיך את כל התיקון. שעד אז אותה הנקודה היתה בבאר שבע, והולך במסירות נפש למען כבוד מלכות ה', לעשות את התיקונים בתוך המקומות הכי חשובים, ולהביא מזה קירוב הגאולה ובית המקדש.

ואין מסירות כזו, כי יעקב אבינו היה שוכן במקום הכי טוב שבועולם, במקום שהוא

² א.ה. נראה ביאורו, שכיון שצ"ע מסר נפשו לכבוד ה', לכן זכה שימסרו נפש עבורו, וכך זוכים לקבל ולהמשיך הלאה.

¹ הישיבה על כסא זה רמז ליישוב הדעת בכסא, שזה ארבע קצוות וד' אותיות השם, וזהו "וישב יעקב", שביקש אז לשבת כבר בשלוה, ובישוב דעת שלם, אך מן שמיא הראו שעדיין לא נשלמה המלאכה, ויוסף הלך להשלים, ויעקב אבינו מתפלל עליו כ"ב שנה.

ובשעה שיעקב אבינו מוסר נפשו לצאת מהמקום המיוחד של התכלית, ולפעול למען מלכות ה', ה' ברוך הוא מראה לו שמעשה אבות סימן לבנים, שגם הם בחורבן בית המקדש יצאו מירושלים לחרנה, בשביל להמשיך משם את הגאולה, ואז יחלום חלום, זה כענין "היינו כחולמים". ויעקב רואה שעם ישראל עולה למעלה בסולם, שזה בית המקדש, וירדו פעמיים, בשתי חורבנות, עד שהנה ה' ניצב עליו וגו', ופרצת ימה וגו', שזה נאמר על זרעו שישלים את מלאכת הקודש.

רבותינו ז"ל פרשו לנו את הרמזים שיש בפסוקים אלו על מתן תורה וכו', שהשי"ת הראה ליעקב איך שכאן מונח כבר הר המוריה והר סיני ומתן תורה, אך יש בכל פסוקים אלו, רמזים נוספים שיראה המתבונן, גם על בית ראשון ובית שני. "ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש", ושעולים ויורדים, ועם ישראל רואים את הנבואה (שהיתה בעיקר בבית ראשון), ויש עליה גם למלאכים.

בפסוקים של חלום יעקב וכו' יש רמזים עד בית המקדש השלישי

ובעיקר יש לפרש כל פסוקים אלו על בית המקדש השלישי והגאולה והתכלית מהנצחיות, ושה' שורף את כל הרשע שבעולם, על ידי שמאיר את האור ששורף לרשעים ומרפא את נשמות ישראל, ואז "היינו כחולמים", ונעשה מיתוק הדינים בשרשם, שזה בחינת יצחק ואליהו (פינחס גי' יצחק) תפילת מנחה, שאליהו נענה במנחה, שהתפלל ה' הוא האלוקים, לרמוז על

להאמין באברהם, כי אולי הוא טועה, הרי ה' אמר כי ביצחק יקרא לך זרע, ואסור לשחוט את הבן, וזה דרך של גויים, ויש בזה חילול ה', ומאד נראה כמו שהזקן הזה (השטן) טוען שהוא גם נביא ושמע את הנבואה מאחרי הפרגוד, ולא נאמר בה לשחוט אלא רק להעלות על המזבח, ולאברהם אין תשובה לזקן הזה, רק לומר לו אין מאמינים למי שנמצא בדאי. ואיך יתכן שה' רוצה שיוקרבו וישחט לעולה, ומדבר הכל עם אברהם ולא איתו, הרי הוא עיקר הקרבן ועיקר המצוה, ואפילו יהיה ספק בעלמא, הרי ספק דאורייתא וספק נפשות לחומרא, ושב ואל תעשה עדיף, ובכל זאת הוא ממשיך את האמונת חכמים, ובזה מקבל את הכח לפעול הלאה את המשך התיקונים למען מלכות ה'.

וכן יוסף הצדיק, רואה איך שהלך בעצת אביו לשאול בשלום אחיו, והוא לוקחים ממנו את הבגדים וזורקים אותו לבור של נחשים ועקרבים, והוא נמכר לישמעאלים, והם מייסרים אותו, והוא מתנסה בנסיונות רוחניים הכי קשי שהיו בכל הבריאה, ונמצא בחושך גדול 13 שנים, ומהם היה 12 שנים בתוך בור של האסירים. ונכנס מחשבה אולי באמת יעקב טעה ששלח אותו וכו', אך הוא לא איבד את האמונת חכמים, ואז יכל להמשיך את האבות הקדושים, ולקבל מהם את הכח של המשך התיקונים למען מלכות ה'.

מעשה אבות סימן לבנים, שיצאו לגלות כדי להמשיך משם את האור

יעקב אבינו הוא כלל נשמות ישראל,

מיתוק כל הדינים בשרשם.

כאשר נאחז תמיד באמונה במסירות נפש, עד שנזכה לגאולה השלימה בב"א ששם תתקבץ המסירות נפש של כל יהודי, בירושלים שהיא הנקודה שכל העולם מוסר נפש עליה, ונלחמים במסירות נפש על מקום המקדש. וגם היום, אם משהו יכנס למסגד יהיה שם שפיכות דמים ויעשו מהומות וחורבן בעולם.

גם בגלות יון המלחמה היתה על בית המקדש

וגם בימי היוונים הרשעים, הם קמו ללחום על ירושלים בחרוף נפש ובאכזריות נוראה, כדי להחריב את ירושלים עד היסוד, וקיבצו לשם כך רבים מאומות העולם כמו שרואים במגילת אנטיוכוס, עד שבאו החשמונאים ובמסירות נפש האמיתית שלהם נצחו למען מלכות ה'.

וכך כל יהודי ינצח, ונזכה לראות את האור שיצמח מן המסירות נפש הזו שעבר כל אחד במקומות החשוכים שלו, איך שעתה מתוך בית המקדש הבית הנצחי והתכליתי, יוצא האור הגנוז ומרפא ומאיר את הכל לנצח, וכל יהודי יתקיים בו "ויבא יעקב שלם", שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו. אמן נצח סלה ועד.

"והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם וגו' הארץ אשר וגו' לך אתננה ולזרעך, ופרצת וגו'", שזה הד' בחינות של הכסא ששולט בד' רוחות מכח שם הוי"ה, ומגרש הס"א, "כי לא אעזבך" זה על זרע קודש הקדשים. ואז "ויקץ יעקב משנתו" שזה ענין התעוררות כל עם ישראל מהגלות, והם תמהים פתאום היכן הם נמצאים בעולם, עולם חדש של זהב ומרגליות, ואז "ויצוק שמן על ראשה", שזה שמן המשחה, ונעשה בית אלקים, הבית השלישי, ויהיה לחם לאכול זה המן וכו', וכל השלמויות, "ושבתי בשלום אל בית אבי", שכל יהודי נאמן חוזר שלם מן הגלויות, "והיה ה' לי לאלוקים".

כל יהודי יצא ממקומו והולך אחר ה' במסירות נפש שתתקבץ יחד לעתיד לבא

והעיקר שניקח מכל זה את ההתבוננות הנכונה, שכל יהודי יש לו מסירות נפש, ללכת בדרכי האבות, ולא לסטות כלל מנקודת האמונה בה' ואמונת חכמים, וידע שכולנו כמו האבות הקדושים יצאנו ממקומינו, כדי להאיר ולגלות את מלכות ה' מתוך החשיכות של הגלויות, וה' נמצא עימנו תמיד, ונזכה לראות את הסיוע שלו

אמר הכותב, מה שערכנו כאן זה רק כמה נקודות על פי שיעור שנמסר בענין זה (ונדפס בספר כרם שלמה), וכאן עמד קנה, כי חובתינו לקצר במרגליות ופנינים הנשגבים בפנימיות תורתנו הקדושה. ויה"ר שהשי"ת ידריכנו תמיד בדרך האמת להשלים את רצונו כרצונו, ולא נכשל לעולם ועד. אנס"ו.

יה"ר מלפני אבינו שבשמים שמאמר זה יעמוד לזכות לברכה וישועה ובריאות ושמחה ואור פני השי"ת, וכל טוב סלה - למו"א מאיר בן מרגלית, ומ"א שושנה בת חפציבה וב"ב, ולרבי מאיר בן רענה - ה' ישמרם וינצדם, אנס"ו.

מתוקים מדבש

עיר שכם היו קומץ חמורים שוטים גמורים שבחרו בדרך השגעון להיות כבהמה

אלא חי בתמימות גמורה ובשפלות, ועל כן חייו הם שלווים בתכלית, לפי שאין לו שום צער או מחשבה טורדת מפני שום דבר בעולם אלא הוא "מופקר לכל". והיו משתדלים כל בני העיר ההיא להיות בשפלות גמורה, להשפיל עצמם ולבטל מהם כל טיפה של דעת או מחשבה והבנה. ולא לפחד מכלום, גם מהמוות, ולכן הסכימו לסכן את עצמם ולמוול, ובלבד להשיג תאותם לקבל נשים וממון מבני יעקב. ועשו עצמם כבעלי חיים גמורים.

ולפי זה היה יותר מקום לבני יעקב להרגם אחר שהפקירו עצמם לכל מאן דבעי והשוו עצמם כבעלי חיים גמורים ממש (וזה טעם בשביל צירוף לטעמים אחרים, ולא טעם בפני עצמו. אי נמי, שכיון שיש כזו שיטה חדשה של פשע בעולם, מצוה לבער את הרע הזה, שזה היפך התורה הקדושה לחפש חיי שגעון).

וכל זה נוכחו לדעת בעת שבחנו אותם אם יסכימו להימול וראו שכולם מסכימים כ"כ בחפץ לב להימול, וגם היו יושבים בטח מבלי שום פחד שמא יהרגו אותם, ועל כן ראו בבירור שהם שוו נפשייהו הפקרא ובעלי חיים. ואם כן הם וכל ממזנם הפקר גמור. ובזה א"ש הכל. [ויש לבאר שלכן יעקב אע"ה החריש כנגדם כל הזמן, כיון שראה שאין כאן אלא שוטים גמורים ואין עם מי לדבר. וי"ל עוד שלכן לא פחדו בני יעקב מפני האומות, אחר שהיתה זו אומה שפלה ביותר שאין ממנה שום חשש. וי"ל שג"כ דינה לא חששה מלידבק עמהם בעת שיצאה לראות בבנות הארץ אחר שהיו כ"כ בזויים בעיניה].

ובביאור עומק הענין, יש לומר שהיה זה כנגד הקדושה, שיעקב אבינו ע"ה היה איש תם מצד הקדושה, שהיה זך ומזוכך כאדם הראשון קודם החטא והיה כל טבעו ישר כמו שכתוב והאלהים עשה את האדם ישר, ועל כן לא היה שייך אצלו בושה מפני היצר, (וכמו שאמר הבה את אשתי וגו'). וכאן הרשעים הללו מצד הטומאה היו מלאים יצר רע וחלאה, ואדרבה את ההשכלה החיובית

כיצד יתכן שאדם יקרא לבנו "חמור" על שם הבהמה הבזויה ביותר. הנה שם העיר "שכם", היתה קרויה על שם ראש העיר שלהם, או על שם בנו. ובפרשה זו יש לשאול כמה שאלות. א. איך העזו רשעים אלו לבא ולבקש את דינה, אחר שטמאוה ולא היתה להם שום בושתי פנים כלל וכלל ממש, ואולי יותר גרועים מבעלי חיים. ב. ועוד תמוה מאד שלא מצינו גוי שוטה כל כך שיקרא אביו את שם בנו הנולד לו על שם הבהמה הבזויה ביותר, שהיא החמור, ויבזה את בנו בחרפה כזו. ג. עוד צ"ע איך היו אנשי עיר שכם שוטים כאלו, להסכים תיכף ומיד לאותו שוטה ונבזה, מפני שהיה כ"כ נכבד בעיניהם אף שהיה כל כך נבזה, ולכן הסכימו למוול. עוד צ"ע מדוע הרגו בני יעקב את כל אנשי העיר.

ונראה לבאר בס"ד, שבעת שנולד חמור, הכיר בו אביו שהוא שוטה גמור יותר מבעלי חיים, וקרא שמו המתאים לו 'חמור', וידע שבנו לא יתבזה בזה כיון שהוא ממש כחמור שאין מבין כלום, ואין לו שום בושה יותר מכל בעלי חיים שבעולם. ואלא שכיבד אותו והקצה לו מקום רחב לבנות בה עיר וכו', ואז נתאספו אליו אנשים כמידתו קרובים אליו ואל שפלותו המופלגת. ונולד לו בן ג"כ שוטה כמוותו, שמשוטה יצא שוטה. ועל כן היו כולם מחוסרים לגמרי מכל בושה אנושית.

ויש לבאר עוד, שהיה זה שיטה אצל אנשי העיר, שבשפלותם פיתחו דרך ושיטה חדשה בהשקפת עולם, שעל האדם להיות דומה לבעל חיים בכל כחו, שהבעלי חיים הם הרגועים והשלוים ונהנים באמת בעולם הזה מבלי שכל שנלחם תמיד בכח הדמיון. ולפי תורתם החדשה, הבעל חיים המכובד ביותר הוא החמור, שהוא הבעל חיים שחי את גישומו גופו לגמרי, מבלי שום מחשבת השכלה כל שהיא,

שמחוייבת, ביטלו אותה בכל כוחם. ואם כן נמצא שיעקב אבינו ע"ה שהיה איש תם מצד הקדושה, נתנסה כאן עם אנשים שכנגדו מצד הטומאה, ועיין.

ומה שהרגו האחים הקדושים את אנשי שכם, יש לומר עוד, משום שהפקירו עצמם למיתה במה שמלו את עצמם ונסתכנו (שיש בזה סכנה), ושמא נחשב כעין מתיר עצמו למיתה. ובצירוף שהיו גויים, וגם היו שוטים גמורים בלא שום

ב. השור והחמור והצאן והעבד המיוחדים של האבות הקדושים

היה, שאין לו אלא קרן אחת, והיינו שור הבר. ע"כ. וא"כ לכאורה צ"ל שאדה"ר הקריב את הבן של שור הבר. וצ"ע.

האם נח הקריב את הבן של השור של אדה"ר.

ויש להביא ראיה לזה מאבות דרבי נתן (פרק א) וז"ל: לעת ערב ראה אדה"ר את העולם שמחשיך ובא למערב, אמר אוי לי בשביל שסרחתי הקב"ה מחשיך עלי את העולם, לשחרית כיון שראה את העולם שמאיר ובא למזרח, שמח שמחה גדולה, עמד ובנה מזבחות והביא שור שקרנותיו קודמות לפרסותיו והעלהו עולה. שור שהעלה אדה"ר, ופר שהעלה נח, ואיל שהעלה אברהם אבינו תחת בנו על גבי המזבח, כולם קרנותיהן קודמות לפרסותיהן, שנא' וירא והנה איל אחר נאחז. ע"כ. ומבואר שאלו הם ג' בעלי חיים מיוחדים שקרנותיהם קודמות לפרסותיהן.

והנה הראשונים בגמ' שם פירשו, דקרנותיו קודמות לפרסותיו, היינו השור שנברא מתחלה שיצא מן האדמה שלם דרך ראשו, קרנותיו ואח"כ פרסותיו (רש"י חולין ס.), או שהבע"ח הראשונים שנוצרו, נוצרו תחלה הראש ואח"כ הרגלים (כ"כ רגמ"ה שם), וזה שייך רק באותם בעלי חיים ראשונים שיצאו מן האדמה, שאילו שור שנולד, אינו נוצר ראשו תחלה.

"ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה". פשט הדברים שאומר לשון ענוה, אבל היו לו הרבה מאד מכל אחד מהם. אולם קשה, מדוע לא הזכיר תחילה את הצאן, שהם העיקר, כידוע שס' רבוא עדרי צאן של יעקב היו מגולגלים בהם נשמות ישראל. ויתכן שיעקב אבינו ע"ה רמז בדבריו, שכמו שהשיג את הצאן במיוחד שבו נשמות ישראל,³ כך יש לו חמור מיוחד, הוא חמורו של אברהם אבינו ע"ה. וגם שור מיוחד, שהוא הבן או הבן זוג של שור הבר, או מאותו שור מקרין מפריס שהקריב אדם הראשון, שהיתה לו קרן אחת במצחו, [שנא' ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס (שבת כח: ע"ז ת. חולין ס.)]. ובע"ז שם משמע שהקריב אותו בשבת קודש, אך י"א שהקריב ביום שנברא. ובטעמא דקרא ביאר, שהקריב ביום א'. ורבינו בחיי (ויקרא כב, כז), כתב שכמו שהקריבו ישראל עגל לכפרת חטא העגל, כך הקריב אדם שור לכפרת חטאו. וכ"כ בתורת חיים (ע"ז ת.).

שור הבר יש לו תולדות כמו האתון. דהנה איתא בפרקי דרבי אליעזר שהחמור של אברהם אבינו הוא בן האתון שנבראה בין השמשות. ולפ"ז י"ל שגם אותו פר ראשון מקרין מפריס, הוליד תולדות ביום שנברא (כמו שאדה"ר הוליד בו ביום, שקודם חטא אדה"ר היה הריון ולידה ביום אחד). ואפשר שזהו שור הבר, וכן מפורש בשו"ת הרדב"ז (ח"ו סי' ב"א צט), שהשור שהקריב אדה"ר, "קרש"

מדרש וכן הובא בסמוך, שאיל אחד היה לאברהם אבינו שהיה חולך בראש הצאן ושמו יצחק, והוא שהוקרב תחת יצחק, שאמר לו הקב"ה יבא יצחק תחת יצחק, ואותו לקח משה רבינו ע"ה לקרבן פסח, וממנו עשה ארון הקודש לעצמותיו של יוסף הצדיק. וא"כ גם צאן, הוא אחד המיוחד.

³ ובילקוט ראובני (פ' שמוות אות כ) כתב בשם גליא רזיאי: תתקע"ד דורות היו מגולגלים בצאן לבן, ויעקב הביאים למצרים, ששם יתגלגלו במין האנושי, ולכן היו ישראל פרים ורבים מאד. ע"כ. ולהלן פרשת בשלח כתבנו בס"ד שיתכן שהיה אחד מן הצאן שהיה המיוחד ביותר (כמו שהבאנו לעיל

וא"כ מאחר שאדה"ר הקריב את השור הראשון שנברא במעשה בראשית, א"כ מהיכן נותר לנח פר כזה שנברא ג"כ במעשה בראשית. [ודוחק לומר שהשי"ת ברא במעשה בראשית גם שור וגם פר, ואותו הפר הראשון האריך ימים ונותר חי עד אחרי המבול והקריבו נח לקרבן, שכל זה חידוש, שהרי מכל שאר המינים נברא רק אחד]. אלא צ"ל שאבות דר"נ מפרש דאין הכוונה שכל אלו הם הבע"ה הראשונים שיצאו מן האדמה ביום החמישי. אלא שאלו הם בריות מיוחדות שכביכול ברא השי"ת במעשה ידיו ית' ביום השישי, ולא ביום החמישי, וכמו שכתוב לגבי הלוייתן לשון עשיה, שהשי"ת עשה את התנינים הגדולים, כך שור הבר, כביכול השי"ת ברא אותו במעשה ידיו ית', ונצטרך לפרש שמה שיצאו מן האדמה, נוצר הכל באותה שעה, כמו ולד הנוצר, משא"כ אלו שכביכול נוצרו במעשה ידיו ית', שהשי"ת יצר להם את הקרנים תחלה ואח"כ את שאר הגוף עד הפרסות. ולכן גם הבנים שלהם יש להם קדושה ומעלה מיוחדת, שהם תולדות של יצירי כפיו של השי"ת, ונקראים קרנותיהם קודמות לפרסותיהם, ע"ש אביהם, מחמת שיש להם קדושה מיוחדת כמו אביהם. אי נמי, שיש בהם טבע שהולדות שלהם ג"כ כמותם, שנוצרים תחלה מן הקרנים שלהם. [ולפ"ז ניחא טפי שגם אדה"ר הקריב את הבן של שור הבר, ולא את שור הבר בעצמו. ולא נצטרך לחדש שהשי"ת ברא ביום השישי גם פר וגם שור הבר. וכן ניחא מדוע היה משונה מכל בע"ה, שהיה לו קרן אחת במצחו, כיון שאין עניינו שנוצר ראשון, אלא שנוצר ישירות מהשי"ת, ולא מן האדמה. וכן מצינו לגבי התחש, כמ"ש בירושלמי (שבת פ"ב ה"ג) שתחש הוא חיה טהורה שברא הקב"ה למשה במדבר, וקרש היה שמה שהיה לה קרן אחת. ובמדרש (ויק"ר א, א), מין חיה גדולה היתה וקרן אחת במצחה]. ועכ"פ כיון שמצינו שהיה לנח פר מיוחד כזה, י"ל שגם ליעקב אע"ה היה כזה פר. ובזוה"ק (זו"ה תיקונים ח"ב צב): איתא: ויקח מכל הבהמה הטהורה, (בהמה לעילא ועוף לתתא), בהמה לעילא, דא שור עילאה דאקריב אדם עילאה דלעילא דאתמר ביה מקרין מפרסי, וקרן אחת היתה לו במצחו, וזה קרן היובל דמיניה קרן פני משה. שור דא איהו פר וכו', כפור וכו'. ע"כ. וצ"ע מה שי"ך להקריב את השור שכבר הקריב אדה"ר ונשרף כליל. אלא י"ל שהיה הבן שלו. ועיין.

כשברא השי"ת שור הבר ברא גם פרה, וכן האיל. ומעתה שאותם בעלי חיים מיוחדים וקדושים וענקים שכביכול השי"ת ברא אותם ביום השישי, בריאה מיוחדת, כביכול במעשה ידיו, ולא בכח ציווי על הארץ להוציא גופות של בע"ה כמו שאר בע"ה שנבראו ביום החמישי מן הארץ, היה להם גם בנים, צ"ל שהשי"ת ברא אותם זכר ונקיבה. וכמו שברא השי"ת אתון בביה"ש, ברא גם חמור, ואולי זהו חמורו של אדה"ר משה ומשיח (אלא שבפרד"א פרק ל"א, א' שהוא בן האתון. ועכ"פ זהו ראייה גדולה למה שכתבנו, שאותם בריות מיוחדות הולידו ותולדות). ובספר מגן אברהם (טריסק. פ' כי תשא) שהביא מס' הפליאה (ד"ה זה ספר), קרבן שהקריב אדה"ר שור היה, אמר לו זכר או נקיבה, אמר לו פרה היתה, א"ל והכתיב משור פר, א"ל כד אתחברת בבעלה אתכלילת בבעלה ואתקריאת על שם הדכר. וקרן אחת היתה לו במצחו, א"ל וכי יש שור שיש לו רק קרן אחת, א"ל גם זה היה לו ב' קרנים, ואך קרן אחת עקר קין. ע"כ. וכתב, שיעקב אבינו החזיר שתי קרני פרה שהם קרן דוד וקרן ישועה, בסוד משיח בן יוסף ומשיח בן דוד שנולדו ממנו, כי משיח בן יוסף נקרא בשם שור, בכור שורו הדר לו. ע"כ.

האם הצאן של האבות הקדושים היו תולדות אילו של יצחק. והנה לפי מה שאמרו אבות דר"נ שם (פרק א) שנח הקריב פר שקרנותיו קודמות לפרסותיו. וביארנו שזה הבן של השור מקרין מפרסי שהקריב אדה"ר. כך יש לדון לגבי הצאן קדושים של האבות הקדושים ע"ה, שאולי היו מן האיל המיוחד שנברא בבין השמשות, אילו של יצחק. או שכבר הוליד תולדות אצל אברהם ע"ה, ומתולדותיהן, היו צאן קדושים ומיוחדים. ואל תתמה על הדבר, שהרי איתא במדרש (הובא בספר לקט מדרשים), "איל אחד היה לאברהם אבינו ושמו יצחק, והיה הולך בראש הצאן, ואותו הקריב לעולה". גם בתורה שלימה (וירא עמ' תתקד) הביא מאבות דר"נ כ"י: "אמר ר' יצחק, היה לו לאברהם איל זכר שהיה הולך בראש הצאן, ושמו יצחק, ורץ גבריאל והביאו לפניו והעלהו לעולה תחת בנו".

אימן של מוזיקין ושדים (שכחם יותר בנקיבה), כולם השלימו עימו לעשות חפצו ורצונו, והם משרתים שלו. [וראה בס' ליקוטי הלכות (י"ד כבוד או"א ה"ב). שדוקא יעקב אבינו נשא את השפחות והוליד מהם שבטי יי, כי נזדכך מזוהמת הנחש בשלמות, ולכן גם בחינת שפחה שהיא בחי' חוץ לארץ, היה אצלו בקדושה. וז"ש ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא. פי', שיחזקאל הנביא ראה נבואה בחו"ל מכה שנתנבא מקודם בא"י וזכה שם להשפעת המוחין, השפעת הנועם בא"י, ונתקנו גם המוחין של חו"ל. ע"כ. ובמדרש (ב"ר עה, יב) איתא: שור, זה יוסף. חמור, זה יששכר. וצאן, אלו ישראל. ועבד, זה דוד (שנא' אני עבדך בן אמתך), ושפחה, זו אביגיל, (שנא' הנה אמתך לשפחה). והיינו שכל אלו עתידין לצאת ממנו (אגרא דכלה פ' וישלח)].

י"א שדמשק אליעזר עבד אברהם היה אצל יעקב לעזרו נגד עשיו. ועתה נבא לבאר בס"ד מאמר יעקב אבינו ע"ה "עבד ושפחה", איזה עבד ושפחה מיוחדים היו לו. וחשבנו בס"ד שיש לפרש שזה אליעזר עבד אברהם, שניצח עם אברהם אבינו ע"ה את כל המלכים, ואף שנכנס חי לגן עדן [ולכאו' נכנס יחד עם אאע"ה בשעת סילוקו במערת המכפלה. או מיד אחרי שהביא את רבקה], שמא עדין לא נכנס. וכן מפורש בסדר הדורות מספר הישר⁴. ונותר לנו לבאר מהי השפחה המיוחדת שהיה ליעקב אבינו ע"ה. וצ"ע. ואולי הכוונה שאפילו

המאמר "דגל מחנה יהודה"

יעמוד לזכות אברהם בן שמחה, ויוסף בן שמחה וכל ב"ב הי"ו, שיזכו לתורה וקדושה, ויליך תמיד בדרך ה' מתוך שמחה וטוב לבב ואור פני השי"ת, ויזכו לזיווגים טובים ומוצלחים ומבורכים לכל ילדיהם, ולהגדיל תורה ולהאדירה, ולבריאיות איתנה ונהורא מעלא. וכן רפואה שלימה וישועה לשמחה בת חנה תחי'. אנס"ו.

המאמר "כרם שלמה"

יעמוד לרפואת כל חולי עמו ישראל [ובכללם: יצחק בן ג'ול, ואליהו בן טוביה, פאיר חיים בן דבורה, אליהו בן מוסדס, שמואל בן רענה, ציון בן אסתר, ויצחק בן מיכל ואסתר בת יפה. ומאיר בן תמו תמר, וזינה זילפה בת נקאים], שיזכו לרפואות וישועות, ומזון טוב ומועיל, ולנסים ונפלאות, ולהודות ולהלל להשי"ת על רוב טובותיו וחסדיו לאין קץ, בזכות צדיקי כל הדורות. אנס"ו.

המאמר "מתוקים מדבש"

יעמוד לזכות שמואל בן ציונות שרה הי"ו שיזכה לכל הגאולות ולכל הישועות, ויזכה לתורה וקדושה, ולהצלחה אמיתית בתורה, ולדורות ישרים ומבורכים, חיים וקיימים בריאים ושלמים, צדיקים וחסידים קדושים וטהורים, תלמידי חכמים אמיתיים. אנס"ו.

המאמר "באר מים החיים"

יעמוד לזכות רועי בן בת שבע ואסתר בת עליזה וב"ב

וכן לזכות דניאל בן נטלי מרים ורעייתו וב"ב [שייגע וטורה הרבה בהפצת השיעורים ובהפצת הגליון ועוד] שיזכו לכל הישועות, וליישוב הדעת, ולבריאיות שלימה ואיתנה, ושיזכו לתורה וקדושה, ולדורות ישרים ומבורכים, חיים וקיימים בריאים ושלמים, צדיקים וחסידים קדושים וטהורים, תלמידי חכמים אמיתיים. אנס"ו.

המאמר "שאלות לשלחן שבת"

יעמוד לזכות צביה חפציבה בת שושנה תחי' לזיווג הגון, בקרוב ממש. ויזכו לכל הברכות ולכל הישועות, ויזכו לבית של תורה וקדושה, ולדורות ישרים ומבורכים, חיים וקיימים בריאים ושלמים, צדיקים וחסידים קדושים וטהורים, תלמידי חכמים אמיתיים. אמן נצח סלה ועד.

עשה כזאת ויעקבני פעמים ואדום, ועתה אעשה לו כאשר עם לבבי. וישובו ויגידו ליעקב את דברי עשו כו', ועתה ראה והתפלל אל ה' להצילך ממנו כו', ויתפלל יעקב אל ה'. ויחץ העם הצאן והמקנה לשתי מחנות ויתן החצי ביד דמשק בן אליעזר עבד אברהם למחנה עם בניו, ואת החצי נתן ביד אלינוס בן אליעזר אחיו למחנה עם בניו כו'.

⁴ וז"ל שם: וישלח מלאכים אל עשו וגו' לדבר אליו תחנונים, אל תחשוב כי עמדה לי ברכת אבי כי עם לבן גרתי זה עשרים שנה וירמני ויחליף משכרתי כו', ואעבוד אותנו עבודה קשה וירא ה' את עניי ועמלי כו', וילכו ויגידו לעשו כו', ויען עשו בגאווה ובזו הלם שמעתי אשר עשה יעקב אל לבן כו', וגם לי

באר מים החיים

פלא גדול שהתעכב כ"כ, וי"ל שזה רמז לבניו שהתעכבו במדבר 40 שנה, מתוך גלות של 400 שנה, ויעקב היה בגלות אצל עשיו 20 שנה, כל שנה כנגד 20 שנה של בניו, וכך שנתיים בדרך הם כנגד 40 שנה שהתעכבו במדבר. והטעם שהתעכב כ"כ, צ"ל מצד המלחמות שעבר בדרך עד שהגיע אל יצחק אביו. והטעם בכל זה, אפשר משום שהיה עת מוכן לגאולה, כאשר יתראו יחדיו יעקב מרכבה שלמה, יחד עם יצחק, ובאהבה רבה ושמחה אין קץ היו מתקנים את כל העולם ומזרזים ביאת הגאולה ובית המקדש, וע"י העיכוב של שנתיים בדרך ומלחמות קשות, נשברה רוחם הקדושה שהיתה מתגעגעת לכך בגעגועים רבים, וכבר לא יכלו לשמוח כ"כ יחד. וכל זה היה מעשה שטן. ועוד שהיה מן הצורך שיפגוש יחד את אביו ואמו, ואז כשהבית שלם, היה יצחק בהשראת שכינה כדבעי, ובנתיים גרם החטא שגם יעקב הפסיד את רחל, ואפילו את בלהה, במקום להביא בן נוסף זרע שלם בארץ הקודש (אולי מובחר ביותר), וכן נפטרה רבקה, וכל זה שיבש הכל ומנע תיקון העולם. ולכן יעקב אע"ה נתירא מאד, כיון שהיה מצפה להביא את הגאולה, והנה יש לו שור וחמור, הם משיח בן יוסף ומשיח בן דוד. ונתירא שמא ימות יוסף במלחמה. וארז"ל שיצחק אע"ה ביקש ג"כ לגלות את הקץ, ולגבי יעקב שארז"ל שביקש לגלות את הקץ, ביאר בס' מאור ושמש (פ' ויחי) דהיינו שרצה להביא את הגאולה לפני עת סילוקו, רק שעשו מיהר להביא טרם יתמלאו מיד הברכות שבירך יצחק את יעקב. ולכן בליל הסדר אומרים שפוך חמתך את הגויים וגו', שזה בעיקר זרע עשיו, שעייב את הגאולה ומנע הטוב מכל הברואים כולם. וזה ברור בדברי רז"ל (בכ"ד, וע' בב"ר פד, יא: כך היה אבינו יעקב סבור שתחיית המתים מגעת בימיו, שנאמר הבוא נבוא אני ואחיי ואמך, אף שכבר מתה), שהמחשבה של האבות הקדושים היתה להביא את הגאולה בימיהם. ואמנם מחשבה זו, היא בגדר מחשבה הקודמת למעשה, והבנים יוציאו לאור את מחשבת האבות, שמחשבתם היתה זכה לשם שמים,

יעקב אע"ה נתירא כי נחסרה ממנו סיעתא דשמיא. הנה השי"ת הבטיח ליעקב בפירוש שיהיה עמו, ומה שנתירא נראה משום שראה שחסר סיעתא דשמיא, שהרי היה צריך להגיע לאביו ואז היה נמלט מלבן ומעשיו ברגע אחד. וכמו שבהילוכו לחרן קפצה לו הארץ, כל שכן שכעת היתה הארץ אמורה לקפוץ לו כאשר הוא כבר נשוי ועם י"א שבטי י-ה, ומזה חשש שמא גרם איזה חטא. ובאמת ידע שלא היה שום חטא, וכמו שאמר לעשו ששמר תרי"ג מצות, וגם שאם יש משהו, יש בידו לעשות תשובה, אלא שלא מצא, אבל תלה החסרון בו ולא בהבטחת ה' חלילה, ולכן נתירא מאד כי לא ידע על מה לעשות תשובה. ואפשר שהיה מחמת התרפים כמו פסלו של מיכה שעבר עמהם בים, וזה היה לאונסו של יעקב אע"ה, בכדי שיירא ויתפלל על זרעו לדורות בכל ימי הגלות, וכמו שארז"ל הצילני נא מיד, ר"ת המן, שהתפלל גם על גזירות המן.

יעקב חשב שעשיו כיבד את הוריו בימים הללו ולכן נתירא מפניו, שכיבוד אב ואם שקול כתורה. [ולא מיהר לכבד את אביו, שהרי א"א לדור יחד עם הנחש בכפיפה אחת, וזה גם סכנת נפשות, ועוד שכבר נמצא שם עשיו שעושה להם צרכיהם]. ז"ל בראשית רבתי (פ' וישלח): וירא יעקב, למה נתירא, אמר כל השנים הללו הוא יושב ומכבד את הוריו, תאמר שבא עלי מכח כבוד אב ואם. ללמדך שגדול כח כבוד אב ואם כתלמוד תורה, שנאמר כי הוא חיך וארך ימין (דברים ו, ט), ובכבוד אב ואם נאמר למען יאריך ימין (שמות כ, יב). ללמדך שכל המכבד אביו ואמו מובטח לו שהוא בן העוה"ב אע"פ שאינו בן תורה, ובלבד שיהיה נקי מע"ז וגע"ע וש"ד ולשון הרע וחלול השם וחלול שבת בפרהסיא. ע"כ. כמה צריכים להתאזר ולקיים מצות כיבוד הורים בשמחה, וידוע שהחזו"א אמר שזכה לתורה בדרגה שזכה, הכל בזכות מצות כיבוד הורים שקדקדק בה מאד.

אם יעקב אבינו ע"ה התעכב שנתיים בגלל השטן שעייב את הגאולה. הנה יעקב אע"ה התעכב שנתיים ימים עד שהגיע אל אביו, וזה

אלא שלא עלה ברצונו ית' להשלים כן כעת, אך בזכות המחשבה הטהורה שלהם, ניתן כח לבנים להשלים זאת במעשה בפועל.

יעקב אמר לעשיו שפניו מועדות לבא אצלו להיות לו לעבד. פשט הכתובים שיעקב אע"ה אמר לעשיו הרשע שפניו מועדות לשעיר להיות לו לעבד וכן היה פשוט לעשיו שאמר ואלכה לנגדך, פי' בדרכך לשעיר שלשם מועדות פניך), כמו שברכו אביו הוי גביר לאחיך. ופשוט בעיניו שהברכות יתקיימו בו. וזהו "ואחר עד עתה", שאף שהייתי מחוייב לעשות כן קודם לכן, מ"מ במצות אבי ואמי הלכתי ללבן, ועשרים שנה לא הצלחתי להמלט ממנו ולצאת משם. אבל עתה אני בא אליך כמ"ש "והנה גם הוא אחרינו", להיות לך לעבד. ולכן אמר "לאדוני לעשיו". ובזה יש ליישב הרבה קושיות, כמו דמה פיוס הוא זה לשלוח לו מעט מן המעט, כאשר כועס עליו שלקח ממנו טובות לאין מספר. וכן מפורש בזה"ק (דף קס"ו): "ויצו אותם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה", מיד פתח יעקב לאתהפכא ליה לעבדא, בגין דלא יסתכל עשו באינון ברכאן דברכיה אבוי, דהא יעקב סליק לון לבתר. ע"כ. ובבראשית רבתי (פ' וישלח): קח נא את ברכתי. מנחתי לא נאמר אלא ברכתי, כלום את שוטמני אלא על הברכה שברכני אבי, הרי היא נתונה לך, הנני עובד לפניך כעבד לאדוני. ורבינו חיים פלטיאל כתב: אל יהיה בלבך עלי על שאחרתי זה 20 שנה שלא באתי אליך לראותך ולהקביל פניך, לפי שהייתי שכיר ללבן שאתו מכיר בו כי הוא קפדן ולא נתן לי רשות ליבטל ממלאכתו כדי ללכת אליך לראותך, ועתה אקבל פניך במנחה.

איך עשיו ידע שיעקב יצא מחרו, ולבא לקראתו למלחמה. יש לשאול מנין ידע עשיו כל זה. ועוד שגם צריך הוא לדעת באיזה דרך הלך, ומנין ידע כל זה. והתירוץ לזה הוא לפי מה שהביא החיד"א מספר הישר, שלבן שלח כן לעשיו. והיינו שהיה רשע רמאי וכוזב, שתיכף אחר שאמר 'לכה ונכרתה ברית', ביטל אותה, שהרי עדין ממשיך לרדוף את נפשו. ומשמאי קא זכו ליעקב שלא תהיה לו ברית עם לבן.⁵

יעקב אבינו לבש שק והתפלל להנצל מד' מאות כחות הטומאה. "ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק ה' האמר", גי', שם שק והתפלל (1291). ובילקוט ראובני (וישלח אות יח) הביא מחסד לאברהם, בסוד לבישת השק, שהלובש שק להתפלל לפני השי"ת ושואל ממנו שאלתו, קורעים ומבטלים כל גזירות רעות שבעולם, ואין תפילתו חוזרת ריקם, וכדי לאמת זה כי ש"ק בגי' ד' מאות, וזהו סוד ד' מאות כיתות הטומאה שנברא בעולם, ולזה יירא יעקב מאד וכולם היו עם עשו, כי היה עשו כסא לכל אחד ואחד מד' מאות כיתות הטומאה שנברא בעולם וכו', ולא נעלם מיעקב לבישת ש"ק שהוא חוץ לגופו לשקו של עשו שהוא עורו וגו', וז"ש השקיפ"ה ר"ל הש"ק יפ"ה. עכ"ל. ובס' קב הישר (פרק צח) כתב, שלכן לבש מרדכי שק ואפר ויזעק זעקה גדולה ומרה, שק, להתיש כח של ארבע מאות איש שהיו עם עשו הרשע בבואו ליעקב אחיו, ולכן יירא יעקב מאוד מהני ת' קליפות ומשחיתים שהיו עם עשו, ולכן לבש ש"ק כי ש"ק הוא גימטריא ת' כדי להתיש כח של עשיו הרשע.

כמה גיבורי מלחמה היו עם עשיו. - 160,000 בפסיקתא זוטרתא (וישלח לב, ז) וארבע מאות

⁵ ותז"ד ספר הישר: וכאשר שר לבן לארצו וימרה וישלח את עבור בנו בן שבע עשרה שנה ועמו אבי'חרף בן עוז בן נחור ועממה עשרה אנשים, וימרהו וילכו ויעברו הדרך לפני יעקב ויבאו בדרך אחר ארצה שעיר, ויבאו לעשו ויאמרו לו כה אמר אחיך וקירבך ואחי אמך לבן בן בתואל לאמר, השמעת אשר עשה לי יעקב אחיך אשר בא אלי ערים וריק ויצאתי לקראתו והבאתיו לביתי בכבוד ואגדלוהו ואתן לו שתי בנותי ושתי שפחותי ויברך אלהים אותו לרגלי ויפרץ מאד כו', גם צאן וביקר כו' גם כסף וחלב כו'. ויברך כו' ויגנוב את אלהי כו' ועתה הנה עזבתיהו בהר נחל יבק, אם יש אש ונפשך ללכת אליו לך ושמע תמצאוהו ועשית לו כאשר תאווה נפשך. וילכו וילגודו לעשו וישמע ויחר לו מאד על יעקב ויזכור שנאתו וחמתו בערה בו, וימרה עשו ויקח בניו ועבדיו ס' איש ויקבוץ כל בני שעיר החוריי 340 איש שלופי חרב, וילך להכות אותו ויחלקם לו' חלקים, ויקח את בניו ועבדיו ס' איש ויתנם ביד אליפז בנו הבכור, ואת' לו חלקים

איש עמו. כמותו, מה הוא עשוי על ארבע מאות איש, כך כל אחד מהם עשוי על ד' מאות איש.

אליהו הנביא אצל יעקב אבינו. כתב החיד"א בס' פני דוד (פ' וישלח אות ט), וישבו המלאכים אל יעקב לאמר. ר"ת, אליהו. ואפשר שרמזו לו המלאכים שלא ימלט מעשו והוא אויב לנצח יהא מונח עד שיבא אליהו זכור לטוב. ע"כ. וז"ל ספר אמרי פנחס (שער א, תורה אות ג), וישבו המלאכים אל יעקב לאמר, ר"ת אליהו, משמע שגם אליהו נתערב בשליחות זו, ואף שעדיין לא היה אליהו מכל מקום בחינתו היה.

עשוי ואנשיו באו במרמה כאילו להקביל פני יעקב באהבה וכבוד. הנה הרשב"ם כתב שלפי הפשט עשוי יצא לקראת יעקב באהבה כמו ששמח בביאתו אצלו. גם החזקוני כתב, הולך לקראתך להקביל פניך מרוב שמחה. וארבע מאות איש עמו לחלוק לך כבוד. והנה ודאי מודים לדרש שבא למלחמה, אלא דס"ל שגם חלק הפשט בתורה הוא אמיתי ולא פחות עיקרי, ועלינו מוטל להעמיק חקר כיצד הכל אמת. ואפשר שכל זה עשה עשוי בשביל תחבולה. ששמע כבר על גבורתו של יעקב, ובפרט שמחנה מלאכים עימו, לכן עשה עצמו כאוהב (עשו ג' שלום), ואמר להם שבא באהבה, שאז יעקב ומחנהו ישיחו דעת רגע אחד, ובאותו רגע יגברו עליהם. וכן עשה שבא לנשוק כאילו הוא מנשק. [וז"ל האוחז"ק: "באנו אל אחיך", פ"י, הוא מראה פנים היות אחיך, וכפי האמת הוא עשוי הרשום בשנאה. "וגם הולך לקראתך" בדרך אחוה, ויד' מאות איש עמו" למחשבה רעה. ובפ"י רבינו יונה כתב שהמלאכים אמרו לו שאינם יודעים אם עשוי בא לקראתו לכבוד, או למלחמה. וכ"כ רבינו יוסף בכור שור].

יעקב היה בתענית באותם הימים ואם התפלל על עמו" מגזירת המן. כתב בפענח רזא (וישלח): "הצילני נא מיד, ר"ת המ", וזהו והכני אם על בנים שבקש להשמיד להרוג וגו' מנער ועד זקן וגו'. וכתיבי בענין זה ג' לילות. א. וילן שם בלילה ההוא. ב. והוא לן בלילה ההוא. ג. ויקם בלילה ההוא, וכנגדן תיקנה אסתר וצומו עלי שלשת ימים וגו'. ע"כ. ואפשר שהכוונה שיעקב אע"ה היה שרוי בתענית, לתפלה. אי נמי כדרך היוצאין למלחמה שמתענים בתפלה להשי"ת. וז"ל ספר הקנה (הובא בילקוט ראובני וישלח מה): וכל אותו היום היה יעקב בתענית, ובו ביום

שב עשוי לדרכו שעירה. ע"כ.

עשוי שלח רשע בשם "אחי" לרדוף אחרי יעקב. יש לשאול למה כפל מיד אחי, מיד עשוי. ודי לומר מיד עיו, או מיד עשוי אחי. ואיתא במדרש אגדה (לב, ג): הצילני נא מיד אחי. אחי שבא אלי מכוחו של עשו, שבשעה ששלח יצחק את יעקב לפדן ארם, שיגר עשוי איש אחריו ששמו אחי. ע"כ.

"מנחה לעשוי אחיו". צריך ביאור מדוע הוצרך הכתוב לומר עשוי 'אחיו' וכן הרבה. וי"ל דקמ"ל שעשה יעקב הכל בלב שלם ואמיתי. והיה בלבו אהבה אליו (ואין זה סותר שמאידך היה לו שנאה גמורה ממעשיו הרעים כיאות לשנוא את הרשעים), ולא רק על מנת לשחדו להנצל ממנו. ונכון הוא. [ועשוי רק עשה כאילו יש לו אחוה עימו, ולכן המנחה שלקח מיעקב גזל היא בידו, שלא ניתן לו רק בתורת אחוה. ודו"ק היטב בכל נבואת עובדיה, שאילו עשוי היה מעביר על מדותיו הרעות, והיה נוהג עם יעקב באחוה, יכל להרויח הרבה בעולם הזה ובעולם הבא, שיעקב הסכים לתת לו הרבה מן הברכה גם בעולם הזה וגם בעוה"ב. אך זה שורש כל הפסדו, שיעקב אע"ה נהג עימו בתכלית האחוה, ובא לקראתו בכל היכולת, והוא הפך האחוה והשיב שנאה תחת אהבה. ולכן יאבד לעתיד לבא. ואת השרשים הללו של השנאה השריש לזרעו, ולכן אנו סובלים מהם עד ביאת הגואל, אך בב"א יאבדו כל הני רשיעין]. עוד יש לומר, שהרי ארז"ל שנכמרו רחמי של עשוי באותה שעה, ואפשר שזה פעל יעקב אע"ה ע"י שערור רחמים בליבו, וכמו שידוע בשם הגר"ח וולאז'ין שזו עצה למי שרוצה שישלים עימו שונאו, שיכניס בלבו אהבה אליו, ואז כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם.

הבעלי חיים לא רצו ללכת לעשוי, עד שפייס אותם יעקב. או שמאליהם באו לתוך ידו. "ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו". צריך ביאור מהו מן הבא בידו. א. יש לבאר, שהיות שכל בעל חיים יאמר רצוני להיות אצל הצדיק ולא אצל הרשע, לכן לקח ממה שנזדמן בידו ראשון. ב. עי"ל שבאו הבע"ח מאליהם לתוך ידו. כמו שבאו אל תיבת נח. ג. עי"ל, שלקח מן הבא בידו מממונו של לבן. ד. האלשיך (לב, יד) כתב, דכמו שאמרו ז"ל (ילקוט רמז ריד) שהפך שנתן אליהו לנביאי הבעל לא היה נמשך אליהם ללכת לע"ז, עד לקחו ודבר לו שגם בו מתקדש ה', כן יאמר כאן, ויקח מן הבא, ובמה לקחו בידו שילכו לעשו, וזהו מנחה לעשו, ושהוצרך לקחתה בידו למה שהיה מנחה לעשו

אחריו. [וכ"כ בסידורו של שבת (ח"ב דרוש ח פרק א): א. שבעת שרצה יעקב לשלוח הבהמות לעשו, בודאי לא רצו ללכת מחלק יעקב לחלק עשו, כמו שאצל אליהו הפר שעלה לחלק הבעל, לא רצה ללכת (ז"ל הילקוט: פרו של אליהו היה נמשך אחריו והלך, והוא נולד לחלקו של הבעל, נתקבצו כל אותם נביאי הבעל ד' מאות ונ' ונביאי האשרה ד' מאות וכולם לא יכלו להיזז רגליו מן הארץ, עד שפתח אליהו פיו וא"ל לך עמהם, השיב הפר ואמר לאליהו לעיני כל העם, אני וחברי יצאנו במטן אחד וגדלנו במרעה אחד, והוא נולד לחלקו של הקב"ה, וכמו שהקב"ה מתקדש עליו ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בוראי, א"ל אליהו לך עמהם ואל ימצאו עליה, כשם ששמו של הקב"ה מתקדש על ידי הפר שעמי, כך מתקדש על ידך. א"ל וכך אתה יותעצני, שבועה שלא אזוז מכאן עד שתמטרני בידם, מידי ויקחו את הפר אשר נתן להם, מי נתן להם, אליהו), והוצרך יעקב לקחת אותם בידיו, למסרם שילכו אליו, והבטיחם שיקדש ש"ש על ידם, כמ"ש שכל אותן הדורות עתידין לחזור למלך המשיח. ב. א"נ, כמ"ש הבאים אל נח, ואמרו רז"ל שמעצמם באו, אף כאן לא לקח רק מן אלו הבאים בידו מעצמם, וידע כי הם הם הראויין לשלחם למנחה לעשו]. ואפשר שכל

התירוצים אמת, שהרי שלח כמה מינים, עזים, תיישים, רחלים, ואלים. גמלים מיניקות ובניהם, פרים, פרות, אתונות, ועיירים. וחלק מהם באו לידו מאליהם, וחלק לקח בידיו ופייסם בדברים, שעוד יחזרו אליו לעתיד לבא. ולכן הפסוק חילק אותם בשתי פסוקים, ולא נכתבו בפסוק אחד.

איך שלח בע"ח לעשיו והרי אין מוכרין בהמה לגוי. ובתפארת יהונתן הקשה, איך שלח בעלי חיים לעשיו, והרי קי"ל שאין מוכרין בהמה לגוי שהוא חשוד על הרביעה. ותירץ, דהרי בפרה אדומה שדמיה יקרים, אמרינן דחס על בהמתו שלא תעקר. ואיתא במדרש שצאנו של יעקב שהיה בהם ברכה מעין עולם הבא, והיו פרים ורבים לרוב, ודמיהם יקרים. ולכן אמרו שהיו גדולי הערך כמו אבנים טובות ומרגליות. ועוד כתב שם, שהיו ליעקב ב' מיני בהמות, אחד שבא לו מלבן, והשני מה שלקח מאחריים, כדכתיב ויפרוץ האיש וגו', ומזה שבא לו מלבן לא היה רוצה לשלוח לעשו, כי נעשו במ נסים, וגם לא ביקש להפקיעם ממעשר, ולעשרן א"א שעדיין לא בא לא"י (שלא עבר את מעבר יבוק), ובח"ל אין מעשרין מעשר בהמה, ולכן לקח מאותן שלקח מאחריים שלא נעשה בהם נס, ולקוח פטור ממעשר בהמה. ע"כ. ובסדר הדורות הביא מספר הישר: שהיו ליעקב מאתים אלף עדרי צאן, גדולות ויפות תואר, ונותנות פרוץ הרבה מאד, ויבואו מכל אדם לקחת מצאן יעקב, ויתן יעקב צאן אחת בעבור עבד או אמה או בחמור וגמל. ע"כ.

אם הצאן של יעקב היו חייבין במעשר בהמה. ויש להוסיף מה שאמרו בתנחומא, ויפרוץ האיש מאד מאד, שפרץ לו הקב"ה גדרו של עולם, מעין ברכה של עולם הבא, והיו אומות העולם באין ונותנין ליעקב כסף וזהב בשביל ליקח ממנו צאנו. ואפשר עוד שהיה דינם כמו גידולי נס שפטורים ממעשר בהמה. כיון שנתברו שלא כדרך הטבע. וגם איתא בחז"ל שהמים היו נעשין זרע במעיהן, ולכאן א"כ נולדו שלא מזכר ונקבה. [אלא שהש"ה ביאר, שהזרע שהיה בא להם בפעם אחד, היה נקפא במעיהן, והיה נוצר מהם בכל יום צאן אחד, שבזרע אחד יש הרבה טיפות, וכן הוא בתרגומות. וכן לעתיד לבא שאמרו עתידין שילדו בכל יום].

סך כל הבעלי חיים ששלח יעקב לעשיו. כתב בבעל הטורים שהיו 550, כמנין קרבנות השנה מלבד התמידין. וצריך ביאור מה ענין חול אצל קודש, עוד צריך ביאור, דאיתא במדרש שהפריש מעשר ונתן המעשר לעשיו. וצריך ביאור דהרי המעשר לשמים הוא. ושמא הכונה דלמצוה תחשב מנחה זו ע"פ מה שארז"ל (ב"ב ט) דמה שנותנים לנוגשים הגויים נחשב כצדקה. וביאר המאירי שם, מטעם שמצדיקים עליהם את הדין. ועיין. [אמנם בפרקי דרבי אליעזר איתא, לקח יעקב את כל מעשר קניינו שהביא מפדן ארם ושלח ביד עבדיו ונתן לעשו, א"ל הקב"ה יעקב עשית הקדש חול, אמ' לפניו רבון כל העולמים אני מחניף לרשע בשביל שלא יהרגני, מכאן אמרו מחניפין וכו'. ובמשך חכמה כתב, דמ"ש בילקוט (קלג) שחלוש' המעשר, נראה דזהו בש"י רע"ק דמעשר הבא מחו"ל אינו קרב אלא ידעה עד שיסתאב, ולכן בבהמה חייש לתקלה ונתנן לעשו. אבל למתני' דאם באו תמימים יקרבו הלא היו ראויין להקריבין למזבח, ס"ל כפרשי' דמן הבא בידו זה החולין, והמעשר הקריב במזבח כשבא לשכם]. ומ"מ זהו אם הגמלים נמנים לשלשים, אך אם נמנים לשישים א"כ היו כולם 580 כמנין שעיר. ושמא נתכווין בזה לבטל כחו של עשיו. וכן כתב באוהה"ק. והוסיף שהוא ג"כ כמנין 'תקף', לבטל תקפו של עשיו.

איך יעקב הרים בידיו מצד לצד ס' רבוא עדרי צאן, וס' רבוא כלבים ועוד הרבה. ויעבר את אשר לו, פרש"י: הבהמה והמטלטלין, עשה עצמו כגשר, נוטל מכאן ומניח כאן. וכתב בס' משנה שכיר (וישלח) דהוא פלא, איך היה אפשר להעביר בשתי ידיו כ"כ הרבה בעלי חיים וכו', [הש"ה הביא מדרש, שהמתנה ששלח לעשו היתה עשויה מס' ריבוא עדרים, ועליהם ס' ריבוא כלבים, כלב אחד לעדר אחד, ובודאי שנשאר לו יותר מזה. ועוד, דלמה נצרך להעבירם בידיו אחר שהיה לו כמה מעברות להעביר עליהם

רכושו. ע"כ. ולכא"י אינו מדוקדק, דהכי איתא בב"ר (עג, יא); ויפרוץ האיש מאד מאד, שנפרצה לו פרצה מעין דוגמא של עוה"ב (אולי הכוונה שילדו בכל יום) ס' ריבוא כלבים, לס' ריבוא עדרי צאן, וי"א ק"כ ריבוא כלבים, שלכל עדר ב' כלבים. וי"א 1,027,200. ונראה ליישב לפי בעל הטורים דלהלן, שנעשה נס ונהפך ליבשה, וכן למדרש (שהש"ר ג, ג, ששרו של עשיו העביר לו כולם) ראה בסמוך. [וראה בתנחומא (ויצא כד) לגבי הצאן. שנעשו מלאכי השרת כתפין ליעקב].

למה יעקב העביר בידיו את כל רכושו בנהר ולא עשה מעבורת. יש לשאול למה טרח לעשות כן בידיו [שעמד באמצע המים והעבירם מצד לצד. מדרש אגדה] ולא יעשה גשר, וכמו שהק' במשנה שכיר הנ"ל. והנה בתפארת יהונתן (לב, כד) עמד בכפילות הלשון: ויקחם ויעבירם את הנחל "ויעבר את אשר לו". וביאר לפי שהיה זה יום הכיפורים, ואסור לעבור במעבר, אבל מותר להלך בתוך המים, ולכן היה עושה כן, ואה"נ בהמתו העביר במעבר, ועל זה כתיב ויעבר את אשר לו, ולא כתיב בנחל, דהיינו הבהמות העביר במעבר. ע"כ. אולם ברש"י פשט דברי רש"י כאן שאת הבהמות העביר מיד ליד. ואולי משום שלא יכלו לעבור, ולא יכל לעשות מעבורת ביום הכיפורים. (אך א"כ הבעלי חיים הם מוקצה. ולפ"ד הגר"ד אייבשיץ ניהא). וראה בסמוך.

מעבר יבוק נבקע ליעקב אע"ה ועבר ביבשה. כתב בעל הטורים: ויעברם. ב' במסורת. ויקחם ויעבירם. ואידך בקע ים ויעבירם ביבשה (תהלים עח). מלמד שנבקע לו מעבר יבק ועבר ביבשה. ע"כ. ואינו סותר לדברי המדרש שהעבירם בידו, דיש לומר שהתחיל לעשות כן מתוך חמלה עליהם שלא יצטערו במים, ותיכף נעשה לו נס שנהפך ליבשה, ואז עברו מאליהם כדרך שהלכו עד כה ביבשה.

בקיעת הירדן בשביל יעקב לא נחשב כל כך נס הגם שהיתה קודם מתן תורה. באוחה"ק (שמות יד, כז) הקשה מדוע בקריעת ים סוף היה הים מתריס כנגד משה שלא להקרע, עד שנטה ה' ימינו לימין משה, דכתיב (ישעיה סג, ז) מוליך לימין משה (שמו"ד פרק כא). וכן היה צריך תנאי מיוחד מו' ימי בראשית כדי שיקרע, ואילו ליחידי סגולה היה נקרע מיד בעל כרחו, כמו לרפב"י (חולין ז, ט), ואם באמת לא התנה עמו אלא ליוצאי מצרים לבד, מה כוחו של ר"פ בן יאיר עליו השלום להתגבר על מעשה בראשית. ותי',

שתנאי זה הוא בכלל התנאים שהתנה ה' על כל מעשה בראשית להיות כפופים לתורה ועמליה ולעשות כל אשר יגזרו עליהם, וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ב"ה, משא"כ אצל משה שהיו אז קודם מתן תורה. ע"כ. וקשה שהרי הירדן נקרע ג"כ ליעקב, כדאיתא בתנחומא (ויצא סי' ג), אמרו עשו הרניני קודמו לדרך ואינו יכול לעבור בדרך ושם אני הורגו, ידע יעקב ותלה עיניו להקב"ה, ועשה עמו נסים, ונתן (לו מקלו בידו) [מקלו בירדן] ונקרע הירדן לפניו ועבר, שנא' כי במקלי עברתי את הירדן הזה. ע"כ. ויש ליישב: א. דכיון שיעקב אע"ה ששמר תרי"ג מצוות, לכן נחשב כמו אחרי מתן תורה. ב. אי נמי כיון שהיה מרכבה לשכינה, ממילא אצלו אין טבע אלא הכל מעל השמש, ואין זה נחשב לנס. ג. אי נמי כמו שהביא באור החיים הקדוש שם ממדרש [לבאר מנלן שהעולם כפוף לעמלי תורה], ויקרא רבה (פלא"ה) על הפסוק (ישעי' מג) בוראך יעקב וגו', אמר הקב"ה לעולמו מי בראך מי יצרך, ישראל, והכל בכח התורה. ד. ועוד שבאוחה"ק שם ביאר, שאכן גם אצל משה נקרע הים מכח מה שהשי"ת הולך ימינו לימין משה, פי' הראהו כי הוא בן תורה המתיחס לה ימין דכתיב מימינו וגו', וכשראהו תיכף ומיד נקרע כתנאי הראשון. [ולזה כל צדיק וצדיק שיעמוד אחר קבלת התורה יביא בידו שטר חוב א' לכופו ליחלק לפניו, ותמצא שכשלא רצה ליחלק לר' פנחס בן יאיר ולהמתלוה עמו רצה לקונסו ופחד הים ממנו]. והיינו שזה עצם התנאי שהתנה השי"ת בו' ימי בראשית שכולם יהיו כפופים לעמלי תורה. וכ"ש כלפי יעקב אע"ה שמי עמל בתורה כמותו. ה. עי"ל לפי מה שכתבו בשם הגר"א, שקריעת ים סוף לא היתה בכח המטה, שהרי טבעו של סנפירונן לחלוק את המים, אלא בידו של משה, כמ"ש הרם מטך ונטה ירך, פי', סלק את מטך, ונטה את ירך. וכ"כ כמה ראשונים עה"ת שם. משא"כ אצל יעקב אע"ה די"ל שקרע את הירדן במטה ממש. [אמנם באלשיך (שמות יד) כתב, שהירדן נקרע ליעקב מבלי מטה האלהים ומבלי היות ימינו יתברך על ימינו, וז"ל מה לך הים כי נתנסו, מפני מה את יאמר, מפני מה אתה בורח. כי אין עליך אשם, כי לא ריתת את הקב"ה עד כה. והחשיב, מפני אלוה יעקב, כי היה לי לשיית לב. כי גם שבשר ודם אתה לא פלא היות ה' אתך כאשר היה ביעקב, שבחיי קראו אל. והוא מאמר הכתוב (בראשית ג) ויקרא לו אל כו', ונקרע לו הירדן, והיה לי לעשות כן מפניך, וירא אני פן יאשימני אלוה יעקב]. ו. עוד י"ל, לפי מה שכתב בפנים יפות

(שמות יד, כט), שגם כן עמד בזה מדוע הוצרך לתנאי מו' ימי בראשית רק בקריעת ים סוף ולא בקריעת הירדן ליהושע ובנ"י, וכן כשנקרע ליעקב אע"ה, ותנ"י שבקיעת הירדן היתה שעמדו כמו נד וממילא ירדו המים שבצד השני ונעשה חרבה, אבל בקיעת הים היתה כמין כף כפופה שחזרו לאותה צד עצמה שהיו בתחלה, ולזה הענין הנפלא שהיה צריך לעשות הבקיעה מימין ומשמאל, וכל זה היה כדי שיבואו המצרים מאחריהם ולא יוכלו לילך בצד ישראל, מפני שהיה הבקיעה כפי מחנה ישראל עד ששבו לאותו צד עצמו, וזה היה צריך תנאי במעשה בראשית, והיינו דכתיב מימינם ומשמאלם שהיה הבקיעה מצד ימינם ומצד שמאלם, היינו דכתיב, הים ראה ויננס הירדן יסוב לאחור שהירדן עמד במקומו וממילא ירדו המים לאחור משא"כ בים. ע"כ.

שרו של עשוי העביר ליעקב את כל הצאן, והוא העביר צאן אחר. איתא במדרש (הש"ר ג, א): נדמה לו [כרועה], שיש לו ג"כ צאן וגמלים, א"ל העבר שלי ואני מעביר שלך, וכך העביר המלאך צאנו של יעקב כהרף עין, והיה אבינו יעקב עניא דמלאכא מעבר וחוזר ומשכח עאן אוחרי כל אותו הלילה, מה עשה יעקב אבינו, א"ר פנחס באותה שעה נטל פרקדן וכרכו על צוארו, א"ל פרמקוס פרמקוס חרש את, לית חרשין מצליחין בלילה, אמר המלאך לינא מידע לדין עם מאן נסיב ויהיב, מה עשה נתן אצבע על הצור התחילה תוססת אש, א"ל מזה אתה מיירא אותי, אני כולי ממנו. א"ל הקב"ה למלאך שרו של עשו מה את עומד, הוא בא עליך וחמשה קמיעים בידו, זכותו, וזכות אביו, וזכות אמו, וזכות זקנו, וזכות זקנתו, מדוד עצמך עמו שאין אתה יכול לעמוד אפילו בזכותו, מיד וירא כי לא יכול לו. כיון שראה המלאך השכינה עומדת למעלה מיעקב הרפיש עצמו תחתיו.

מדוע היה צורך דחוף להעביר את הנחל בלילה. בזוה"ק (פי' תוריע ח"ג מה): מדוע רצה יעקב להעבירם בנחל בלילה, אלא ראה את המקטרג הולך בין המחנות שלו, אמר אעביר אותם לצד השני של הנהר אולי לא ימצא ערבוביא. מה ראה, ראה שלהבת אש מלהטת אזלא וטאס בין מחנותיו, אמר מוטב לנטלא מהכא, ונהרא

פסיק בגוון ולא ישתכח ערבוביא.

טעם חדש למה יעקב אע"ה נותר לבדו מעבר למעבר יבוק. כתב בתפארת יהונתן, שמעבר יבוק הוא בגבול, ומעבר לו הוא אר"י, והעביר הכל לאר"י, אבל הוא עצמן לא רצה לעבור, כיון שהיה לו הבטחה מהשי"ת "ושמרתיו וגו' עד השיבותיו אל האדמה", ושמא אם יבוא לאר"י נגמרה ההבטחה, לכן נשאר מצד השני לבל יהא יד עשיו שולט בו. וארז"ל ששכח פכים קטנים וחזר עליהם, נראה שהיה "שמון" בפכים קטנים, ולכן היו מוקצה, שהיה זה יוהכ"פ וביוהכ"פ אסור לסוך, (ואין שייך טלטול לצורך גופן בפכים קטנים), ולכן נשאר אצלם, וגם היה בהם צורך גדול, וארז"ל דהמלאך נדמה לו כגוי, וגוי מטמא הכלים בהסט הזב. (אבל פך שא"א להכניס אצבעו בתוכו אינו מטמא בהסט).

בזכות יעקב אבינו נשמר פך השמן של חנוכה. ומה שמבואר בדברי הגר"י אייבשיץ שהפך הזה היה פך שמן, הנה מצינו בב"ר (פב, 1): ויצוק שמן על ראשה, כמימי הפך. ומשמע קצת שהיה לו פך שמן. וכ"ה במדרש שירד לו פך שמן מן השמים. ולפ"ד הגר"י אייבשיץ י"ל שיעקב מסר נפשו על שמירת הפך הזה שלא ייטמא במגע גוי, בכדי שיוכל ליצוק עוד שמן בעת קיום נדרו בבית אל (כדלהלן: ויצב יעקב מצבה וגו', ויסוך עליה נסך ויצוק עליה שמן). וזה ברמז לפך שמן טהור שלא טמאוהו היוונים. ובשו"ת צ"א (כא, יז) הביא מספה"ק בשם מדרש: כשחזר יעקב על פכים קטנים אמר לו הקב"ה, אתה מסרת נפשך בשביל פכים קטנים, חייך אני משלם לבניך שתיעשה להם נס גדול בימי החשמונאים ע"י פכים קטנים. ובדרשות חת"ס (דף סז) הביא רמז לכך, בנוסח על הניסים: ר'בת את ריבם ד'נת את דינם נ'קמת את נקמתם. ר"ת נדר. רומז לנדר שנדר יעקב והאבן הזאת יהיה וגו', ויצק עליה שמן, וכן בחזרתו לבית אל, והיינו פכים קטנים ששכח יעקב.

פך השמן של יעקב נגלה לחשמונאים. ובהקדמת ספר 'ים התלמוד' על ב"ק, הביא מס' ברכת שמואל (פי' מקץ ד"ה ואגב) בשם הש"ך על התורה, שהשמן שיצק יעקב אבינו על האבן ששם מראשותיו, נתגלה לו משמים, והוא שמן המשחה שנמשחו בו כלי המקדש וכל המלכים, וממנו כד שמן של אליהו, ואותו

הפך נתגלה גם לחשמונאים. וכתב במשנה שכיר (מועדים חנוכה) שזה מקור דברי בנו הרה"ח בקב הישר (פרק צו) שהחשמונאים מצאו פך שמן של שמן המשחה שבו נמשחו מלכים וכהנים גדולים. [ובזה ניחא כיצד סמכו על הנס והדליקו ממנו כל השיעור בכל יום, כיון ששמן המשחה לא נחסר לעולם, וכמ"ש (כריתות ה:) יהיה ז"ה לי לדורותיכם, גי"ב, שלא נחסר מיי"ב לוג לדורות]. וכתב בדברי יציב (א"ח ס' רפד), שכיון שפך שמן שמצאו החשמונאים היה מהפכין קטנים שחזר עליהם יעקב, נמצא שעיקר הנס של השמן מגדים, הוא במציאת הפך שנשאר מיעקב, ולא הלהב שהאיר אח"כ. **י"א שיעקב חזר על כד השמן שירד לו מן השמים, והוא היה למשה, ולאשת עובדיה.** וז"ל השפתי כהן (וישלה): "ויותר יעקב לבדו". ארז"ל (מובא בדעת זקנים) אל תיקרי לבדו אלא לכדו. ומאין בא לו זה הכד. כשיעקב שם האבנים מראשותיו והשכים בבוקר ומצאן אבן אחת ונתבצר לו כד של שמן ויצק על ראשה וחזר הכד ונתמלא, אז ידע יעקב שהוא מזומן לברכה, ואמר אין זה ראוי להניחו כאן, והוא השמן שנמשחו ממנו המשכן וכל כליו, והמזבח, ואהרן ובניו, והמלכים. ועדיין כולו קיים, כמו שארז"ל (הוריות יא) זה לי לדורותיכם. והוא כד השמן של הצרפית שאמר לה אליהו כד השמן לא תכלה, והוא אסוך שמן של אשת עובדיה. כשראה יעקב שכל כך ניסים עתיד להיות בו סכן עצמו והביאו. כן מצאתי. ע"כ. וצ"ע דלהדיא איתא בתורה הקדושה שנצטוו משה להכין בעצמו בשמים לשמן המשחה. וי"ל שאח"כ עירבו אותו באותו כד של יעקב. ובפרט לפי מה שכתב החת"ס ר"פ תצוה דכתיב ויקחו אליך שמן זית, ולא שמן זיתים (כמו שאומרים מיץ ענבים, ולא מיץ ענב), שנעשה נס למשה ולקח לשבעת ימי המילואים, את כל השמן רק מזית אחד (מטיפה ראשונה שלו). וי"ל שהפך של יעקב השלים את הכל בדרך נס.

מדוע נשאר יעקב יחידי באותו הלילה. "ויותר יעקב לבדו". ארז"ל מכאן שאסור לת"ח וילך יחידי בלילה שהמזיקין מתקנאים בו. וקצת צריך ביאור א"כ מדוע לא נזהר בזה יעקב. ונראה דהנה צריך ביאור מדוע חשש יעקב והלא מבואר ברמב"ם (מורה נבוכים ג. נא) שכאשר האדם דבוק בהשי"ת ואין כל נזק בעולם יכול לפגוע בו, שהוא מושגח מאת השי"ת, וכל

צדיק או נביא שארעו נזק היה הכל מחמת שבאותו רגע הפסיק מחשבתו. ולזה העצה שיתבודד האדם בחדרו פנוי מכל עסקיו ויחד את כל מחשבתו להשי"ת ובה יהא לו נקל אח"כ בשעת עסקיו להמשיך מחשבה זו בקביעות. ושמא לכן נשאר יעקב לבדו בטענה ששכח פכים קטנים כדי להתייחד במחשבת דביקות בהשי"ת ולכן מייד בא המלאך להלחם עימו. וע' בספרנו שלא הצליח המלאך, מרוב דביקות מחשבתו של יעקב אע"ה בקונו].

ביום שעבר את מעבר יבוק היה בתענית. כתב בילקוט ראובני (אות מה) בשם ספר הקנה, לגבי היום שעבר את מעבר יבוק ושלה מנחה לעשיו ופגש את עשיו וכו', "וכל אותו היום היה יעקב בתענית, ובו ביום שבעשו לדרכו שעירה כו". ע"כ. וי"א שהיה זה בט' באב. אך י"א שהיה זה ט"ו ניסן].

י"א שיעקב שכח פכין של אפר פרה אדומה. מובא מספר נחלת בנימין הקדמון (מצוה י) שכתב, ששמע בשם מדרש, שאותן פכין קטנים שיעקב מסר נפשו עליהם בסכנה, היה בהם אפר פרה, אפר חטאת, ולכן שם נפשו בכפו כדי להצילן. וראה בסמוך.

מהיכן היה לאבות הקדושים אפר פרה אדמה. אכן קשה, דמהיכן היה לאבות הקדושים אפר פרה אדומה, והרי אהל מועד לא היה קיים, ובעיני אל הזאה נוכח פתח אהל מועד. ואין יכלו לעשות פרה אדומה. [והדתנן (פרה ג. ה): הראשונה עשה משה, והשניה עזרא וכו'. י"ל שהיינו משנעשו ישראל לעם]. אמנם לכאן מוכרח שתהיה להם אפר פרה, שהרי האבות קיימו את כל התורה ואפילו עירובי תחומין ועירובי תבשילין. ובנחלת בנימין כתב, שדוחק לומר שיעקב עשה פרת חטאת מעצמו, אלא קיבל מאבותיו. והכריח כן שהיה להם אפר פרה, כמ"ש "והטהרו והחליפו שמלותיכם". וכי"כ במיוחס ליונתן שם, והטהרו מסאבות קטלייא דקרבתון בהון ואין יטהרו מטומאת מת, מכל החללים שהרגו, מבלי אפר פרה. ובפס"ז וכן בשכל טוב (בראשית לה, ב) איתא, "והטהרו", למדנו שיש טהרה בלא אפר פרה, לפי שע"ז מטמא כנדה. ע"כ. ואפשר שקודם מתן תורה לא היו מקיימים את התורה כפי פרטי הפרטים שנחקקו בסיני, אלא היה משתנה מעט כפי הבחינה המסויימת שלהם, וכמו שבגדי אדה"ר היו בגדי כהונה לבכורו של עולם להקריב בהם

קרבנות, אע"פ שלא היו עם כל דיני בגדי כהונה. וכן יהודה קיים מצות יבום, בכלתו, מה שאינו ע"פ דיני התורה. וא"כ י"ל שהיה דין של טהרת פרה היה באפר, אך לא בפרת חטאת, אלא באפר שיורי קרבן. א. או שיורי קרבן של אדה"ר. ב. או הקרבן של נח כשיצא מן התיבה. ג. או קרבנות שהקריבן האבות הק'. ד. או מאפרו של האיל של יצחק.

מה הם שתי הפכין ששכח יעקב, ואיך שכח פכין כל כך יקרים. והנה היו כאן שתי פכין, ואפשר שאחד של אפר פרה, ואחד של השמן המיוחד שממנו נלקח לשמן המשחה ועד נס לחנוכה. אמנם צ"ע איך שכח פכין כל כך יקרים. ואולי היה מעשה שטן שנלחם ביעקב.

אם יעקב אע"ה נלחם עם המלאך בליל פסח, ופגש את עשו ביום ט"ו ניסן. בפיוט ליל שמורים איתא: ליל שְׁמֹרִים חָסֵם בְּטוֹב לְאֵלֹהִים, לְבֵן הָאֲרָמִי בְּחֵלוֹם, בְּלִילֵי חַג פֶּסַח. לִיל שְׁמֹרִים חָקוֹק בְּהוֹד פְּסָאָה, וַיִּשְׁרַח אֶל מְלֹאָךְ, בְּלִילֵי חַג פֶּסַח. וכן הוא בס' בניהו בן יהודע (פסחים ט:), שבליל ט"ו ניסן גבר אברהם אבינו על אותם המלכים בנס, וכן בליל ט"ו ניסן נעשה הנס לשרה אמינו ע"ה באבימלך, וגם בזו הלילה ניצל יעקב אבינו ע"ה משר עשו בהאבקו עמו. ע"כ. וראה בסמוך.

אם יעקב פגש את המלאך בליל שביעי של פסח אחרי שנבקע לו מעבר יבק. ומ"מ צ"ע, שאיך יתכן שגם ניצל מלבן בליל הסדר וגם מעשיו, והיה נראה יותר לומר שמעשה עשיו היה בגמר הפסח, דהיינו בליל שביעי, ומה שנאמר "ויאבק איש עמו", י"ל שהיה בליל ז' של פסח, ואז העביר אותם את הנחל, רמז לקריעת ים סוף, שהרי י"א שבליל הסדר נגלה האלקים אל לבן כאשר רדף אחרי יעקב. [והנה

כתיב "וישאל יעקב מלאכים", ודרשו ר"ל מלאכים ממש (זוה"ק ח"א דף קסו. רש"י. וכתב בעמר נק"ל. שיש רמז לזה, מחי"ג"ם "מאותן חילות" נטל "יעקב" מלאכים), וצ"ע מאי נפקא מינה לנו אם היו מלאכים ממש או סתם שלוחים. וצ"ל שנרמז בזה המכות שהכו את עשיו, שע"כ נשברה רוחו, ולא האמין בכח הרע שבו, ונחלש כחו. ועוד י"ל דקמ"ל שהגיעו מהר לעשיו, שכבר בשביעי של פסח נעשה הנס, אחר שניצל מלבן בליל ט"ו ניסן]. ואף שבפיוט לליל הסדר, איתא: הפחדת ארמי באמש לילה, וישראל ישר לאל ויוכל לו לילה, והיה בחצי הלילה. וכתבו האברבנאל ומפרשי ההגדה, שנלחם עם המלאך בליל הסדר, ולמד כן המשורר מג"ש לילה. וצ"ע שאם יצא מלבן רק למחרת הפסח,

בודאי שעברו כמה ימים. אלא נראה לפרש שכל ימי הפסח בחד מחתינהו, ונחשבים כיום אחד ארוך, והיה זה בליל שביעי של פסח, וקשור לליל הסדר, כיון שהכל אור אחד מתמשך. ודייקא נמי שבאותה הלילה נבקע ליעקב מעבר יבק, כמ"ש בעל הטורים (בראשית לב, כד) ויקחם "ויעברם" את הנחל. ב' במסורת. ויקחם ויעבירם. ואיך בקע ים ויעבירם ביבשה (תהלים עח יג). מלמד שנבקע לו מעבר יבק ועבר ביבשה. ע"כ. [וגם יש דרך אחרת בזה, שיצא מלבן בליל ר"ה, ויאבק עם שרו של עשיו ביוהכ"פ, אחרי ששלח מנחה כשעיר לעזאזל, ונסע סוכותה בסוכות].

כיצד גופו של יוסף הצדיק כיסה על רחל אמנו. איתא במדרש (ב"ר ז, ד, ט), בכולן כתיב (בראשית לג) ותגשן השפחות ותגש גם לאה וגו', וביוסף כתיב ואחר נגש יוסף ורחל, אמר יוסף הרשע הזה עינו רמה וכו', אמר הקב"ה אתה הצנעת לאמך מן העין והגבתה עצמך אני פורע לך ומגביהן, ויוסף בן שלשים שנה. ע"כ. וקשה כיצד יוסף שהיה אז קטן בשנים הצליח לכסות את אימו כל כך, אפילו אם רק שטש מעט. וי"ל. א. שבמדרש לעיל (ב"ר עח, ט) משמע שהיה זה בדרך נס, וז"ל המדרש שם: אמר יוסף, הרשע הזה עינו רמה, שלא יתלה עיניו ויביט את אמי, וגבהה קומתו וכסה אותה, הוא דכתיב ביה (שם בראשית מט) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, בן פורת רביית עלי עין, בן פורת יוסף.

ע"כ. ב. לפמ"ש בשיחות הר"ן (אות ק) שרחל היתה קטנת קומה [זוה חלק מהצניעות שלה]. ג. בזוה"ק (ח"ג דף רב): איתא, שיוסף חפה על אימו שש אמות, וצ"ל שבדרך נס נתארך גופו וגם נתרחב לצדדים. [וז"ל הזוה"ק פרשת בלק (ח"ג דף רב):

ברא טבא ברא רחימא צדיקא דעלמא יוסף, כיון דחמא עיניה דההוא רשע מסתכל בנשין, דחיל על אמיה, נפיק מאבתרה ופריש דרועי וגופיה וכסי עלה, בגין דלא יתן ההוא רשע עיניו באמיה, כמה אתסגי, שית אמין לכל סטר, וחפא עלה, ולא יכיל עיניה דההוא רשע לשלטה עלה. כגוונא דא וישא בלעם את עיניו עינו כתיב, ההוא עינא בישא דבעא לאסתכלא עליהו, וירא את ישראל שוכן לשבטיו מהו שוכן לשבטיו אלא שבטא דיוסף הוה תמן ושבטא דבנימן, שבטא דיוסף דלא שלטא בהו עינא בישא, דכתיב בן פורת יוסף, מאן בן פורת ביה אתסגי לכסאה על אמיה, בן פורת עלי עין דלא שלטא ביה עינא בישא, שבטא דבנימן דכתיב ביה (דברים לג) ובין כתפיו שכן, וכתוב (שם) שוכן לבטח, מאי לבטח דלא דחיל מעינא בישא ולא דחיל מפגעין בישין, אמר ההוא רשע אנא אעבר שורה דא דלא אתקיים ואנא אסתכל כדקא יאות, רחל הוה תמן חמאת דעינא דההוא רשע משנא

לאבאשא מה עבדת נפקת ופרישת גדפהא עלייהו וחפאת על ברהא, הדא הוא דכתיב וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל, כיון דחמא רוח דקודשא עינא משננא, מיז ותהי עליו רוח אלהים, על מאן, על ישראל דפריש גדפיו וחפא עליהון, ומיז תב ההוא רשע לאחורא, בקדמיתא ברא חפא על אמיה, והשתא אימא חפאת על ברא, אמר קודשא בריך הוא בההיא שעתא דחפא איהו על רחל אמיה דלא ישלוט עינא דההוא רשע עלה, חיין בשעתא דייתי עינא בישא אחרא לאסתכלא על בנן ועל בני אמך תחפי עלייהו, את חפית על אמך, אמך תחפי עלייהו את חפית על אמך אמך תחפי עלך].

מדוע לא נתפרש בתורה שיעקב שלח לעשיו אבנים טובות ומרגליות יחד עם המנחה. כן הקשה האלשיך הקדוש. ויש לחזק את הקושיא, שהרי הם עיקר המנחה, שאבן אחת שוה כנגד אלפי בעלי חיים. ויש לתרץ. א. שהבעלי חיים הללו היו ענקים וגדולים מאד, ופרים ורבים באותו יום, שלא היה כמותן בכל העולם, והיו שוים יותר מאבנים טובות ומרגליות. ב. עוד יש לתרץ עפ"ד השפתי כהן כאן שכתב, כשאמר לו יש לי רב, ונתמעטה המנחה בעיניו, אמר לו יעקב זו אינה עיקר, העיקר הוא מה שבידי, "ולקחת מנחתי מידי", הם האבנים טובות ומרגליות, שאלו נקראים מנחה, ולעזרים קראם ברכה, שנאמר קח נא את ברכתי על שם שהם מתברכים. ועשיו אמר, מי לך כל המנחה הזו אשר פגשתי וגו', פירוש, על דרך סגי נהור, שאמר לו, בעיניך הם הרבה, אבל בעיני אינו כלום שיש לי רב, עד שאמר לו יש בידי דבר אחר, שהם האבנים שלא מסרתי אותם לשלוחים אלא הם בידי.

אם שיניו של עשיו נתארכו ס' אמה. יש לבאר עוד כיצד נתגלתה מזימתו של עשיו שבא כאוהב ונתכוין לנשוך, ע"י שנתארכו שיניו, וכמ"ש בשכל טוב (וישלה): רצה לנשכו כחמור שנושך ומשבר את העצם, ונתקשה צוארו של יעקב, ולעשיו שלח הקב"ה מכה בלחיי לפי שעה, והיו שיניו מתמזמזין כשעוה, כמ"ש "כי הכית את כל אויבי לחי שיני רשעים שבר"ת. (תהלים ג ח). ודרשו רבותינו, שרבתת, מלמד שיצאו שיניו לכאן ולכאן וששים אמה. ע"כ.

אם השמש שזרחה ליעקב שעתיים קודם הצילתו מן המלאך, ובלבלה את עשיו. יתכן לומר שהמלאך היה מתחבל באופן שבמשך עוד שעתיים שנותרו עד שיעלה השחר, יוכל להזיק עוד, ולכן פחות התאמץ להזיק, אמנם השי"ת עשה חסד עם יעקב אע"ה, שזרחה

השמש שעתיים קודם, והמלאך לא ידע מזה, והם אותם שעתיים שהשקיע לו השי"ת לפני עשרים שנה כשיצא מבאר שבע, ויצאו עשיו ואלופיו להלחם עמו, והחשיך השי"ת עליהם את היום שעתיים קודם, ועי"כ ברח יעקב מהם. וכן יש לומר שהקמת זריחת החמה, בלבלה את עשיו ואלופיו. שעשיו ואלופיו תכננו את שעות השינה שלהם שעתיים קודם, וכעת נחסרו להם שעתיים מן השינה, וגם לא הבינו מה קורה כאן, אילו שינויים נעשו בסדרי עולם, וכך לא בא למלחמה עם יעקב בישוב הדעת, ולכן לא שייך להצליח. [שגם הרשעים לא מצליחים. רק כאשר דעתם מיושבת עליהם להאזין בכוח הטומאה בדביקות המחשבה, ולא בעת שעתם מבלבלת עליהם].

בדיוק באותו הרגע שיעקב אע"ה עבר את פנואל זרחה לו השמש. כתב רבינו האבן עזרא להלן (ב"ב, ע): ושואלים ישאלו מה טעם "ויזרח לו השמש" (ב"ב, ע) והלא ברגע אחד זורחת בכל העולם. ושאלתם תוהו. כי עת זרוח השמש בכל מקום ישתנה. והנה בין ירושלים ובין מדינה זו לוקא, שבה חברתי זה הפירוש, שעה ושליש שעה, וברחב י"ב מעלות, וזה הדבר ברור בלא ספק. ופי' "והוא צולע", שהיה הולך על צלעו האחת. ע"כ. ויש שלא זכו להבין כוונת דבריו הפשוטים, דרצונו לומר, שברגע שעבר את פנואל, זה היה בדיוק הרגע של זריחת השמש במקום שהוא עומד, וזה ברור.

האם עיקר כחו הרע של עשיו נגד יעקב התגלם בהמן האגגי ימח שמו וזכרו. איתא בילקוט ראובני (פ' וישלה) בשם הרמ"ע מפאנו בס' עשרה מאמרות, שאילו השתחוה ג"כ בנימין לעשיו, ח"ו לא היה תקומה לישראל, אלא שכשהשתחוה לעשיו לא נולד בנימין. הרי שעשיו גרם קלקול גדול באותה השתחוואה. ואפשר שכחו העיקרי של עשיו נתגלם בהמן מזרע עמלק בן אליפז, שהוא היחיד בכל ההיסטוריה שהצליח לעורר קטרוגים על עמ"י עד שנגזרה גזירת כליון גמור לכל שונאי ישראל, מה שלא היה מעולם ועד העולם. והיה צריך כח עצום מאד מעל הטבע כמו מרדכי שבא מבנימין כדי להנצל ממנו.

השמש ליהטה את עשיו בבוקר, אחרי שעשרים שנה קודם וימש חושך עליו. במדרש (ב"ר ע"ח, ה): ויזרח 'לו' השמש, לו, לרפואתו. ר' אחא אומר, היתה השמש, מרפא באבינו יעקב,

ומלהטת בעשו ובאלופיו, אמר לו הקב"ה את סימן לבניך, שכך בניך תהא השמש מרפא בהן ומלהטת בעובדי כוכבים, מרפא בהן (מלאכי ג) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ומלהטת בעובדי כוכבים, שנא' (שם) הנה היום בא בוער כתנור וגו'. ע"כ. ומבואר שהשמש [אולי כבר בתחלת הבוקר] זרחה בעוצמה גדולה ללהט בעשיו ואלופיו. וכן להיפך היה עשירים שנה קודם בעת צאת יעקב אע"ה לחרן, כדאי' באגדת בראשית (פרק מו): עשו יצא לרדוף אחר יעקב בעשר שעות, והכניס הקב"ה את השמש, ועשה את היום עשר שעות, שנא' כי בא השמש, והיה עשו עומד בחשך ודומם, ואינו יודע להיכן לילך. א"ל הקב"ה שמוא גבור את. ואף לעתיד לבוא כך הוא עושה לישראל, שנא' ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום, דרך רשעים כאפילה לא ידעו במה יכשלו (משלי ד). ואם אתה תמיה על הדבר, הרי בעולם הזה היה כבר. שנא' לא ראו איש את אחיו. ע"כ. ומבואר שהשמש שהקדימה לשקוע לא רק החשיכה לעשיו, אלא שהיה שם מכת חושך כמו במצרים שלא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו.

מי היה המלאך שפגש את יעקב. א. י"א מיכאל.
[במיוחס ליונתן (לב, כה) איתא, ויאבק מלאך עמו כדמות איש, ויאמר הלא אמרת לעשר כל שלך, והנה יש לך תריסר בנים ובת אחת ואת עשרתם, מיד הפריש ארבע בכורים, לארבעה אמהות, ונשארו שמונה ושנה למנות משמעון, ועלה לוי במעשר, ענה מיכאל ויאמר רבונו של עולם, זה הוא חלקך, ועל עיני הדברים האלה השתהה מעבר לנחל עד עלות עמוד השחר. ע"כ. גם בילקוט (פ' וישלח) בשם מדרש אבכיר, איתא, אמר הקב"ה למיכאל, יפה עשית לכהן שלי בעל מום? וכו'. א"ל רבש"ה הרי אני כהן שלך, א"ל הוא כהן בארץ ואתה כהן בריקיע, קרא לרפאל ורפאו וכו']. ב. י"א ס"מ ה"ה. [זוה"ק (תרומה דף רפה), כד חמא יעקב לס"מ מקטרגי' בהאי לילה, חמא ליה בהאי דיוקנא דעשו ולא אשתמודע עד דסליק צפרא, כיון דסליק צפרא ואשגב ביה, חמא ליה באנפין סתמיין ואתגליין, אסתכל בהווא דיוקנא דהוה כדיוקנא דעשו, וזהו ראות פניך כרואת פני אליהם דחמי דאינון בדיקנא דאתחזי ליה ס"מ. ובסודי רזי (ח"ב הלכות המלאכים) איתא, בא המלאך בדמות עשו ליעקב, ואמר לו, שקרן אתה למה אמרת אנכי עשו בכורך, אמר לו שקניתי בכורתך ואמרת עשיתי כאשר צויתני כמה פעמים, אמר לו ומה שמך, אמר לו יעקב, אמר לו לא יעקב לשון עקבה ומרמה כי אם ישראל ישר לאל וראוי לברכה].

איך מלאך יכול להתאבק עם אדם והרי המלאך אין לו גוף. כן שאלו בזוה"ק (ח"ג קמ"ד). שאיך נתאבק עמו והוא שרו של עשו והוא מלאך, וכתב עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש

לוהט. ותרצו שהמלאכים כשבאים לזה העולם הם מתלבשים בגשמות, כמו המלאכים שבאו אצל אברהם שאכלו ושתו ומשה רבינו כשעלה למרום שלוש פעמים לא אכל ולא שתה עד כאן, לזה נאמר ויאבק איש ולא מלאך שנתלבש בגשמות. והובא בשפתי כהן (פ' וישלח). והראב"ע (בראשית לב, לג) כתב: לדעת זה המלאך שנראה ליעקב שהוא גוף יתבאר לך, אם השם יפקח את לבבך בפ' כי שמי בקרבו (שמות כג, כא). ע"כ. והרמב"ם במורה נבוכים (ח"ב פרק מ"ב) כתב, דמה שנאמר ביעקב, ויאבק איש עמו, הוא בצורת הנבואה, וההתאבקות והדבור כולו במראה הנבואה. ע"כ.

תשעה באב בפרשת וישלח. איתא בזוה"ק (פ' וישלח קע): יש באדם רמ"ח אברים כנגד רמ"ח מצוות שבתורה, וכנגד רמ"ח מלאכים דאתלבשת בהון שכינתא. ויש באדם שס"ה גידין כנגדם שס"ה ימי השנה, וט' באב כנגד ס"מ וכו'. ולכן אמרה תורה שהוא לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, א"ת לרבות ט' באב דלא אכלין ביה ולא שתיין. וכל מאן דאכיל בתשעה באב כאילו אכיל גיד הנשה. ובשפתי כהן (לב, לג) כתב, מצאתי כתוב שיש באדם שס"ה גידים, וכל אחד שולט יומו, וגיד הנשה שולט ביום תשעה באב, ולכן נחרב הבית בראשונה ובשניה בתשעה באב, נגד שני גידים של ימין ושל שמאל, שהלכה כחכמים שאמרו נוהג בשניהם, ולזה אנו מתעניין בו בחמישה עינים להתיש כוחו, וכל האוכלו כאילו לא התענה בתשעה באב, וכל האוכל בתשעה באב כאילו אכל גיד הנשה, ונותן לו כח לקטרג ולשלוט ביומו ולזה מתעניין בעינוין שלא להניח לו שום כח. [גם מצאתי כתוב, ד' צימות רמוזים כאן, "על כן לא יאכלו בני ישראל" פי' אלא מתעניין, "את", אב תשעה, "גיד", ג' דתשרי, י' בטבת, גיד בגימטריא י"ז, היינו י"ז בתמוז, שעולים ל"ט, ועתידין להתהפך לימים טובים והיינו ל"ט לימים טובים, ול"ט הוא ט"ל]. ע"כ. ובסדר הדורות (שנת 2205) הביא בשם המקובלים שאותו היום שנתגשש המלאך עם יעקב, היה תשעה באב, ולכן שלט בו ס"מ.

השי"ת הזריח שמש מיוחדת רק ליעקב, היא האור הגנוז. "ויזרח לו השמש", הקשו בגמ' (סנהדרין צה): וכי לו בלבד זרחה השמש. אלא שמש ששקעה בעבורו (בצאתו מחרן, שהקדימה לשקוע כמה שעות, להצילו מעשו), זרחה בעבורו (שכאן הקדימה

כמה שעות להצילו מן המלאך, שהוכרח לעלות למעלה בעמוד השחר). ובז"ח (בראשית כה): איתא יישוב אחר לזה, וז"ל: א"ר חייא בודאי שאומרים חכמי המשנה, השמש שהיה ליעקב, עד כמה זה יהיה? אמר רבי יוסי אומר לך דבר שהיה אבא אומר, שאותו השמש ואור הרב שהיה ליעקב, גנוז הוא לצדיקים לעתיד לבא, ולא זה הוא השמש שמשתמשים בו בני עשו, ונגזר שישתעבדו בני יעקב תחתיו. באותה שעה היה יעקב עצוב. אמר רבון העולם, הרי האורה שלי נתנה לעשו. יצאה בת קול ואמרה: ואתה אל תירא עבדי יעקב וגו', והאורה שלך נגנזה לך ולבניך. אמר הראינה לי, באותה שעה הוציא הקב"ה את השמש שראה אותה יעקב, ולא אדם אחר. זהו שכתוב ויזרח ל"ו השמש, אותו השמש שהיה גנוז, כאשר עבר את פנואל. אמר רבי יוסי, כשנצח שרו של עשו, לו משמע ולא לאחר. ואע"פ שיעקב נהנה לראות שנצח את שרו של עשו, מה כתוב בו? והוא צלע על ירכו. א"ר אחא, האור האיר, אבל ליבו היה חשוך על יוצאי ירכיו שישתעבדו תחת עשו. ע"כ.

מתי התורה חזרה לארץ ישראל בפרשת וישלח. איתא באגדת בראשית (פרק נה), כל זמן שהיה יעקב בארץ ישראל, היה האור עמו, וכשיצא נסתלק האור, שנאמר ויפגע במקום וגו', וכיון שבא לחזור, חזרה התורה למקומה בזכותו, שנאמר ויזרח לו השמש, לפיכך הוא אומר איני חוזר לא"י עד שתשלח אותו האור שהיה עמי, שנאמר שלח אורך וגו' (תהלים מג), שנאמר נתן אמת ליעקב (מ"כה ז). ע"כ. ומשמע שבכלל השמש שזרחה לו, היה אור רוחני מיוחד.

השכינה עברה לפני יעקב אע"ה לרוץ להצילו כנגד עשיו שרץ להורגו. כתב בשפתי כהן (בראשית לג, ד) "וירץ עשו לקראתו ויחבקו ויפול על צואריו וישקהו". עשו רץ להורגו והקב"ה רץ להצילו.

מדוע יעקב השתחוה נגד עשיו ז' כריעות. כתב בס' ברית שלום הקדמון (פ' וישלח), ע"פ הגמ' (קידושין ג) שרב אחא פגש בלילה מזיק, נחש בעל ז' ראשים, וכרע ז' כריעות, ובכל כריעה שכרע, נשר ראש אחד של הנחש. והנה דכחו של עשו הוא השטן הרוכב על נחש, וזהו הן עשו אחי איש שעיר, ומתרגמינן (בר"ה סה, טו) גבר שידין, ר"ל, ממייני שידין ורוחין חילות השטן,

ובפסוק ויהי עשו איש שדה, מתרגמינן נחשירכן, הכוונה שהוא הנחש שבירך גיד הנשה, והיינו נחש ירכן, דירך גיד הנשה לאחר ז' שנים נעשה נחש דז' רישין, ולכך אמרו במדרש (ראה בשל"ה הק' תורה פר' תולדות בשם הציוני) שלעשו היתה צורת נחש מצויירת על ירכו. לכן אמר עשו (פרד"א פרק לו) איני הורג את יעקב בחצים אלא אני נושכו ומוצץ דמו, ע"ש שאמרו סם המות בין שיני הנחש, לכן השתחוה יעקב ז' פעמים בתפלתו, ובכל השתחוואה נשרו ראש אחד. והיינו על דרך מה שאמרו שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש, והני מילי דלא כרע במודים וכו', רצה לומר, שצריך לכרוע כחויא, וכן עשה יעקב שהשתחוה עד שיתפקקו כל החוליות שבשדרה ועל ידי זה נשרו שבעה רישין דתנינא, וזהו מה שאיתא במדרש משתטח והולך וכו' עד שהכניס מידת הדין למידת הרחמים. ע"כ.

עשיו רצה לישוך ליעקב ולמצוץ דמו ונעשו שניו כדונג ונתדנדנו ונתחלפו לשעוה. איתא במסכת כלה רבתי (פרק ג), וירץ עשו לקראתו ויחבקו ויפול על צוארו וישקהו, וישקהו נקוד, זיל חזי כמה שיני חריטי עילויה, משום דבעי לנשוקי ליה, ובאותה שעה נעשו שיניו כדונג, והכה לחייו בצוארו של יעקב ואיחלש, ועל אותה שעה אמר דוד קומה ה' הושיעני אלהי כי הכית את כל אויבי לחי שני רשעים שברת. ע"כ. וכן איתא במיוחס ליונתן (בראשית ג), וישקהו ויבכו, עשיו בכה על צער של שיניו שנתדנדנו, ויעקב בכה על צער של צוארו, [עשו ביקש לנשוך את צוארו של יעקב, וצוארו הפך לשיש]. ע"כ. וכ"ה בבראשית רבה (ע"ה, ט) נקוד על וישקהו, מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו, ונעשה צוארו של איניו יעקב של שיש, וקהו שיניו של אותו רשע. והובא בבעל הטורים (בראשית לג, ד) וישקהו. נקוד למעלה, שכיון לנושכו. וישקהו בגי' לנושכיהו. דור חרבות שיניו, שיניו בגימטריא עשו. ע"כ. וכ"ה בפרקי דר"א (פרק לו), אמר עשו איני הורג בקשת או בחצים אלא בפי, ומוצץ אני את דמו, ונעשה צוארו של יעקב כשן ועליו הכתוב או' צוארך כמגדל השן וקהו שיניו של עשו, והתחיל כועס וחורק עליו שיניו, שנא' (תהלים קיב, י) רשע יראה

וכעס. ורבינו חיים פלטיאל (ג, ט) הביא מדרש זה בזה"ל, עשו רצה להזיק יעקב בשיניו, ונתחלפו שיניו לשיני שעוה, וצואר יעקב נתחלף ונשתנה לצואר שייש, ואח"כ בכו עשו ויעקב. ע"כ.

כאשר נשברו שיני עשוי, האם צמחו לו שינים חדשות. והנה אם נעשה הנס שנתרככו שיניו כשעוה, או שנתחלפו בשיני שעוה, מסתבר שאח"כ נעשה שוב נס כבתחלה, וחזרו לקדמותן. אך אם נשברו שיניו לגמרי (כדמשמע קצת מסוים דברי המדרש, שמביא הפס' שיני רשעים שברת), צ"ע האם נעשה לרשע זה נס מחודש שיודבקו שיניו. ובדרך פלפול יש ליישב שיתכן שעשוי לא היו לו שיני חלב, וז"ל המיוחס ליונתן (ירוש פרשת תולדות), ויקראו שמו עשוי בגלל שנולד כולו גמור בשיער ראשו וזקנו, ושיניים, וטוחנות. ע"כ. וא"כ כיון שלא נפלו שיניו כמו כל תינוק, לכן כעת שנשברו שיני החלב שלו, צמחו לו השינים השניות הראויות לצמוח לכל אדם. והנה שיניו גימטריא עשו, כמו שהביא החיד"א בחומת אנך (תהלים פה) בשם רבינו אפרים. ויש לבאר משום שעשוי היה מתגאה בשיניו שהיו חזקות במיוחד, מאחר שנולד עמהם, או במה שלא הוחלפו כמו כל תינוק שיש לו שיני חלב שנושרות.

המנחה שקיבל עשוי היא חמס ועתידין להחזיר אותה למשיח עם כל תולדותיהן לאין מספר. כתיב (בתהילים (פרק קמ"ו) חלצני ה' מאדם רע מאיש חמסים תנצרני. ואי' במדרש תהילים שם, מאדם רע, זה עשו הרשע, מות זה עשו הרשע. מאיש חמסים תנצרני, מה היה חמסו, וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו וגו', עזים מאתים וגו', אין זה חמס?! וכן הוא אומר, מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם. אמרו ישראל הרי נכרת לעולם, ומה שבלע בלע, אמר הקב"ה אני מוציא מבין שיניו, שנא' אמר ה' מבשן אשיב. ע"כ. ומשמע שלעתיד לבא יצטרך עשוי להחזיר את כל הדורות שקיבל מיעקב. וכן מפורש במדרש [בב"ר (ע"ה, י'): חד עמא דארעא אמר לר' הושעיה אם אומר לך דבר טוב אחד תאמר אותו בציבור משמיי, א"ל מה הוא, א"ל כל אותן הדורות שנתן אבינו יעקב לעשוי, עתידין אומות העולם להחזיר למלך המשיח לעתיד לבא, דכתיב (תהלים ע"ב) מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו, יביאו אין כתיב כאן, אלא ישיבו. א"ל חייך מלה טבא אמרת, ומן שמך אנא אומר לה. ובב"ר (פג, ד) איתא: אלוף עירם, א"ר חנינא ציפורא למה נקרא

עירם, שהוא עתיד לערום תסוויות למלך המשיח, א"ר לוי מעשה בשלטון אחד ברומי שהיה מבזבז תסוויות של אביו, נראה לו אליהו בחלום א"ל אבותיך מצמתין ואת מבזבז, ולא אז עד שמלאן. ע"כ. ואולי אליהו רצה שיישמרו בכדי שיהזרו למלך המשיח]. וכתב החיד"א (חומת אנך תהלים שם), שהקשה מהר"ש פרימו (הובא גם בפרשת דרכים דרוש כ"ו) מה נפקא מינה שביאו למלך אדיר כמו המשיח, עזים מאתים ותישים עשרים וכו'. וביאר שביאו את כל המנחה שהביא יעקב לעשו, הם, וולדותיהן, וולדות ולדותיהן עד סוף העולם, ולכן יעקב שלחם בדקדוק כפי סדר העונה, לפי שידע סוד זה שאותה המנחה הן וולדותיהן וולדי ולדותיהן עד סוף העולם עתידין להחזירן למלך המשיח. ודפח"ח. ע"כ.

מדוע המנחה שקיבל עשוי מיעקב נחשבת לגזל בידו, וגם משלם שלא כשעת הגזילה. יש לומר משום שיעקב הביא לו אותה לא בתורת מתנה, אלא בתורת אחוה ושלוש, או בתורת פיוס, וכיון שהוא לא קיבל את הפיוס, וכן להתנהג באחוה, היא גזל בידו. ולכא' הרי גזלן משלם כשעת הגזילה. ואם גזל פרה ונתעברה אצלו, וילדה, משלם כשעת הגזלה, דהיינו פרה בלא ולד (ב"ק צג). ושמא בדיני בן נח אינו כן, אלא משלם הכל, על גרם ההפסד, שכן נח יש לחייבו על גרם הפסד כזה. וצ"ע.

מי הבריה את עשוי מארץ ישראל לשמחת יעקב ויצחק אע"ה. במדרש ילמדנו (בראשית אות קנ"ב) "וילך אל ארץ", זו מלכות רומי רבתי, שבנאה צפו בן אליפז בן עשוי, ובא עליו תורנוש מארץ אלישע ונלחם בו והרגו, ושמע עשוי הרשע הריגת נכדו ובא לנחמו, לפיכך הניח ארץ מולדתו, הה"ד וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו.

מי הם העם שהלכו עם יעקב. הנה כתיב "ויבא יעקב לרעה אשר בארץ כנען הוא בית אל הוא וכל העם אשר עמו". וצ"ע מי הם העם הגדול שהיו עימו. דלשון עם לא יכון רק על אנשים רבים. (ואולי על ס' רבוא שהם עם שלם. וצ"ע. אכן אצל עשוי כתיב אציגה נא עמך מן העם אשר אתי. ושם היו 160000 איש, זולת 400 הראשים שלהם). ויש ליישב בב' דרכים. א. דהכוונה על אנשים שהשיב בתשובה. ואולי בחרן ראו אנשים רבים את כבודו של יעקב, כמ"ש שפרץ מאד מאד, ואיתא בתנחומא (ויצא כ"ד) שהצאן שלו היו כמו כסף וזהב, שהיו פרות ורבות, והיו אומות העולם באין ונותנין ליעקב

ואילו בהר המוריה כבר יש מצבה. [וז"ל שם, דהנה אז נעקר הר המוריה ובא ללזוז, וכל מה שראה והמצבה היה בהר המוריה שבא אל לזוז, ועל המקום הוא אמר אין זה כי אם בית אלהים, ולו קרא בית אל, הוא הר המוריה. ומה שכתוב ואולם לזוז שם העיר לראשונה, כלומר, לא שם העיר של מקום זה שקרא בית אל, כי אם לראשונה, שקדמה להר המוריה, היא הנקראת לזוז, אך לשניה שבאה אחרי כן לא היתה שמה לזוז. ועתה באומרנו ית' קום עלה בית אל ועשה שם מזבח, אמר בלבד, אם כוננתו ית' להר המוריה שב שם למקומו שקראתיו בית אל, הרי שם המצבה ולמה אעשה שם מזבח. אך אין זה רק כי את לזוז קורא בית אל, והוא, כי גם שהר המוריה בא לכאן, הלא על קרקע לזוז היה, ולא יבצר מהישאר שם שייכות קדושה, וזהו אומרנו ויבא יעקב לזוזה, כי לסברת יעקב לזוז היה, אך לפי האמת היא גם היא בית אל, לא בלבד המקום אשר עמד שם הר המוריה, כי אם גם כל תחומה שכולל גם מקום אשר בא הוא וכל העם אשר אתו, ויבן שם מזבח].

איזו דמות יונה החביא יעקב בהר גריזים, ואם יש קשר בין אנשי שכם לכותים. כתב בהדר זקנים (בראשית לה, ד) "ויטמון אותם תחת האלה אשר עם שכם", במדרש איתא, שהע"ז הזו היה לה דמות יונה, והיינו דאמרינן דמות יונה מצאו להם הכותים בראש הר גריזים ועבדוה. ע"כ. וכן הוא בתוספות (חולין ו). שהיא ע"ז שהטמין יעקב תחת האלה בהר בשכם. ע"כ. אלם בקרא כתיב תחת האלה אשר עם שכם, ופרש"י אצל שכם, והיינו בהר גריזים, כמפורש בקרא ואת הברכה על הר גריזים וגו', הלא המה וגו' אצל אלוני מורה. והוא שכם, כדכתיב עד מקום שכם עד אלון מורה, והם הכותים שהביאום מלך אשור והושיבום בהר שומרון, כמפורש בספר מלכים ושם מפורש ע"ז שלהם לרגל, והוא תרנגול כפרש"י שם. [מהרש"א ח"א אגדות חולין שם].

דוד המלך נמשח בחברון והאבנים בחברון ראו את קיום הנבואה אחר 837 שנים. בספר נפלאות מתורת ה' (מאמר חופר מטמוני אבות פרק א דף 10) שכתב, שהטעם שדוד המלך נמשח למלך דוקא בחברון ולא בירושלים עיר הקודש, הוא מהטעם שהאבנים בחברון שמעו את הברכה וההבטחה לאברהם אבינו (בראשית יז) ומלכים ממך יצאו, וכן לשרה מלכי עמים ממנה יהיו. דכתיב ויאהל אברהם ויבא וישב באלוני ממורא אשר בחברון, ולא מצינו שהלך משם עד אחר מעשה סדום. וקודם לכן עבר בארץ עד מקום שכם, ואח"כ נטה אהלו בין בית אל ובין העי, ואח"כ נסע הלון ונסוע הנגבה, ועוד נסע נסיעות הרבה, ואח"כ כתיב ויאהל אברהם

כסף וזהב בשביל ליקח ממנו צאנו. ובס' הישר איתא, שהיו לו מאתים אלף עדרי צאן. והיו גדולות קומה ויפות תואר מאד, ונותנות את פריין הרבה מאד. ויתאוו כל משפחות בני האדם לקחת להם מצאן יעקב, ויתן להם יעקב צאן אחד בעבור עבד או אמה חמור או גמל, וככל אשר יחפוץ מהם נתנו לו. ובזה היו לו עושר וכבוד ונכסים וכו'. ע"כ. וכיון שכל העולם היו מתאווים לקחת מהצאן הענק והמיוחד שלו, נתקדש בזה ש"ש, ואולי היו מזה גיורים. והם הלכו עם יעקב. וראה בסמוך. **המלאכים שהיו עם יעקב ירדו עמו למצרים.** עוד יש ליישב דקאי על מחנות המלאכים שהיו עם יעקב. דהנה איתא במדרש (ב"ר עד, יז) שס' רבוא מלאכים היו חלים (מקדים) לפני יעקב אבינו בכניסתו לארץ, הה"ד מחנה אלהים זה, ואין שכינה שורה פחות מס' רבוא. ורבנן אמרי ק"כ רבוא, ויקרא שם המקום ההוא מחנים, מחנה הרי ששים רבוא, מחנים הרי ק"כ רבוא. ע"כ. ומבואר שגם מחנה של מלאכים מועיל (עכ"פ בדיעבד) בשביל השראת שכינה. והנה גם נשמות ישראל היו עימו, שהרי היו לו ס' רבוא, וי"א ס' רבוא [עדרין] צאן. והחיד"א (פני דוד וישלח אות 1) הביא מהרב נזר הקודש דנשמות ישראל היו בצאן לבן, וטרח יעקב עד שמשך כל כח הצאן אצלו, ולבן פיתה את יעקב שיחזור אצלו ויתן לו הכל ופתהו לתת לו עושר, ואם ח"ו היה חוזר נאבד העולם וכו'. ע"כ. ודו"ק. ובילקוט ראובני (וישלח) הביא: וישלח יעקב מלאכים מאותם מחנות, וכל אלו המלאכים ירדו עמם למצרים ויצאו עמהם, שנא' כל צבאות ה'. האם בחזרתו של יעקב שהלך לבית אל, הגיע ללזוז או להר המוריה שבירושלים. לכאן' זו שאלה גדולה, שהרי ארז"ל שנעקר הר המוריה וכו', וי"א שנעקר ובא לבית אל. ולכאן' למקומו, וכיון שכתוב קום עלה בית אל, וכן כתוב ויבא יעקב לזוזה היא בית אל, הרי שבא לשם ולא לירושלים, ואמאי, והרי האבן שיצק עליה נסך ושם אותה מצבה היתה בהר המוריה. וצ"ע. והאלשיך הקדוש (לה, ז) כתב, שיעקב אבינו נסתפק בזה לאן נתכוין השי"ת במה שאמר לו קום עלה בית אל, כי יעקב קרא בית אל להר המוריה, ולא לעיר לזוז, אולם מאידך, הרי צוה השי"ת שיעשה שם מזבח,

וישב באלוני ממרא. ומשם הלך לגרר ועוד מקומות אחרים, ומדוע דוקא בעת שהיה באלוני ממרא בחר השי"ת להגיד לו ברכה זו ומלכים ממך יצאו, ולא בכל שאר אותם עיירות שהיה בארץ כנען. ונפלאים דברי השי"ת. ועצי חברון ואבני חברון ואדמת חברון ששמעו דבר ה' ומלכים מחלצין יצאו, עמדו הכן לקיים דבר ה' לאחר 837 שנים (משהיה אברהם בגיל 99 עד שהומלך דוד), וזכו לשמוע ולראות את קיום הנבואה, בהמלכת המלך היותר גדול שזכה למלוכה לעולם, הוא דוד המלך, שנמשח בחברון, ושם קיבל גם את מלכותו על בית יהודה, וגם את מלכותו על בית ישראל (שמואל ב, ב, ושמואל ב, ה). בכדי שיתבוננו בני אדם מזה שהתורה מן השמים, למען ישמרו חוקיו לטוב להם. ונראה לתת טעם מדוע דוקא בחברון בירך השי"ת את אברהם על זאת, ומדוע צוה השי"ת לדוד שיעלה דוקא חברונה לקבל המלוכה. יכן כי הדבר היותר קשה שהיה בירושת הארץ, הם ילידי הענק, כמו שכתוב, אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתייצב לפני בני ענק. ופחדם של פני הענק הניע את לב בני ישראל בזמן מעשה המרגלים. ומקום מושבם היה בקרית ארבע היא חברון, כמ"ש (יהושע טו) את קרית ארבע אבי הענק היא חברון וירוש משם כלב את שלשה בני ענק. לכן סיבב השי"ת שדוד יקבל שם המלוכה להראות בזה כי כחו גדול מכולם, וידו רמה וגבוהה מעם גדול ורם אשר לא היה ולא יהיה כמוהם בעולם, ולא היה מי שיתייצב לפניהם במקום מגורם, ועזוז חזקם, ושם דוקא נתן השי"ת העוז והחוזק לזולתם. ועל זאת אמר השי"ת לאברהם ומלכים מחלצין יצאו, שהם יעלו מעלה מעלה מעל הגיבורים אשר בעיר הזאת. ולכן בחברון חזר השי"ת ובירך את אברהם לאמר, ונתתי לך ולזרעך אחרין את ארץ מגורך, שהוא למותר, אלא שכבר ברכו חברון הארץ, אלא שבברכה זו נתן כח לזרע אברהם להכרית את ילידי הענק. עכת"ל. וכתב שם עוד, שברית בין הביתרים היתה ג"כ בחברון, ונפלא מ"ש וירד העיט על הפגרים, ופרש"י דקאי על דוד, כי המקום מסכים. ושבמק"א האריך עוד שבכל המקומות שבירך השי"ת לאבות הקדושים היתה מטרה דוקא באותו המקום לקבל את

הברכה. וראה בסמוך.

היכן תתקיים הברכה של יעקב דוקא בבית אל. ומעתה יש להתבונן עוד, שהנה גם ליעקב אבינו בבואו מפדן ארם, נאמרה ברכה כזו בבית אל, כמ"ש (בראשית לה) ויבא יעקב לזוה אשר בארץ כנען היא בית אל וגו', ויקרא למקום אל בית אל וגו', וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם ויברך אתו וגו', אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלצין יצאו וגו', ויקרא יעקב את שם המקום אשר דבר אתו שם אלהים בית אל. ע"כ. וא"כ מדוע הברכה נתקיימה בחברון מקום שנתברך אברהם, ולא בבית אל מקום שנתברך יעקב. [ולא יתכן לומר דקאי על מלכותו של ירבעם, שהיתה בעיקר בבית אל, שהיתה בחלקת יוסף, ושם עשה את המזבח שלו מקום של אחד מן העגלים שלו]. ואולי הברכה של יעקב אע"ה היא ברכה שלימה, כאשר נקרא ישראל וזכה כבר להשראת שכינה (משא"כ הברכה שנאמרה לאברהם אבינו ע"ה שהיתה לפני שמל), וזו תתקיים לעתיד לבא, שמלך המשיח ימשח בבית אל, שאז תהיה בירושלים, והארכנו בזה במק"א, ראה בפרשת ויחי. וכדמצינו שהר המוריה היה בבית אל, ושם נגלה השי"ת ליעקב בחלום הלילה עם הסולם, [וכמ"ש בפ"י הריב"א עה"ת (ריש פרשת ויצא), שמה שאמר יעקב אפשר שעברתי על מקום שהתפללו בו אבותי וכו', זהו על בית אל, שהיה הר ונקרא לזו, ושם התפלל אברהם שנא' בין בית אל ובין העי, וכמ"ש אלמלא לא הקדים אברהם תפלה לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט, ושם אל התפלל יעקב מעולם. וכשבקש יעקב לחזור מחוץ, קפצה לו הארץ עד בית אל, ואז הר המוריה ובא עד בית אל, לפי שחפץ הקב"ה שתהא תפלתו בבית אל על הר המוריה במקום עקדת יצחק כדי שתתקבל תפלתו, לכן קרא לעיר לזו בית אל, ע"ש הר המוריה שבא לשם. ע"כ. ורש"י שם כתב: יעקב קראה לירושלים בית אל, וזו לזו היא ולא ירושלים, ומהיכן למדו לומר כן. ואומר אני שנעקר הר המוריה ובא לכאן (פ"י, לבית אל). ע"כ. והריב"א שם מודה לרש"י בזה, וחולק במה שפירש שזו הקפיצה האמורה בגמ'. ובדרך נוספת יש לבאר, שבית אל היא מקום רותני שגודל ממוקם למקום, וכדמצינו שקפץ ליעקב אבינו לחרן, לפי שיטת החזקוני (ריש פרשת ויצא) שכתב, שבהר המוריה כבר התפלל יעקב אע"ה כמה פעמים, אלא קאי על בית אל, ומיד קפצה לו העיר בית אל ששמה לזו, ובאה נגדו עד חרן. אמר הקב"ה אין תפלת הצדיק נשמעת אלא בבית הכנסת או בביהמ"ד, מיד נעקר גם הר המוריה ובא עד חרן. ואז קרא לעיר בית אל בזכות בית המקדש שבא לשם. אלא שסיים שאח"כ חזר הר המוריה חזר למקומו, ורק האבן ששם מראשותיו, שהיתה מחר המוריה, שנארה בלזו, להיות לאות ולעדות ששם קפץ הר המוריה. וגם לזו חזר למקומו, ויעקב והאבן עמו, ומשם עמד יעקב בבקר ממשכבו ללכת חרונה. ע"כ. אולם בזה לכאול יש חולקים, שבחידושי הרי"מ (ברכות ב) כתב, נעקר הר המוריה

ובא לו, להורות שהיה עימו קדושת המקום גם בח"ל. והשי"ת הבטיחו אנכי עמך, בכל מקום שהיה, יבוא קדושת הר המוריה לישראל, ומזה בא והתפללו דרך ארצם. ע"כ. ודו"ק. והחיד"א בס"פ חומת אג"פ (פ"ו ויצא) כתב בשם רז"ל, דבהיות יעקב אע"ה במצרים, היה אויר ארץ ישראל עמו, וכתב דה"נ י"ל הכא שבית אל היא ארץ רוחנית שנודדת ממקום למקום. ועיין]. וראה עוד בסמוך.

אם יוסף הצדיק קיבל את הברכות של פרה ורבה ועיר בית אל האמיתית וקדושתה. והנה כתיב בפרשת ויחי: "ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי בלוז בארץ כנען ויברך אתי. ויאמר אלי הנני מפרך והרבייתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריו אחזת עולם. ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם. ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית לחם. וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה. ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ויאמר קחם נא אלי ואברכם". וצריך לבאר מדוע הוצרך יעקב אע"ה לפרט שהשי"ת נגלה לו דוקא בארץ כנען בלוז בשעת הברכה, וגם מדוע הוצרך להזכיר הברכה שיתן לו את הארץ הזאת לזרעו אחריו אחזת עולם. ויש לבאר בס"ד, שהברכה ההיא היתה ברכה נעלית מאד יותר משאר הברכות על ארץ ישראל, דכאן קאי על בית אל האמיתית, שהיא מקום המקודש, וכל מי שיכנס לשם לעתיד לבא, לא ימות לעולם, ושם יהיה עץ החיים, [וע' בזוהר (ויחי ירד): נראה אלי בלוז בארץ כנען, לוז דא ירושלם עלאה, דאשראה שכניתא בינהא וכו'. וז"ל הרוקח בספר השם (עמ' פט): ארז"ל (בר"ר כח, ג) לוז של שדרה ממנו יחיו המתים, ולכן נקרא העיר שחיים בו לעולם, לוז (סוכה נג). אבל לוז של יעקב נשתנה שמו בית אל, וכתיב כי עמך מקור חיים באורך נראה אור. מים יוצאין מתחת מפתן הבית (יחזקאל מז), כל אשר יבא שם בחללים יחיה, כי מימיו מן הקודש המה, ומעייני אבות' ה' יצא והשקה את נחל השטיים (ויאל ד, יח). ובה"י אגדות המהר"ל (סוטה מז), כתב, דלפי מעלת המקום ששם היה שוכב יעקב, וגם עתה נסתור המקום הזה מפני מעלת המקום, וכבר אמרו לוז היה עומד על פתח המערה ומשם היו נכנסים למערה ומשם היו נכנסים לעיר. ומהר"ח בס"פ עץ הדעת טוב (פ"ו ויצא) כתב, שאחר ביאת מלך המשיח יבנה בית המקדש ויקרא שמו בית אל, ע"ש מדת החסד, וזה לא יהיה בתחילת ביאתו, רק בזמן תחיית המתים שאז כל הגוים והאומות ימותו ולא יחיו רק ישראל לבדם, ויקרא שמה בית אל, כי אז נחו מכל מיני מדת הדין. אך עדיין צריך שתקרא העיר ירושלים לוז, ע"ש תחיית המתים, וזה השם

יהיה לך לראשונה טרם שתקרא בית אל]. ועתה הבטיח השי"ת ליעקב שהעיר הזו שייכת לו, וקדושתה תהיה עמו בכל מקום גם בחו"ל, ותהיה אחוזה לזרעו אחריו, פ"ו בניו המיוחדים ביותר בקדושה שממלאים מקומו. ואת הקדושה הזו שלח עם יוסף הצדיק לבקר את אחיו, ולכן לא חשש עליו, אך לבסוף יוסף תעה בדרך, ומכל מקום היה מתאבל עליו כ"ב שנה, וויתר על רוח הקודש והשראת השכינה וקדושת המקום הזה בשביל יוסף הצדיק שיישמר בקדושתו בכל מקום שהוא. וכמ"ש בפנים יפות (בראשית

מ"א, ב) שהשכינה נסתלקה מיעקב ובאה אצל יוסף. ושם יזכה לפריה ורביה עצומה ובקדושה. ולכן אמר לו יעקב, שכל מה שנשמר בקדושתו וזכה לבנים קדושים ועליונים, ידע שהכל מכל אותה ברכה שברכו השי"ת בבית אל, והבטיח לו את הארץ הזאת, פ"ו בית אל, גם לזרעו אחריו, ואותה קדושה ליותה אותה בכל מקום, ולכן הבנים שלו נחשבים בניו של יעקב, אבל רק מה שהוליד עד בא יעקב לשם, שכשהגיע יעקב, כבר חזר הכל ליעקב, ואז זכו כל ישראל להיות בארץ גושן בקדושה ופרו ורבו בה מאד. ומעין ברכות אלו מצויים אצל צדיקי הדורות, ואולי יש בהם מזרעו של יוסף דוקא. ויש להתבונן בזה עוד.

[וע' בתפארת יהונתן (בראשית לו, טו), שכמו שקפצה הארץ ליעקב בצאתו לחו"ל, כך היה הרצון ביוסף קודם מכירתו למצרים, שיתעה המקום הקדוש להתפלל שם. והם חשבו שהגיע זמן בנין ביהמ"ק, וקודם בנין ביהמ"ק צריך מלך, ומה"ט חשב יוסף למלוך, אבל הם הלכו למדבר למקום הפקר כדי לקבל התורה, שהיא קודם בנין המקדש, ובמדבר הם בני חורין. ע"כ. ובב"ר (פד, יא) איתא: היה אבינו יעקב סבור שתחיית המתים מגעת בימיו, שנא' הווא נבוא הבוא נבוא אני ואמך. ובתפארת יהונתן (לו, ב) הוסיף, שראו ברוה"ק שמלך ורשתו שהיה לישראל ייהרג בחרב, כי תוהו קודם לתיקון, וכן שאול נהרג, וכן משיח בן יוסף שקודם למשיח בן דוד, ואז יתקיימו חלומותיו].

יעקב אע"ה שמר שבת 31 שעות כשנכנס לתחום עיר שכם. כתב בבני יששכר (מאמרי השבתות - מאמר ב), כתיב (בראשית לג, יח) ויבא יעקב שלם עיר שכם וכו', (שכ"ם, ר"ת, ש"בת כילה מילכתא), וכתיב ויחן את פני העיר, ודרשו חז"ל (ב"ר ע"ט, ו) שנכנס לעיר (בערב שבת) עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום. וכיון שיעקב קבע תחומין לשבת אשר שמירתו הוא עם התוספת ל"א שעות, לכן בשכר זה קראו הקב"ה אז א"ל. [מגילה יח. וקשה דכיון שהסכמה של יוצר בראשית לכבד

את יעקב לקראו בשם משמותיו מאי שנא שם א"ל דייקא יתור משארי שמוותיו ית"ש, וגם למה דוקא כעת קראו בשם, ולהנ"ל ניחא].

י"א ששני ערים שנקראו בשם "שלם". א.
ירושלים. ב. שכם. וז"ל פענח רזא: **"ויבא יעקב שלם"**, זהו שם העיר, ואומרו עיר שכם, פי', עיר של שכם, שכם הוא שם נשיא העיר, ומכאן ואילך היתה גם העיר נקרא שכם על שם אדוניה, ומ"מ אין זה שלם של מלכי צדק, דא"כ היל"ל ויבא יעקב שלם עיר מלכי צדק או עיר מלך הרץ. ע"כ. וכ"כ רבינו יוסף בכור שור.

מדוע יעקב תיקן מטבעות לעיר שכם. מובא מרבינו סעדיה גאון שיעקב קנה את השדה במאה רחלים. וצ"ע למה לא בכסף. ואולי משום שלא היה להם מטבע. אך י"ל כדי שלא יקחו מהזהב והכסף להתיך לעבודה זרה. ובמדרש איתא שיעקב תיקן להם מטבע. [וכתב בתפארת יהונתן, שעד אז היו קונים כל דבר בחתיכות כסף, כמו שנוהג היום בארצות המזרח באינדיאן וכדו', ויעקב מאן לשלם להם חתיכות כסף, כמו שאסרו חז"ל ליקח מהם דבר בחתיכות כסף, או לתת להם חתיכות כסף, מחשש שיעשו ממנו צלמי ע"ז. לכן תיקן להם מטבע שיש בו צורה, ולא יעשו ממנו צלמים, דהזיקא קא גרים ליה, ויוכל לישא וליתן עמהם, כמו שנאמר אר"כ ויקן את חלקת השדה].

הטעם שהרגו את אנשי שכם. יש לומר בדרך פלפול עפ"מ"ש הרמב"ם (מלכים פ"ה ה"א): **בן נח שנתגייר ומל וטבל ואח"כ רצה לחזור מאחרי ה' ולהיות גר תושב בלבד כשהיה מקודם, אין שומעין לו, אלא יהיה כישראל לכל דבר או יהרג. ע"כ.** ובסו"ס ח"י הגרי"ז על הרמב"ם תמה מאד מה המקור לזה. ומה טעם שיהרג על הכרזה בעלמא, בלי שום חטא, רק שרוצה לחזור בו. ויש מתרצים דקאי על מ"ש הרמב"ם לעיל (פ"ה ה"י) **צוה משה רבינו מפי הגבורה, לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שצטוו בני נח, וכל מי שלא יקבל יהרג. ע"כ.** וגם שנתגיר ושאר עליו אותו דין שהיה עליו מקודם, רק שגוי חייב בז' מצות, וגר קודש חייב בתרי"ג מצות. והרי צריכים לכוף אותו על עצם הקבלה ואם לאו יהרג. ויש לומר ששכם חזרו בהם. [ובס' הישר הנ"ל איתא, ששכם וחמור וכל אנשי העיר, התנחמו על כל אשר עשו, ויענו שכם וחמור אביו את חדקם אביהם ואחיו, אשר דברתם אלינו נכונה היא, עתה אל תאמרו כי מאהבת הערים ועשינו זאת את כי ראינו כי לא היה לבם וחפצם לעשות דברינו אודות בהם ועשינו זאת עד נמצא מבוקשנו מהם, והיה כאשר נמצא חפצנו ועשינו להם את הדבר אשר תאמרו אלינו, ועתה חכו והתמהמהו עד אשר ירפא בשרנו ועשינו להם אשר על לבבנו ולבבכם. ודינה בת

יעקב שמעה כל זה, ותמהר ותשלח נערה אחת ותלך ותגד כל דבריהם ליעקב ואל בניו. וימלאו חמה וישבעו כי כעת מחל לא ישאר בעיר שריד פולטי. **ובמשיבת נפש** כתב: **"מ** איך הרגו אנשי שכם אחר שנתגיירו, ות"י שהתנו עמהם גם שלא יעבדו עוד ע"ז. ועברו על נזאי זה. אך לק"מ, שהפס' מעיד שלא היה כ"א חכמה, ומן הדין עשו, שאף שלא מצינו שב"ג חייב מיתה על המענה בתולה, מ"מ קנאין פוגעין בו מגואליהם, כמו רוצח בשגגה, וכן בועל ארמית וכו'. ושכם בן חמור נ' שקלים של מאנס, וחשיב זלזל, ובנ"י שהרג על הגזל. ואנשי העיר נהרגין על הדינים שהיה להם להשיב ב"ד ולדון על שכם. וכן מצאתי ברמב"ם (מלכים פ"ט) ע"כ].

טעם נוסף מדוע הרגו את אנשי שכם לפי שחזרו בהם ואמרו שינקמו בהם. וכדאיתא בס'

ה'ישר. [בעת ההיא יצאו נשי עיר שכם לחול במחולות, ותצאן נשות יעקב לראות בשמחת בנות העיר ויצאה גם דינה בת יעקב כו', וירא שכם את דינה כו', ויקחה בחזקה וישכב אותה ויענה ויאהבה מאד כו', וישלח יעקב שנים מעבדיו להוציא את דינה מבית שכם ויגרשום מביתו כו', וישלח יעקב שתי נערות מבנות עבדיו לשמור את דינה ולשבת אתה, ושכם שלח ג' אנשים מרעיו אל חמור בן חדקם בן פרד אביו לאמר קח לי את הנערה הזאת לאשה. ויאמר חמור האין בננות עמך איש אשר תקח אשה עברית אשר לא מעמך, ויאמר שכם כי ישרה בעיני, ויעש כדבר בנו וילך לדבר את יעקב בזה, וטרם בואו אל יעקב והנה בני יעקב באו מהשדה וכאשר שמעו בני יעקב הדבר הזה ויתעצבו וידיברו אל אביהם בחרי אף, הלא משפט מות לאיש הזה ולביתו כי ה' צוה את נח ובניו לבלתי יגזלו ולנאף, והנה שכם גזל ונאף אוחותנו ואין דובר אלו מכל אנשי העיר ומשפט מות לכל העיר ולשכם. (ובזה יתורץ אנשי העיר מה חטאו, אלא שהיה בידם למחות, הגה"ה). ויבא חמור וידבר ליעקב, בני שכם חשקה נפשו בבתכם כו', ויבא גם שכם וידבר הרבו עלי מאד מהר כו', ויען שמעון ולוי במרמה כל אשר דברתם אלינו כן נעשה אך הרפו ממנו, עד אשר נשלח אל יעקב אביו על זה הדבר כי לא נוכל לעשות בלתי דברו כו', ושמעון ולוי דברו זה למען מצוא עליה ולבקש עצה מה לעשות אל שכם ועירו, וייטב בעיני חמור ושכם וילכו לביתם, והיה בלכתם וידברו בני יעקב אל אביהם הלא משפט מות לרשעים האלה ולעירם כו', דעו וראו מה תעשו ויבקשו עליה ועצה מה לעשות להם להמית את כל ימי חלתי העיר, ויאמר שמעון הנה לכם עצה נכונה לאמר להם להמול כל זכר כו', והיה בהיותם כואבים ובאנו בחרבנו עליהם על עם שוקט ובוטח והרגנו להם כל זכר כו', והיה ממחרת ויבאו חמור ושכם בנו לשמעון מה ישיבו דבר. וידברו בני יעקב במרמה, הגדנו כל דברים לפני אבינו יצחק וייטבו דברים בעיניו, אך כה דבר לנו, כנה צוה אברהם אביו מאת אלהינו כל איש איש אשר לא מנצו אביו אשר יחפוץ לקחת מבנותיו ימול כו', והיה ממחרת וישכימו בבוקר שכם וחמור אביו ויקבצו כל אנשי עירם ויקראו אל בני יעקב וימולו להם כל זכר ביום ההוא ומחרתו ואת שכם וחמור אביו מלו, וחמשה אחי שכם ותרמ"ה איש ורע"ו ילדים, אך חדקם בן פרד אביו חמור וששת אחיו לא שמעו אל שכם וחמור ולא מלו, והיה ביום השני בערב וימצאו שמונה ילדים קטנים אשר לא מלו כי החביאום אמותם, וישלחו חמור ושכם להביאם למולם וידלגו עליהם חדקם וששת אחיו בחריבותם ויבקשו להרגם ויבקשו להמית גם את שכם וחמור גם את דינה, ויאמרו מה המעשה אשר עשיתם האין בבנות אחיכם הנכנעים אשה כי תקחו לכם מבנות העברים אשר לא ידעתם

תמול שלשום כו', ומה תשיבו ותענו בדבר הזה לאחיים הכנענים כו', ואנה תוליכו חרפתכם כו', הנה אנתנו נלך למחר ואספנו כל אחינו הכנענים ונכה אתכם ולא נשאיר שריד, ויהי כשמוע שכם וחמור וכל אנשי העיר את דבריהם וייראו ויפחדו מאד וינחמו על כל אשר עשו, ויענו שכם וחמור אביו את חדקם אביהם ואחיו, אשר דברתם אלינו נכונה היא, עתה אל תאמרו כי מאהבת העברים עשינו זאת אך כי ראינו כי לא היה לבם וחפצם לעשות דברינו אודות בתם ועשינו זאת עד נמצא מבוקשנו מהם, והיה כאשר נמצא חפצנו ועשינו להם את הדבר אשר תאמרו אלינו ועתה חכו והתמהמהו עד אשר ירפא בשרנו ועשינו להם אשר עם לבבנו ולבבכם. ודינה בת יעקב שמעה הדברים האלה ותמהר ותשלח נערה אחת אשר שלח אביה לשמרה בבית שכם ותלך ותגד כל דבריהם ליעקב ואל בניו. וימלאו חמה וישבעו שמעון ולוי חי' כי כעת מחר לא ישאר בעיר שריד ופליט וכן עשו. ושבו בני יעקב פ"ה שכם אשר לא ידעו איש ובהו נערה קטנה יפת תואר ויפת מראה ויקחה שמעון לאשה, ומ"ו איש לקחו לעבדים והנשים לשפחות להן ולבניהם עד צאת בני יעקב מארץ מצרים].

בני כמה היו שמעון ולוי ודינה באותה שעה. בספר הכתב והקבלה הביא מהרב"ח שלמד מן המקראות, ששמעון היה אז בן י"ג שנים וד' חדשים. ולוי בן י"ב שנים וט' חדשים, ודינה היתה בת שמונה שנים וחדש אחד.

שכם וחמור שכנעו את בני עירם למול, מתוך מחשבה להרוג את בני יעקב בערמה. בבראשית רבתי (לז, כא): אמרו להם אין אתם יודעים שנשבע הקב"ה לאברהם לתת לו את כל הארצות האלה, ואלו בני בניהם והם עתידים לירש את הארץ הזאת ורוצים לעשות שלום עמנו ולישב אתנו ולהתחתן בנו כדי שלא נתיירא מהם. דבר א' הם מבקשים שנמול עצמנו, וטוב לנו לחתוך מאבר א' מעט כדי להציל כל הגוף. א"ל לא נצער עצמנו על דבר שאין יודעים מתי יהיה, שאם היו הם עתידים לירש את הארץ כלום הם קונים חלקת השדה ממך, בחזקה היו לוקחים אותנו. א"ל עשו כדי שאח"כ תקחו ממנום וכל אשר להם, מקניהם וקניניהם וגו' הלא לנו הם. א"ל אם על ממנום א"צ לימול, אם רצונכם בכך נגייס עליהם ונטול מהם כל אשר להם. א"ל אין אתם יודעים שגבורים הם ואין אנו יכולים להם, הלא לבן רדף אחריו עם כל גבורי מקומו ולא יכול לו. וכן עשו אחיו בא עליו בד' מאות איש ראשי גייסות ולא יכול לו, אבל אחר שנדבק בהם יהיו בוטחים בנו ונבא עליהם ולא יהיו נשמרים ונהרוג אותם ונטול ממנום. כיון שאמרו כן, מיד שמעו להם. הם חשבו להורגם וליטול ממנום

והם נהרגו ונשללו. ע"כ.

היכן מצינו בן חמור שנתגלגל בשור ונתחלף חמור בשור ונתתקן. שכם בן חמור. דהנה צוה השי"ת לגדעון שיקח את פר השור אשר לאביו, ובאותה הלילה בהוראת שעה, הותרו ח' עבירות באותו הפר (תמורה כט), והחיד"א (דבש לפי מע' אות לג) הביא מגלגולי נשמות להרמ"ע מפאנו בשם מהר"י סרוק, דגדעון בא ממנשה בכור יוסף שהנולד מאסנת בת שכם בן חמור, ונתגלגל שכם בן חמור בשור זה לתקונו, ועתה בא גדעון מבני יוסף לתקן העוות שהיה בהם בהיותם בני אסנת, וע"ז תמה, איך נתחלף חמור בשור. כי השור כשר לזבח, ואנכי הצעיר בבית אבי ומוטל עלי לתקן כל משפחתי. ע"כ. וגורי האר"י כתבו, שחצי שבט מנשה פטר רחם דאסנת, באה נחלתו מעבר לירדן, מאחר שהיה לו פגם שבא מאסנת, [ושבט ראובן, על שניתנה לאה ליעקב בבלי דעת, וגם זלפה שפחת לאה נתנתה לאה בחשאי, והשי"ת נתן בלבם שישאלו אחוזתם בעבר הירדן, למען לא יבושו. שם]. ולכן גם יעקב אע"ה שיכל ידיו להניח ימינו על ראש אפרים, הגם שמשנה הבכור, דאדרבא מנשה להיותו בכור פטר רחם מאסנת, יסוב לאחור, אבל לא גילה לו. ע"כ.

איך נשתמרה אסנת כ"ב שנה מכל המצרים הטמאים בפרט מפוטיפר. יש לעמוד בזה, ובפרט לפי מה שמובא שהיתה יפת תואר (סדר הדורות ב"א רכח, מס' הישר שהיתה טובת מראה מאד). וכתב בשפתי כהן (בראשית מט, כב): אסנת בת כ"ב שנה היתה, ולא נזדווגה לשום אדם, ושום אדם לא היה רשאי ליקרב אליה, לפי שיעקב כתב על ציץ של זהב שם הקודש ותלה על צוארה, וע"י אותו שם לא קרב אליה שום אדם, וירד מיכאל המלאך ונטלה והורידה למצרים לביתו של פוטיפר. ע"כ. והנה זה מדוייק בלשון המדרש שיעקב כתב לה "קמיע". ויש להתבונן שגם יוסף הצדיק יכל לקבל כזה קמיע, אלא שהשי"ת רצה שיעמול יזדכך, ובזכותו יישמרו כל ישראל מן החטא, כדאיתא במדרש. [שור"ר שבשפתי כהן כתב, שבבית פוטיפר היתה אסנת סמויה מן העין, שאפי' פוטיפר לא ראה אותה. אך צ"ב הכוונה בזה].

כיצד ידעו שיעקב עשה את המלחמה נגד כל סביבותיהם שבאו עליהם למלחמה. כתב בהדר זקנים (בראשית מח): לאחר שהרגו שמעון ולוי אנשי שכם נתקבצו כל סביבותיו להרגם. בא יעקב וחגר חרבו וקשתו ועמו כל השבטים.

ונפתלי נשא את יהודה על כתפיו והרגו כל אויביהם. שאל יעקב לבניו לאחר מלחמתם מי עשה יותר במלחמה אני או אתם אמרו לו אבינו אתה זקן ומה יכולת לעשות. א"ל עתה תראו למי הכח, הולכים יעקב אצל שער אחד ונעל אותה דחפו כולם לנגדו ולא יכלו לפותחה, מיד הודו לו שעל ידו נעשתה המלחמה, והיינו הא דכתיב בחרבי ובקשתי.

למה רחל נפטרה מיד בלידת בנימין. במדרש ילמדנו (בראשית אות קמ): לא יחיה, באותה שעה נגזרה על רחל מיתה, לולי בנימין שהיה בבטנה. **מי הניק את בנימין בדרך נס.** בבראשית רבתי (לה, כא), ויסע ישראל ויט אהלה. אהלה כתיב, זה אהלה של בלהה, כיון שמתה רחל הכניס את בלהה באהל רחל ועמדה במקומה, והיתה מינקת בנימין, ואע"פ שעמדה מלדת כמה שנים, בא לה חלב והיניקתו.

יעקב אבינו עשה לנו סימן לדורות עד היום הזה כדי שנלך להתפלל שם. בבראשית רבתי (לה, כ): "ויצב יעקב מצבה". כדי שידעו ישראל את קברה וישתטחו עליה ותבקש עליהם רחמים. היא מצבת וגו' עד היום, זה יומו של גלות, כד"א נתנני שוממה כל היום דוה (איכה א). ע"כ. ובפסיקתא זוטרתא (וישלה): ויצב יעקב מצבה על קבורתה. מלמד שכל אחד מהבנים שמו אבן על האבנים ההם, על שם אחד עשר שבטים. והאבן של יעקב היא על כולן. היא מצבת קבורת רחל עד היום, כל מקום שנאמר עד היום זוכר לדורות ומרחמן. ע"כ. וזו עדות לגויים על אמיתת התורה, שקודם שבנו לפני כמה שנים בנין חדש מעל הציון, היו רואים שם את האבנים של השבטים, והאבן של יעקב מעל כולם. **מה שכר יש לרחל על שמתה בדרך ונתקצרו ימיה.** באגדת בראשית (פרק נב): הה"ד יכשלו בהליכתם, למה הדבר דומה, לרועה שראה את הזאב שנכנס לחטוף כבש, נטל אבן לזרוק בזאב והלך בכבשה, וכך יעקב קילל, והיה סבור שהוא מקלל לבנו, ולא היה יודע שקללתו הולכת על כבשתו, לפיכך מתה בדרך, ולמה מתה בדרך אפרת, אלא אמר הקב"ה בני צריכין לה, בשעה שהם חוטאין וגוזלין, והיא מזכרת אותי כשם שזכרתיה אני, שנאמר כה אמר ה' קול ברמה נשמע (ירמיה לא), אמר לה מנעי קולך מבכי. ומה שכר יש לה על שנקצרו ימיה ומתה

בדרך, "כדי שתזכור (פי' תזכיר) אותי על בני", שנא' כי יש שכר לפעולתך נאם ה' וגו', ושבו בנים לגבולם. [וכ"ה שם להלן פ' ויחי, שאמר יעקב ליוסף, שגלוי וידוע לפניו ית', שסוף ביהמ"ק ליחרב ע"י נבוכדנצר, ובני עתידים לצאת לגולה לבבל והם הולכין אצל האבות בתפלתן שיתפללו בעדם ואינם מעולים כלום, וכיון שמהלכין בדרך הם באים ומחבטין קבורת אמך והיא מבקשת עליהם רחמים, ומיד הקב"ה שומע לקולה ומרחם עליהם. ובפס"ד (רמב"ם ג) הנוסח, באין ומחבטין קבורת רחל והיא עומדת ומבקשת רחמים מן הקב"ה, ואו' לפניו רבש"ע שמע בקול בכייתי ורחם על בני או תן לי האוניא שלי, מיד הקב"ה שומע בקול תפילתה]. ע"כ. ולעני"ד מבואר מזה, שיש סגולה גדולה להתפלל בקבר רחל על צרות ישראל, של הכלל ושל הפרט.

למ"ד שאין עושים נפשות לצדיקים מדוע הניח יעקב מצבה גדולה על קבר רחל. "ויצא יעקב מצבה על קבורתה היא מצבת קברת רחל עד היום". יש שהעירו מדעת רשב"ג (ירושלמי שקלים פ"ב ה"ה) שאין עושין נפשות לצדיקים, דבריהם הן הן זכרונם. [ובמדרש (ב"ר פב, י) הביאו דרשה זו על פסוק זה ממש]. וי"ל, דקבר רחל אמינו שאני, כיון שהשכינה שורה בקבר רחל, וכמו שבית המקדש צריך להקים שם אבן קדושה, כמו שעשה יעקב בבית אל, שהציב שם מצבה, כך בקבר רחל אמינו היה נצרך להציב מצבה כדי שעליה תשרה הקדושה. וז"ל הגר"א בביאורו לתיקוני הזוהר (תיקון ו' דף כא), בזמן שאין צדיקים בדור ואין מוצאה השכינה מקום לנוח, אז היא שורה על הצדיקים ישני עפר. ובהמשך דבריו שם כתב הגר"א, שבקבורת רחל שם הוא עיקר שרייתה כנודע. גם בס' שערי הלשם (ח"ב סי' יא בית שני בהגה) כתב, והנה נמשח דוד בבית לחם, כי שם הוא קבורת רחל, ושם הוא עיקר שריית השכינה, כמו"ש בתיקונים תיקון ו', ע"ש בביאור הגר"א (דף כב) וכו', והיא דוד עלאה, ועליה נאמר ואת דוד מלכם אשר אקים להם, ודוד המלך ע"ה היה אחיד בה וכו', ולכן הוא חי וקיים. ע"כ. [וע"ע בזוה"ק (ח"ב דף טז): שרבי יהודה שאל מת אחד, אם יודעים הם בצער החיים, ונשבע לו שלולי תפלותיהם על החיים, לא היו מתקיימים בעולם אפי' חצי יום. א"ר אבא, זהו שאמרו שתפילות המתים מגנות על החיים, מנלן, דכתיב ויעלו בנגב ויבא עד חברון]. ב. ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' לז) תי' בזה, שיש לדייק לשון הכתוב היא "מצבת קבורת רחל", ולא כתיב היא "מצבת רחל", שלא עשה מצבה לרחל, כמו ציון לאדם פשוט, לזכר שהיה האיש ההוא ושמו כזה ולא ישכח זכרו,

אש ויראתי מלהביט עליו, והחסידיים מסבבים אותו, והוא בתוכם ומזמר הפזמון מי אל כמוך כו' בניגון משיב נפש. ע"כ. ובס' מסעות בנימין כתב, קרוב לבית לחם מצבת קבורת רחל, והמצבה עשויה מי"א אבנים למנין בני יעקב, ועליה כיפה בנויה על ארבעה עמודים וכו'. וזכורני שזה למעלה משלשים שנים כשבקרתי בקבר רחל, אף שהיה טיח דק על המצבה מ"מ היה רישומם של י"א האבנים ניכר יפה.

אם עדיף להתפלל בקבר רחל או במערת המכפלה. וז"ל בראשית רבתי (פ' יח, א), א"ל יוסף גוזר אני עכשיו ומעלה אותה למערה, א"ל אף אני בקשתי להעלותה ולא הניחני המקום, שנא' ואקברה שם בדרך אפרת, מהו שם, ע"פ הדיבור, שנא' וימת שם משה על פי ה'. שגלוי וידוע לפניו שביהמ"ק יחרב ע"י נבוכדנצר, ובני עתידים לצאת לגולה לבבל, והם הולכין אצל האבות בתפלתן שיתפללו בעדם ואינם מועילים כלום, וכיון שמהלכין בדרך הם באים ומחבבין [י"ג מחבקין] קבורת אמך והיא מבקשת עליהם רחמים, ומיד הקב"ה שומע לקולה ומרחם עליהם וכו'. ע"כ. [ולכא' משמע שיעקב אע"ה נתכוין לקבורה שם עראי, ותיכף כשיתפנו מטורח הדרך, יקח אותה למערת המכפלה, אך לא הניחו השי"ת. ואולי לכן עשה מצבה גדולה על קבורתה]. ומשמע שיש קצת עדיפות להתפלל בקבר רחל. אכן מצד הסברא עדיף ללכת למערת המכפלה, ששם יש יותר קברי צדיקים. אא"כ עפ"ד הגר"א הנ"ל שיש השראת שכינה מיוחדת בקבר רחל.

וצ"ע. [ויש מי שכתב שפ"א תכנון ליסוע לקבר רחל ולמערת המכפלה, ומחמת איחור הנסיעה לא הספיקו, ורצו ללכת רק למערת המכפלה, ומיחה בהם, שיש בזה צער לרחל אמינו ע"ה בפרט שנקברה בדרך ולא זכתה להקבר במערת המכפלה. ולכן כתב שהעולים לבקר בחברון, צריכים ללכת קודם לבקר בקבר רחל. וזולת הגרים בסביבות חברון שביקרו מקודם במערת המכפלה, ואח"כ בקבר רחל. אבל לא יתכן לבקר בקברי אבות ולא לבקר בקבר רחל אמנו. ע"כ. (עלי תמור תענית פ"ד). ופשוט שכל זה אין בו הכרח, והחכם יעשה בדעת כפי הנראה לו שנוכח לעשות].

קודם שהלכו לגלות עברו דרך מערת המכפלה ואח"כ דרך קבר רחל ובקשו רחמים. במדרש (ב"ר פב, ט), לפי שראה יעקב שהגליות עתידות לעבור בדרך אפרת, לפיכך קבר את רחל שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים. וכ"כ רש"י (בראשית מז, ז), שעשה כן על פי הדיבור, שהיו עוברים דרך שם, ויצאת רחל על קברה ובוכה

צדיקים עצמם אין צריכין נפש לזכרון, אלא העמיד "מצבת קבורת רחל", היינו לזכור את מקום הקבורה בכדי לבוא להתפלל שם. ע"כ. וע"ע בתשו' הגאונים (קרוגל סי' צד) שכבוד הוא למת לחדש את קברו, ואף דלרשב"ג אין עושיין נפשות לצדיקים וכו', שם בבנין מצבה גדולה כמו שנאמר ויצב יעקב מצבה על קבורתה כדי שיהא ניכר ואומרים זה קברו של פלוני, ואמר רשב"ג שהצדיקים אינן צריכין לבנות דבר שיזכיר שמם לפי ששמם אינו נשכח מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, אבל לחדש הקבר שלא יאבד מודה רשב"ג.

מעשה ניסים עם המצבה של יעקב אע"ה על קבר רחל אע"ה. בס' יסוד לקרא (ליפשיץ) הביא מספר רבי פתחיה שכתב, שרואים את האבנים של מצבת קבורת רחל אמנו, והם של שיש, ומעל כל האבנים אבן אחת גדולה מאד, וחוקק עליה שם יעקב, ופעם הכומרים מעיר בית לחם הסמוכה, לקחו את האבן הזו לבנין התיפלה שלהם, והנה למחר ראו את האבן מונחת על הקבר כאשר בתחלה, וכן עשו כמה פעמים ונמנעו מלקחתה עוד. ועוד הביא מספר שארית ישראל (ע' רכב. ממוכת של ר' ישראל הכהן גוריוצגסקי ז"ל), שבשנת תרכ"ד חלה מאד הרה"ק בעל התפארת שלמה מרדמסק והיה בסכנה גדולה, והרעישו אז אצל צדיקי הדור שיעוררו רחמים עליו ומהם הגה"ק מצאנז, ותהלות להשי"ת שקם מחליו, ועשו מסיבת הודיה ושוררו להשי"ת. ואח"כ הגיע אליהם מכתב מירושלים, וז"ל המכתב, יום ו' אייר שנת תרכ"ד, לא אחדל מלהודיע המעשה אשר היה, שבער"ח אייר הלכנו על קבר רחל אמנו בערך ט"ו אנשים, והיינו שם עד הלילה והתפללנו מנחה וגם ערבית, ואכלנו ושתינו יחד בטוב לב, וקמנו בחצות לילה וערכנו תיקון חצות, ואחזי בי בכיה גדולה ומחמת בכיה נפל שינה על עיני, ושמעתי בחזיון קול רעש גדול, וראיתי את הרה"ק ר' מאיר מאפטא בעהמ"ח אור לשמים, ואמר לי בזה"ל לא ידעת שהרב רבי שלמה ל"י ראדאמסקער שיחיה שרוי בסכנה גדולה מאד. ואז נתתי קולי בבכי מר מאד עד שיצא כמעט נפשי ממני, ובאה אמי ונשאתני לחדר קטן, וראיתי בחלום את הרה"ק (כנראה הרבי מרדאמסק) יושב על כסאו ופניו כלפיד

ומבקשת עליהם רחמים. וקשה, וכי אם לא היו עוברים דרך קברה לא היתה מבקשת עליהם רחמים. וצ"ל שצריכים לבא לקברו של הצדיק ולעורר אותו לבקש רחמים. וגם אבות העולם שבקשו עליהם רחמים בעת הגלות, היה זה מחמת שעברו דרך מערת המכפלה, וכדאיתא בפסיקתא רבתי (פרשה ג), בקשתי להעלותה ולקובריה, ולא הניחני הקב"ה, שסוף ביהמ"ק ליחרב, ובניו עתידים לצאת בגולה, והם הולכין אצל אבות ומבקשים מהם שיתפללו עליהם ואינם מועילין להם, וכיון שהם הולכין בדרך הם באין ומחבקין קבורת רחל והיא עומדת ומבקשת רחמים ואומרת רבש"ע, שמע בקול בכייתי ורחם על בניי או תן לי האוניא שלי, מיד הקב"ה שומע בקול תפילתה. ע"כ. וכ"ה בבראשית רבתי (פ' ויחי). [ובילקוט (איכה רמז תתקצו) איתא: אמר הקב"ה למלאכי השרת, בואו ונלך לביתי ונראה מה עשו לו האויבים, מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיה לפניו וכו', אל הקב"ה ירמיה אין לך כאב לא עלי ולא על בני, לך וקרא לאברהם יצחק ויעקב וימשה מקבריהם כי הם יודעים לבכות, אמר לפניו רבש"ע איני יודע כימך משה קבור, אמר לו לך ועמוד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד וראה צאנך שקרעוהו אויבים, מיד הלך ירמיה למערת המכפלה לאבות העולם ואמר להם עמדו שהגיע זמן שאתם מתבקשים לפני הקב"ה וכו'. הלך ועמד על שפת הירדן וכו'].

אם רחל נקברה בחו"ל, כדי להציל את כל עם ישראל. והנה לשון רש"י (בפ' ויחי), ואקברה שם, ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ. ותמה הרמב"ן וכי בחוצה לארץ נקברה, והרי כתיב מתה עלי רחל בארץ כנען. ותי' בתולדות יצחק שם, דלהכניסה לארץ היינו בישוב. וכ"כ בשפתי חכמים. אמנם בתורת משה לחת"ס (פ' ויחי שם) ביאר, שאף שא"י מוחזקת להיות לנו לנחלה מאבותינו, אבל איננה מקודשת עד שקידשה יהושע בן נון ע"י כיבוש, ועזרא ע"י רשיון מלך כורש כמבואר ברמב"ם, וכל זמן שלא נתקדשה אף שהיא מעולה משאר ארצות, עדיין יש לה דין חו"ל, זולת מערת המכפלה שקנאה אברהם למקנה מאדוני הארץ בני חת, ויעקב קנה מקום למזבח בשכם במאה קשיטה, והה"נ אם הי' מכניס רחל לתוך העיר בית לחם והיה קונה שם מקום קבר מאדוני העיר, היה המקום ההוא מקודש בקדושת א"י, אבל עכשיו שקברה בשדה במקום הפקר, לא נתקדש המקום עד בימי יב"נ שנתקדשה כל א"י, אבל עד אז היא בארץ

כנען כמו בחו"ל. ע"כ. [ומאיך החיד"א בס' ראש דוד (פ' ויחי) הביא מהרב תה"ד בביאוריו עה"ת (פ' וישלח) שכתב שיש להוכיח שיעקב אבינו ע"ה כבר זכה בארץ, שהרי קבר את רחל בדרך אפרת, ובני המדינה אינם מניחים לקבור מתים בדרך, אלא מפני שידעו כי לו הארץ לא עכבו על ידו. ע"כ. וי"ל דמ"מ לא היה קדוש בקדושת א"י]. ומבואר שקדושת אר"י תלויה בקנין, ולכן פרשה התורה"ק שקנו בקנין מלא את מערת המכפלה, וחלקת השדה שלפני שכם, וגורן ארונה היבוסית, ואילו רחל נקברה בחו"ל, שהסכימה לקבל על עצמה כל זה, בשביל שיהא לתועלת כלל ישראל]. וע' בזה"ק (ח"ג דף ע). שבשעה שנצרכים, החיים הולכים ומודיעים לנפשות הצדיקים ובוכים על קבריהם, ואז מתאספות נפשות הצדיקים ומבקשות רחמים ומודיעות לשיני חברון צער העולם. וכולם מבקשים רחמים על החיים והקב"ה מרחם על העולם בזכות תפילת נפשות הצדיקים.

דבורה הנביאה ישיבה תחת האלון שנקברה דבורה מינקת רבקה. "ותמת דבורה מינקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו אלון בכות". ואצל דבורה כתיב (שופטים ד, ד), "ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שפטה את ישראל בעת ההיא, והיא יושבת תחת תמור דבורה בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים". וכתב בהדר זקנים (בראשית לה, ח) ממדרש, מה שכתוב והיא יושבת תחת תמור דבורה, זה אלון דבורה מינקת רבקה. ע"כ. וכן כתב בפענח רזא בשם רבינו אהרן, ותמת דבורה מינקת רבקה וגו', זה שאמר הכתוב והיא יושבת תחת תמור דבורה, כלומר תחת האילן שקבורה שם דבורה. ע"כ. [גם החיד"א בספר ראש דוד (פרשת בשלח) הביא מהאברבנאל בשם מדרש, במאי דכתיב תחת תמור דבורה, דדבורה מינקת רבקה שם נקברה תחת אותו תמור, וביאר שישבה תחת תמור, שאין כאן יחוד, וענפיו מועטין, ונגלה כבודו לכל מראה עיני, ואף גם זאת עוד נתכשרה בחסידותה אל מקום השבת, תחת תמור דבורה, אשר נקברה שם דבורה מינקת רבקה, דבהא לחוד בעוד קבר"ת ארץ, אבא שאול שרי לאיש ושתי נשים, דאין יצר הרע מצוי בבית הקברות, ובא וראה מה עמקו מחשבות חסידותה וזהירותה].

מדוע נכתב בתורה הקדושה פטירת דבורה ומקום קבורתה. "ותמת דבורה מינקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל". יש לשאול מה זכתה דבורה מינקת רבקה שיזכר שמה בתורה הקדושה, ועוד שנזכרה פטירת התורה, ועוד שנזכר היכן מקום קבורתה. וזה דבר גדול מאד.

ובדרך פלפול היה י"ל דהנה הלכה לעשות מצוה, לשמוע בקול רבקה לשלוח לקרוא ליעקב מבית לבן, ושם נצטערה ברבה בדרך, הן מחמת רדיפת לבן והן מחמת רדיפת עשיו, ועודנה באמצע שליחותה נפטרה, לכן נתן הכתוב שכרה שתזכר לטובה בתוה"ק. ובדרך פלפול י"ל שיעקב נצטער מאד על שנטתה למות, ושמה שהלכו לבית אל, היא לוז, ששם אין אדם שמת, אולם תיכף שיצאו משם נפטרה, [פרש"י שהעיר בהר ונקברה בתחתית ההר]. ויעקב נתן ליבו על טובתה, וכדאיתא בתנחומא

(חיי שרה ב), כיון שמתה מה כתיב, ויקרא שמו אלון בכות, והיה יעקב יושב ובוכה עליה, אמר הקב"ה יהא יעקב יושב ומצטער, נראה לו פנים, שנאמר וירא אלהים אל יעקב עוד וגו'. ובפסיקתא זוטרתא וכן בשכל טוב עי', ותקבר שם, "במקום הקדוש", מלמד שזכותה גרמה לה להקבר שם. ובפענח רזא כתב בשם רבינו אהרן, ותמת דבורה מינקת רבקה וגו', זש"ה והיא יושבת תחת תומר דבורה, כלומר תחת האילן שקבורה שם דבורה.

יעקב התאבל על דבורה מינקת רבקה. ובתנחומא (כ"טצא ד) איתא, מהו אלון בכות, שתי בכיות, עד שיעקב יושב ומשמר אבלה של מינקתה, באתה לו בשורה של אמו. ע"כ. וצ"ע למה יעקב ישב עליה באבילות, ואולי גידלה אותו, וחשב אותה כמו אימו.

י"א שדבורה היתה סבתא של יעקב אע"ה. במדרש אגדה (וישלח) איתא, מינקת רבקה. אמה של רבקה. וראה בפסוק לעיל בפ' חיי שרה, וישלחו את רבקה אחותם ואת מינקתה. וזוהי דבורה, כדאיתא בפס"ז שם.

י"א שדבורה נפטרה בו ביום שנפטרה רבקה אע"ה. החיד"א בס' חומת אנך (לה, ה), הביא בשם רבינו אפרים: מנקת רבקה. גימטריא, אף רבקה מתה בו ביום. ע"כ.

מי היתה דבורה מינקת רבקה. בבראשית רבתי (פ' ויצא): אית דאמר, אבי בלהה וזלפה, היה אחיה של דבורה מינקת רבקה, ואחותי היה שמו, וטרם שנשא אשה, נשבה, ושלה לבן ופדאו, ונתן לו שפחתו לאשה, וילדה לו בת, וקרא שמה זלפה על שם העיר שנשבה לשם. ילדה עוד בת וקרא שמה בלהה, שכשנולדה היתה מתבהלת לינק, אמר מה בהולה בתי.

וכאשר הלך יעקב אצל לבן מת אחותי אביהו, ולקח לבן לחוה שפחתו ולשתי בנותיה, ונתן זלפה הגדולה ללאה בתו הגדולה לה לשפחה, ובלהה הקטנה לרחל בתו הקטנה.

למה יעקב טמן את הע"ז תחת האלה ולא שרף אותה. כתב החיד"א (חומת אנך לד, טו) בשם רבינו אליעזר מגרמיזא, שהתנו עם אנשי שכם שלא יעבדו ע"ז, וקבלו, ואח"כ נתחרטו ועבדו בסתר. וז"ש להם יעקב הסירו את אלהי הנכר ויטמון אותם ולא שרפום, שאם ירדפו אחריהם ויאמרו למה הרגתם אותם והלא קבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז, יראו להם שלא בטלום. ע"כ. עי"ל דאם קאי על התרפים, א"צ לשרוף אותם, כיון שנהפכו לקיתוניות כדאיתא במדרש. ורק היה בהם טומאה.

עשיו ברח מא"י בעת שהלך לנחם את בנו אליפז על הריגת נכדו. איתא במדרש ילמדנו (אות עב. ס"פ וישלח), "וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו", אמר ר' אלעזר, מפני שטר חוב של גלות שלא רצה להיות בכלל כי גר יהיה זרעך. ר' יהושע אמר מפני הבושה. וילך אל ארץ, זו מלכות רומי רבתי, שבנאה צפו בן אליפז בן עשו, ובא עליו תירטט מארץ אלישע ונלחם בו והרגו, ושמע עשו הרשע הריגת נכדו, ובא לנחמו, לפיכך הניח ארץ מולדתו, הדא הוא דכתיב וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו. ע"כ. [ההרמב"ן ורבינו בחיי (ס"פ ויחי עה"פ שמה קברו את יצחק) הביאו מוס' יסיפון ועוד, שצפו בן אליפז, עשה מלחמה עם יוסף ולא הניח לקבור את יעקב אבינו ע"ה במערת המכפלה, וגברה יד יוסף ותפש אותו עם מבחר גבוריו והביאם למצרים, ועמד שם בתפיסה כל ימי יוסף, וברח משם במוותו, והלך לארץ כאנפנייא (באיטליא), ומלך על מדינת כתיים ברומא, ובסוף הומלך על כל ארץ איטלייא].

עשיו לקח אשה ממזרת, וגם נואפת, ונפסל זרעו מעיקרו. שאשתו עדה היתה נואפת. ויהודית עיקר אותה שלא תלד. וגם היתה ממזרת. וגם בשמת שנשאה בסוף ימיו היתה כבר נואפת. כדאיתא בבראשית רבתי (לו, א): עדה בת אילון החתי. עדה, שהיתה מקשטת עצמה לזנות. ואת בשמת, שהיתה מבשמת עצמה לזנות. ד"א, עדה, שהיתה מועדת מביתו [שלקחה לפריה ורביה], ויהודית בת בארי לקחה לתשמיש, ולכן אהליבמה, שהיתה יושבת באהל. ולפי שהיתה כאלמנה, היתה מקושטת ומתבשמת ועושה צרכיה ממקום אחר. ולמה קראה יהודית שהיה מודה בה שהיתה אשתו.

רציחה ובמקום איבוד החינוך של הבן. וגם מותר לו להכיר את האמת שאביו רשע, ולא להצדיק רשע בכח מחמת מצות כיבוד אב ואם או מורא אב ואם.

גם צפו בנו של אליפז היה רודף את עם ישראל. והנה מלבד שיצא ממנו עמלק, הנה גם צפו בנו היה שונא ישראל, וכמו שהביאו הרמב"ן ורבינו בח"י (ס"פ ויחי עה"פ שמה קברו את יצחק), מספר יוסיפון ועו"ס קדמונים, שצפו בן אליפז בן עשו עשה מלחמה עם יוסף ולא הניח לקבור את יעקב אבינו ע"ה במערת המכפלה, וגברה יד יוסף ותפש אותו עם מבחר גבוריו והביאם למצרים, ועמד שם בתפיסה כל ימי יוסף, וברח משם במותו, והלך לארץ כאנפנייא (באיטליא), ומלך על מדינת כתים ברומא, ובסוף הומלך על כל ארץ איטלייא, והוא אשר מלך ראשון על רומא וכו'.

יחוס בני עשיו נכתבו בפרטות כדי לדעת על מחיית עמלק, ואיסור תיעוב אדום. כתב הרמב"ם בספר מורה נבוכים (ח"ג פרק ג), סיפור משפחות בני שעיר ויחסם בפרט, הוא מפני מצוה אחת, והוא שהשי"ת צוה למחות זכר עמלק לבד, אך שאר בני עשיו לא צוה להרגן, וכבר נתחתן עשיו עם בני שעיר ונתערב זרעו בזרעם וכו', לכן באר הכתוב משפחותיהם ואמרו שאלו שתראו אותם בשעיר ומלכות עמלק אינם כולם בני עמלק, אבל הם בני פלוני ובני פלוני ונתייחסו לעמלק להיות שאמם מעמלק. והרמב"ן (עה"פ ונתמנע היתה פילגש) כתב, והוצרך הכתוב לומר כי אמו פלונית אשר הוא נודע לה, ילדתו לאליפז, אבל איננו בכלל בני עשיו ולא יושב עמהם בהר שעיר, כי בבני הגבירות יקרא לו זרע ולא בבן הפלגש, כי לא יירש בן אמה עם בניו כמו שעשה אביו, והנה אנחנו נצטוינו בבני עשיו שלא נתעב אותם ולא נקח את ארצם והם כל בניו הידועים לו היושבים בשעיר כי הם הנקראים אדום על שמו, אבל בן הפלגש אינו בכלל בני עשיו ולא עמהם בארצם. ונצטוינו בו בהיפך לתעב אותו ולמחות את שמו.

ביאור הכתוב ובני צבעון איה וענה, הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר. בסדר הדורות (2208) הביא מספר הישר: ויהי היום ויולך ענה את חמורי אביו למדבר אחד על שפת ים סוף נגד מדבר העמים, והנה רוח סערה חזק מאד

בת בארי, שהיתה ממזרת בת זנונים, וכתוב ובאר צרה נכריה (משלי כג, כז). החתי, שהיתה מניאוף של איש, שנאמר היחתה איש אש בחיקו. גם השל"ה (פר' וישב) כתב, לכן סיפר תולדות עשו ללמדך שהיו ממזרים, כמו שכתב רש"י (בראשית לו, ג), כי הם חותם הנחש טיפה סרוחה. ולא רצה עשו לא בגלות מצרים ולא בארץ ישראל וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו, ולכן נשאר הזוהמא אצלו. [וצ"ע א"כ איך אליפז בן עשו היה נביא].

אם אליפז בנו של עשיו היה נביא איך יצא ממנו עמלק. יש להתבונן מה נענש אליפז שרדף אחרי יעקב. במקום להרוג את אביו הרשע. שהרי גרם צער גדול ליעקב, שנטל כל ממונו, ולכן הוצרך לעבוד ברחל ולאה י"ד שנים. ואם אינו ירא מרצה, היה לו לרצוח את הרודף הוא אביו הרשע, וכי יש מצות כיבוד הורים גם ברציחה. וצ"ע. וכתב רש"י (איוב ד, א), מענה אליפז, בן עשו היה, וע"י שנתגדל בחיקו של יצחק זכה שתשרה עליו שכיתה. התימני, מארץ תימן מארצו של עשו. ובבראשית רבתי (ס"פ לו, ד) איתא, את אליפז. נביא היה, בתחלה היה רשע ולבסוף היה צדיק וזכה לרוח הקדש. ובדברים רבה (ב, ס) איתא, כי תוליד בנים, זה שאמרו הכתוב (משלי י) פעולת צדיק לחיים, תבואת רשע לחטאת, פעולת צדיק לחיים, א"ר תנחום זה אליפז שגדל בחיקו של יצחק, ותבואת רשע לחטאת זה עמלק שגדל בחיקו של עשו. ע"כ. וראה בסמוך.

מדוע אליפז נתן את בנו בחיקו של עשו שיגדלנו, עד שיצא עמלק. ויש לשאול בדברי המדרש הנ"ל (דברי רבה ב, ס) שעמלק יצא לפי שגדל בחיקו של עשו, דצ"ע על אליפז מדוע נתן לבנו לגדל בחיקו של עשיו, ולא שמר עליו. ואולי גם זה היה בכלל טעותו שחשב שיש מצוה לעשות כיבוד הורים במסירות נפש, למסור נפש להרוג את רבו והוא יצ"ע [יעקב אע"ה] כאשר אביו הרשע מצוה אותו על כך, ולאבד את כל עתידו, להניח את בנו בידו של אביו הרשע כפי רצון אביו. וזו טעות ושטות, שאין המצוות [באופן שלא שייך לומר חקה חקתי וגו'] שגעון, אלא הכל עשיית רצון השי"ת, ואם זה נגד השי"ת אין זה כלום. והיה לו להבין שהשי"ת לא צוה על כיבוד הורים במקום

טרוד לצרף זהב, והיה הזהב הולך בביתו כמים (רבינו בחיי, וע"ש שכל המלכים באדום היו יוצאי ירכו של עשוי, שמור"ר טו, ד. והיו עובדי אלילים ובעלי זנות ועושר גדול, גם המלכים גם האלופים. ובפרד"א פרק לח איתא: בשכר שפנה את כליו מפני יעקב אחיו, ניתן לו מאה מדינות משעיר ועד מגדאל, ומגדאל זה רומי, שנאמר: "אלוף מגדאל אלוף עירם"). ג. לפי שבמים נמצא זהב. (פענח רזא. פי' שהיה יודע למצוא זהב במים). ד. שלרוב עושרו היה שותה אפילו מים בכלי זהב (הגה בפענח רזא). ורבן יוחנן בן זכאי היה אומר על פסוק זה "ושם אשתו מהיטבאל בת מטרה בת מי זהב" 300 הלכות פסוקות, ולא רצה לגלותן אלא לר"א בן הורקנוס ור"א בן ערך שהיו עוסקים עמו במעשה מרכבה. שעל כל דבר ודבר בתורה יש תלי תלים של סודות והלכות ופירושים (זוהר חדש יב).

באה מעבר הים, ותנה על החמורים, ויעמדו כולם, ואח"כ יצאו מעבר הים מן המדבר כמו מאה עשרים חיות גדולות ונוראות מאד, ויבאו אל מקום החמורים והחיות ההמה, מחצים ולמטה כתואר בני אדם ומחצים ולמעלה כדמות דובים, ומהם כדמות קיפד ולהן זנבות אחוריהן מבין כתפיהם ולמטה כזנב הדוכיפת, ויבאו החיות ויעלו וירכבו על החמורים ההם ויוליכם כולם וילכו להם, ואחת מהחיות נגשה לפני ענה ותכהו בזנבה ותברח מן המקום ההוא.

כמה ביאורים מהו בית מי זהב. א. שמרוב עושרו, היה אומר, מהו זהב. שלא היה נחשב בעיניו לכלום (רש"י). ב. שהיה הזהב חשוב לו כמים (פסיקתא זוטרא). בת עשיר שהיה כל ימיו

שאלות לשולחן שבת קודש

ועם האדם ההולך נעשו שלשה, דאין נראין ואין מזיקין. וידוע שאותה הלילה היתה ליל ט"ו בניסן, וכמו שאמר הפייטן בהגדה של פסח, וא"כ הלבנה זורחת כל הלילה, לכן יצא יחידי ולא חש, אך נראה, שאחר שיצא, מוכרח לומר שנעשה ענין ונתכסית הלבנה ונשאר לבדו ואז ויאבק איש עמו. [אמנם בזוה"ק (קסו) איתא, אר"א, אותו לילה שולטנותא דסטרא דעשו הוה בהאיא שעתא, דכתיב יהי מארת חסר, ולכן ויותר יעקב לבדו, דאשתאר יעקב דאיהו שמשא בלחודו, דאתכסיא סיהרא מן שמשא. וצ"ע].

איזה פסוקים היה קורא יעקב אע"ה כשבא עשיו לקראתו, ולמה השתחוה ז' פעמים. כתב במגלה עמוקות: יעקב כשבא לקראת עשיו, היה קורא את שמע, וזהו כ"ה תאמרן לאדוני לעשו, לרמז על כ"ה אותיות בפסוק שמע ישראל. והשתחוה ז' פעמים, כי שרו של עשיו יש לו ז' ראשין, וכמו שעשה רב אחא בר יעקב בימי אביי (קידושין טו:), ולכן נקרא בר יעקב. **רשע בפרשת וישלח שזכה לקפיצת הדרך.** "וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה". הק' בבית הלוי מה משמענו הכתוב בזה ששב "ביום ההוא". אכן כבר איתא בת' יונתן: ונעשה נס ליעקב ושב ביום ההוא עשו לדרכו לגבלא. גם בשכל טוב פי', ביום ההוא, שהלך מהלך כמה ימים מבית אל לשעיר, וקפצה לו הדרך, כדי שלא ישוב לבו לחזור להרע ליעקב. גם בספר הקנה (ענין יוה"פ) איתא, ובו ביום שב עשיו וכו'. **למי קראו ישראל לפני יעקב אע"ה.** בפרושי ריב"י תלמיד הרשב"א כתב, שלאברהם ויצחק היה עוד שם, "ישראל". וכן מפורש במדרש רבה ריש פרשת תולדות.

כמה מלאכים היו אצל יעקב. 20,000,000 והיו לבושים כחיילות של מלך מוכנים למלחמה. כדאיתא במדרש אגדה (גכ, ד): מה הם מחנה אלהים שני אלפים רבוא של מלאכי השרת, שנא' רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהלים סח), ואותן מלאכים נדמו כולם לחיילות של מלך, מהם לובשי ברזל, ומהם רוכבי סוסים, ומהם שיש להם קרנות שתוקעין בהם.

למה אליפז לא לקח מיעקב את המטה שקרע בו את הירדן. "כי במקלי עברתי". רש"י הביא ממדרש שקרע בו את הירדן. וצ"ע למה אליפז לא לקח לו את המטה. וי"ל. א. שהמטה היה מ' סאה והיה כבד מאד, וכמ"ש בשכל טוב (שמות ד, כ) שמטה משה היה חקוק עליו שם המפורש ולקחו בידו, ודאע"פ שהיה משקלו מ' סאה, מעשה נס היה בו, שהיה המטה נושא את עצמו ונראה כנישא בידו של משה. ע"כ. וידוע שהמטה של משה הוא המטה שהיה ביד יעקב. ב. י"ל שבעת הצורך היה מתחבר בקרקע ולא היו יכולים להזיז אותו ממקומו. וכדאיתא בפרד"א (פרק ט) שיתרו נטעו בתוך גן ביתו ולא היה יכול אדם לקרב אליו עוד. ג. יתכן שמעשה אליפז היה קודם י"ד שנה שהלך יעקב לבית שם ועבר, ואח"כ הלך שוב לביתו להקביל פני אביו ואמו קודם יציאתו, ואז מסר לו אביו את המטה. (וצ"ע אם יעקב סיפר לאביו שעשיו שלח את אליפז להורגו וגנב לו את הכל).

איך יעקב אבינו יצא יחידי בלילה. בגמ' (הולין צא) אמרו, מכאן לתלמיד חכם שלא יצא יחידי בלילה, והקשה הגרי"ח זיע"א בס' בניהו בן יהוידע שם איך נעלם דבר זה מיעקב אע"ה, ות"י ע"פ הגמ' (ברכות מג:) ירח כשנים,

מה עשה יעקב עם התרפים של לבן שהיו עימם. בשכל טוב (לה, ד) ביאר במה שטמן יעקב תחת אלה את כל אלהי הנכר אשר בידם, דהיינו של העבדים שהסתירו מבית שכם, וגם התרפים שביד רחל. ב. במשך חכמה (לה, כד) כתב, ויעבר את אשר לו (שהוא כפילות), שבא למעט התרפים אשר גנבה רחל מאביה לבן, שלא זכה בזה ולא העבירים, רק השליכם תוך הנחל, וכדקיי"ל יוליכם לים המלח. ג. במדרש (פ' ויצא) איתא שנעשה נס ונהפכו לקיתוניות. ואולי נשארן כך ולא חזרו שוב להיות תרפים.

מתי יעקב שינה שמו של בנימין. בפענח רזא (פ' וישלח): "ויהי בצאת נפשה כי מתה", וכתב שנית "ותמת רחל", שתי מיתות הללו למה, מפני שבצאת נפשה החזירו את נפשה בצעקת וגעיית קול בכיה כנהוג לפעמים, ואח"כ חזרה ומתה ממש, וזה שקראתו בן אוני מלשון אנינות, כי זה ה' בנתים, וקשה, והא מצוה לקיים דברי המת ולמה שינה יעקב את שמו לקרותו בנימין, וי"ל דלעת זקנותו הושיעה לו ימינו וזרועו, שנשען עליו כעל מקלו, אז קרא לו ב"ן ימין, ולא מתחלה. רי"ח. ע"כ.

היכן קברה של דינה. ומי קבר אותה. כתב ר"י אבן שועיב (פ' וישלח), התורה לא סיפרה מה נעשה בדינה, והקרוב מה שאמ' שנטלה שמעון והיתה בביתו כאלמנה וירדה למצרים ומתה שם, והעלה שמעון עצמותיה שחמל עליה כמו שהעלו עצמות כל השבטים וקברוה בארץ, וקברה ידוע בעיר ארבל עם קבר נתאי הארכלי.

כיצד נפלה חיתת אלקים על הפריזי שלא ירדפו אחרי בני יעקב. במדרש אגדה (לה, ה): ויהי חתת אלהים שלא רדפו אחרי בני יעקב להכריתם ולהרגם, לפי שבקע הקב"ה את הארץ אשר תחתיהם עד תהום הארץ, ואש היה עומד בין מחנה יעקב ובין מחנה הפריזי, לכך נאמר ולא רדפו אחרי בני יעקב.

איך יתכן שיצחק אבינו חי רק 37 שנים בלבד, וכמו שרה אמו. תשובה. כיון שמהעקידה אילך לא נחשב חי. וכדאיתא בבראשית רבתי (פרשת וישלח לה, כח): "ויהיו ימי יצחק". באברהם כתיב חיים, ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי. וכן ביעקב, ויחי יעקב. וביצחק לא נאמר חיים, ר' ברכיה אמר, לפי שנתייסר מעיניו והרי הוא כמת. ורבנין אמרין רואה היה הקב"ה כל ימיו את יצחק אבינו כאלו הוא צרור על גבי המזבח. ותדע שכן הוא שלא נחשב יצחק כל ימיו בכלל חי, שאתה מוצא שיחד הקב"ה שמו עליו בחייו, שנאמר אני ה' אלהי אברהם וגו' ואלהי יצחק, ואין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם אלא לאחר מותם, שנאמר לקדושים אשר בארץ המה, אימתי הם קדושים, בשעה שהם קבורים בארץ. ע"כ. וכן בשרה אמינו ע"ה כתיב "ויהיו חיי שרה", ויהיו, גי' ל"ז, לומר שכל שנים שלא היה לה בן כאילו לא חייתה.

נימול אחר 180 שעות, וחי 180 שנה. כתב הרוקח (סידור התפילה עמ' תשל"א), בד' ימים וז' לילות יש קס"ח שעות, ובליל ח', יש י"ב שעות, הרי ק"פ שעות, וביום ח' משכימין למילה זרדיזין מקדימין, לכך חי ק"פ שנה, ויצחק שהיה ראש לנימולים לח' ימים.

כתובת זמנית להערות והארות, ולתרומות והנצחות: 5715038@gmail.com

054-8434755